

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка

Кафедра дошкільної педагогіки і психології

Магістерська робота

Тема: СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
ЗАСОБОМ МУЛЬТИПЛІКАЦІЇ

Виконала: Волошина Ю. С.,
магістрантка спеціальності
012 Дошкільна освіта,
ОПП Дошкільна освіта

Допущено до захисту
«24» листопада 2021р.

Науковий керівник:
д.п.н., доцент Л.П. Загородня

Завідувач кафедри
_____ Л.П. Загородня

Дата захисту: «23» грудня 2021 р.

Оцінка _____

Підпис членів ЕК:

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Теоретичні аспекти дослідження соціалізації дітей середнього дошкільного віку засобом мультиплікації.....	8
1.1. Аналіз психолого-педагогічних досліджень з проблеми соціалізації дітей дошкільного віку.....	8
1.2. Соціалізація дітей середнього дошкільного віку	19
1.3. Характеристика мультиплікації як засобу соціалізації дітей середнього дошкільного віку.....	32
Висновки до 1 розділу	44
Розділ 2. Дослідно-експериментальна робота з використання мультиплікації в процесі соціалізації дітей середнього дошкільного віку	45
2.1. Виявлення рівнів сформованості соціально-громадянської компетентності у дітей середнього дошкільного віку	45
2.2. Реалізація педагогічних умов використання мультфільмів у процесі формування соціально-громадянської компетентності в дітей 5-го року життя.....	69
2.3. Аналіз результатів перевірки педагогічних умов використання мультфільмів у процесі формування соціально-громадянської в дітей середнього дошкільного віку.....	79
Рекомендації вихователям щодо використання мультфільмів у процесі формування соціально-громадянської компетентності в дітей 5-го року життя.....	90
Висновки до 2 розділу.....	92
Загальні висновки	95
Список використаних джерел.....	99
Додатки	104

ВСТУП

Актуальність теми. Відповідно до Концепції дошкільного виховання та Базового компоненту дошкільної освіти, заклад дошкільної освіти має стати «інститутом соціалізації», призначення якого – забезпечити фізичну, психологічну і соціальну компетентність дитини дошкільного віку від народження до шести років, можливість адаптації до унормованого існування серед людей, сформувати ціннісне ставлення до світу, навчити особистісного існування, озброїти елементарною наукою і мистецтвом життя.

Формування людини як особистості – процес соціальний. Відомо, що вже немовля розвивається як істота соціальна, для якої середовище виступає не тільки як умова розвитку, але і як його джерело. З усім складним світом навколишньої дійсності дитина входить у відносини, які розвиваються, переплітаються з іншими відносинами у зв'язку з розвитком самої дитини. І ці відносини дитини з навколишньою дійсністю є відносинами, що "здійснюються з допомогою або через іншу людину" (Л.С. Виготський). Взаємодія дитини з середовищем і передовсім із соціальним оточенням, мікросередовищем, засвоєння нею "створеної людством культури" (О. М. Леонтьєв) відіграють першочергову роль у її психічному розвитку, становленні її як особистості.

Слід зазначити, що специфічні людські властивості, особистісні якості формуються лише в процесі взаємодії дитини з середовищем, в процесі її власної активної діяльності. У дошкільні роки дитина опановує нові, досить складні види діяльності (гра, продуктивні види діяльності), вступає в нові форми спілкування з дорослими (позаситуативно-пізнавальну, позаситуативно-особистісну). На новий щабель піднімаються відносини з оточуючими людьми, передовсім – з дорослими. Все це має принципово важливе значення для тих якісних змін в психічному розвитку дитини, які відбуваються в дошкільному і молодшому шкільному віці.

Суспільство є інститутом, який завжди продукує образ особистості, процес розвитку якої спрямований на досягнення соціуму, його предметів і

відносин, історично вироблених форм і способів спілкування з природою і норм людських взаємин. Однак дитина самореалізується, коли стає особистістю, носієм соціально-людської діяльності в результаті її здійснення.

Теоретичне осмислення соціалізації як складової проблеми педагогічного процесу, привертає дедалі більше уваги науковців. Розроблено сучасні вітчизняні та зарубіжні концепції соціалізації особистості (Н. Голованова, Н. Заверико, І. Зверева, Н. Лавриченко, Г. Лактіонова, Т. Кравченко, А. Мудрик, І. Рогальська, С. Савченко, С. Харченко); розкрито соціально-психологічні аспекти соціалізації з урахуванням вікових особливостей особистості (В. Абраменкова, К. Абульханова-Славська, І. Бех, Л. Божович, Л. Виготський, Д. Ельконін, І. Кон, О. Кононко, В. Кудрявцев, О. Леонт'єв, В. Мухіна, А. Петровський, Т. Репіна, Д. Фельдштейн); соціально-педагогічні засади проблеми з урахуванням нової соціокультурної ситуації характеризуються у дослідженнях Т. Алексеєнко, О. Безпалько, В. Болгаріної, Т. Василькової, Ю. Василькової, М. Галагузової, Я. Гілінського, А. Капської, Л. Коваль, Л. Міщик, А. Рижанової. Проблемі соціалізації особистості на різних етапах онтогенезу присвятили дослідження Ю. Богінська, Л. Варяниця, Н. Гавриш, Н. Голованова; різним аспектам становлення особистості в дошкільному дитинстві – Л. Артемова, Т. Андрющенко, А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Денисенко, Ю. Косенко, С. Курінна, І. Мардарова, М. Машовець, В. Нестеренко, Т. Поніманська, Т. Степанова та ін.

Одним із засобів впливу на процес соціалізації особистості є мультфільми. Зауважимо, що науковцями досліджувались різні питання, пов'язані з використанням мультиплікації в навчанні та вихованні дітей, в результаті чого було показано, що сучасні мультимедіа технології здійснюють сильний вплив на сприйняття інформації та її засвоєння (О. Араптанова, В. Коротова, В. Краєвський, Б. Лихачов, І. Лернер та ін.).

Через порівняння себе з улюбленими героями дитина має можливість навчитися позитивно сприймати себе, справлятися зі своїми страхами і

труднощами, шанобливо ставитися до інших. Події, що відбуваються в мультфільмі, дозволяють підвищувати обізнаність дитини, розвивати її мислення і уяву, формувати її світогляд. Таким чином, мультфільм – це ефективний засіб виховання дитини.

У сучасному світі телебачення відіграє важливу роль, воно є найпопулярнішим засобом масової інформації. Більшість дітей починають регулярно дивитися телевізор з 3 років, а до 15 років за телеекраном проводять більшу частину вільного часу. Персонажі мультфільмів формують у дитини первинні уявлення про добро і зло, еталони гарного і поганого поведіння, тобто демонструють дитині найрізноманітніші способи взаємодії з навколишнім світом.

У процесі соціалізації формуються основні моделі поведінки – стереотипи. В створенні мультиплікаційних фільмів їх автори використовують сталі соціальні уявлення, мовленнєві звороти, механізми стигматизації і стереотипізації. За даними науковців, моделі поведінки, які демонструють героїв мультфільмів, дуже приваблюють юних глядачів. Особливістю означеної цільової аудиторії є несформованість системи цінностей, піддатливість до негативних впливів, некритичність мислення, тому яскраву, захоплюючу і цікаву інформацію вони сприймають несвідомо, без активної інтерпретації. Зважаючи на викладене, виникає потреба у дослідженні впливу мультиплікації на дитячу поведінку, а отже, тема дослідження є актуальною.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови використання мультиплікації в процесі соціалізації дітей середнього дошкільного віку.

Об’єкт дослідження: процес соціалізації дітей середнього дошкільного віку.

Предмет: педагогічні умови соціалізації дітей 5-го року життя засобом мультиплікації.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що соціалізація дітей середнього дошкільного віку відбуватиметься успішно, якщо:

- враховувати рівень сформованості соціально-громадянської компетентності дошкільників та їхні інтереси до мультиплікації;
- в освітньому процесі дошкільного закладу цілеспрямовано й систематично використовувати мультфільми соціального змісту;
- фіксувати знання дітей, отримані під час перегляду мультфільмів, у різних видах діяльності;
- залучати батьків до спільного з дітьми перегляду мультфільмів і обговорення їх змісту.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати психолого-педагогічну та методичну літературу з проблеми формування соціалізації у дітей дошкільного віку.
2. Схарактеризувати мультфільми як засіб соціалізації дітей дошкільного віку.
3. Розробити критерії та визначити рівні сформованості соціально-громадянської компетентності дошкільників 5-го року життя.
4. Перевірити ефективність педагогічних умов використання мультиплікації в процесі формування соціально-громадянської в дітей середнього дошкільного віку.
5. Розробити рекомендації вихователям та батькам щодо використання мультфільмів у процесі у процесі формування соціально-громадянської в дітей 5-го року життя.

Теоретичне значення дослідження: розроблено критерії, показники та рівні сформованості соціально-громадянської компетентності дошкільників 5-го року життя; схарактеризовано педагогічні умови використання мультиплікації в процесі соціалізації дітей середнього дошкільного віку.

Практична значущість дослідження полягає в розробленні системи роботи з використання мультфільмів у процесі соціалізації дітей 5-го року життя, відповідно до виокремлених педагогічних умов, рекомендацій для

вихователів щодо використання мультиплікації в процесі формування соціально-громадянської компетентності дошкільнят середнього віку.

Методи дослідження: вивчення філософської, педагогічної та психологічної літератури; загальнонаукові методи теоретичного дослідження (аналіз джерел, порівняння, узагальнення, класифікація); експериментальні методи (розробка та проведення педагогічного експерименту); емпіричні методи (спостереження, бесіда, тестування) методи збору, обробки і презентації результатів роботи.

Структура роботи: вступ, два розділи, висновки; містить 95 сторінок основного тексту, 43 сторінки додатків. Список джерел включає 60 найменувань літератури.

Розділ 1. Теоретичні аспекти дослідження соціалізації дітей середнього дошкільного віку засобом мультиплікації

1.1. Аналіз психолого-педагогічних досліджень з проблеми соціалізації дітей дошкільного віку

Українському суспільству на сучасному етапі притаманний швидкий темп соціальних змін. Це зумовило появу проблемного та актуального питання соціалізації особистості в дошкільному віці. Дошкільнику необхідно пізнати багато правил, які складаються в суспільстві, в той час, коли в людини формується уявлення про навколишній світ, взаємини між людьми, явища соціального життя.

Створення технологій соціального становлення дошкільника, їх практична реалізація щодо введення її в соціальну дійсність повинна утворюватися на глибокому знанні та правильному використанні як психологічних закономірностей функціонування і розвитку особистості в період дошкільного дитинства, так і особливостей сучасного соціального середовища, в якому живе і зростає як особистість дошкільник і яке слугує своєрідним «матеріалом» для процесу її соціалізації. Отже, педагог повинен мати наукові знання про природу соціуму, соціокультурне середовище, норми якого як необхідну умову своєї життєдіяльності свідомо чи неусвідомлено вбирає в себе дитина. З іншої сторони, з'являється потреба з'ясування сутності процесу соціалізації особистості в дошкільному віці.

Глибоке значення має поняття соціалізації особистості, вивчалось багатьма науками: соціологія, психологія, педагогіка і філософія, та досліджувалося чималою кількістю вчених.

З філософських, соціологічних, психологічних, культурологічних, педагогічних позицій досліджувалися проблеми соціалізації особистості. Вчені, які глибоко вплинули на наукові розвідки проблеми соціалізації:

Г. Гіддінгс, Е. Дюркгейм, Е. Еріксон, Ч. Кулі, Дж. Мід, Т. Парсонс, Г. Тард, З. Фрейд та ін.

М. Лукашевич, Г. Андрєєва, М. Євтух, Б. Вульффов, В. Зеньковський, С. Русова, Р. Овчарова, В. Сухомлинський, В. Семенов, О. Сухомлинська присвятили свої дослідження загальній соціалізаційній проблематиці.

На даний період розроблено сучасні концепції соціалізації особистості (Н. Заверико, Н. Голованова, Н. Лавриченко, І. Зверєва, Г. Лактіонова, С. Савченко, А. Мудрик, С. Харченко); розкрито соціально-психологічні аспекти соціалізації з урахуванням вікових особливостей (І. Бех, Л. Божович, В. Абраменкова, Л. Виготський, Д. Ельконін, І. Кон, О. Кононко, В. Кудрявцев, Т. Рєпіна, О. Леонтєв, В. Мухіна, К. Альбуханова-Славська, А. Петровський, Д. Фельдштейн); соціально-педагогічні засади проблеми з урахуванням нової соціокультурної ситуації досліджуються у працях: О. Безпалько, Т. Василькової, Т. Алексеєнко, В. Болгаріної, М. Галагузової, І. Зверєвої, А. Капської, Ю. Василькової, Л. Коваль, В. Кузя, Л. Міщик, Л. Новікової, С. Литвиненко, А. Рижанової, С. Хлеб'як. Досліджувала процес соціалізації особистості на різних етапах розвитку суспільства велика кількість вчених. Серед них Н. П. Дубніна, З. Фрейд, Ж. Піаже, І. С. Кон, Б. Г. Ананьєв, Б. П. Паригін, С. Л. Рубінштейн, К. А. Альбуханова-Славська, Д. І. Фельдштейн, М. В. Демін, А. Ф. Поліс [25, 232].

Сучасні вчені визначають соціалізацію як набуття дошкільниками соціального досвіду, що відбувається через дії, спрямовані на орієнтацію в ситуації, пристосування до навколишнього середовища, перетворення живої та неживої природи, власного «Я»; процес освоєння та реалізації підлітком соціального змісту; реальний зміст дорослішання дитини, який полягає у важливості індивідуальності суб'єкта активної, творчої соціальної діяльності; історично детермінований процес входження дитини у світ конкретних соціальних зв'язків і освоєння соціокультурного досвіду, засвоєння нею цінностей, норм поведінки; процес відтворення дитиною цих зв'язків через включення в соціальне середовище, активну діяльність і спілкування [27, 30].

Поняття «соціалізація» споріднене з такими поняттями, як «виховання» та «розвиток особистості».

Виховання та навчання дітей (у вузькому розумінні) – це спеціально організована діяльність з метою передачі соціального досвіду індивідів (дітей) та формування стереотипів поведінки, якостей, характеристик особистості, очікуваних суспільством.

Випадкова соціальна поведінка має місце в будь-якій соціальній ситуації, тобто при взаємодії двох або більше індивідів. Наприклад, розмова дорослих про свої проблеми може сильно вплинути на дітей, але навряд чи це можна назвати виховним процесом.

Сучасні психологи та соціологи підкреслюють, що процес соціалізації проходить через все життя людини. Це означає, що протягом усього життя людини індивід бере участь у соціальних відносинах, тому його психологія буде змінюватися. Однак, хоча поняття «психологічний розвиток» та «соціалізація» перетинаються, але вони не зовсім збігаються.

Проаналізувавши багато наукових досліджень, передусім українських вчених, з проблем соціалізації, виявлено, що у центрі наукових праць – дошкільник. Науковці: А. М. Богуш, Л. О. Варяниця, Н. В. Гавриш, С. М. Курінна, І. П. Печенко у своєму монографічному дослідженні визначають сутність феномену дитинства як соціальне утворення в межах вікового періоду від народження до повноліття, яке має специфічні ознаки, має власну субкультуру та будується на особливих соціальних зв'язках та відносинах. У цей період життя людини, формуються основи особистісної активності і особистісні властивості, цінності, які визначають якості майбутнього життя; період, коли людина найбільш вразлива, незахищена від впливів навколишнього середовища, соціального, психологічного та фізичного насильства [26, 49].

Дитяча субкультура є чинником соціалізації дітей дошкільного віку - соціально-культурний простір, що перетинається з простором культури дорослих; динамічне соціальне, психолого-культурне автономне утворення зі

своїми морально-правовими нормами, мовленнєвим апаратом, своїм фольклорним надбанням та ігровим комплексом. Дивлячись на властиві їй функції, дитяча субкультура є чинником соціалізації особистості. Її структурні компоненти: дитяча словесна творчість, дитячий фольклор, дитячі ігри, дитячий правовий кодекс, дитячий гумор, релігійні уявлення, дитяче філософствування, дитячі інтереси.

Соціалізація (від лат. *socialis* – «суспільний») – процес становлення особистості, засвоєння особистістю мови, соціальних цінностей та досвіду (зразків поведінки, норм), культури, властивих суспільству, соціальній спільності, групі, відтворення й збагачення їм соціальних зв'язків і соціального досвіду. Соціалізаційний процес - важливе, багатоаспектне явище в житті людей. Завдяки ньому здійснюється формування майбутнього покоління під впливом таких факторів: сім'я, засоби масової комунікації, спілкування, дитячі громадські організації й т.д. – тому на нього звертають увагу філософи, психологи, педагоги, соціологи, політологи. З огляду на це історичний зміст та минуле соціалізаційного процесу вимагають вивчення [21, 272].

Оптимальна інтеграція людини із соціумом обумовлюється не тільки генетично переданою інформацією, а й стає можливою внаслідок набутих знань та досвіду. Зміст соціалізаційного процесу обумовлюється, з однієї сторони, сукупністю соціальних впливів світового рівня культури, загальнолюдських цінностей; з іншої - ставленням до цього самого індивіда, актуалізацією особистого «Я», розкриттям власного творчого потенціалу. Соціалізація здійснюється у процесі взаємодії з безліччю різноманітних умов або факторів, груп, організацій, агентів, за допомогою різних механізмів, з яких виділяють традиційний, інституціональний, міжособистісний.

Активність вивчення соціалізаційного процесу засвідчує той факт, що з'явилося багато словників, що характеризували соціалізацію як: «процес засвоєння та подальшого розвитку особистістю соціально-культурного досвіду»; «процес засвоєння особистістю протягом його життя соціальних

норм та культурних цінностей того суспільства, до якого він належить»; «процес становлення особистості, навчання та засвоєння особистістю цінностей, норм, настанов, зразків поведінки, властивих даному суспільству, соціальній спільності, групі»; «складний процес входження особистості в соціум. З однієї сторони, включає засвоєння певної системи цінностей (норм, зразків, знань, уявлень), які дають змогу індивідам функціонувати як членам співтовариств. З іншої сторони - процес знаходження власного соціального досвіду та активного самотворення особистості»; «процес перетворення особи в члена сучасного їй суспільства, якому характерне прийняття й успадкування його цінностей, норм, культури, володіння мовою й соціальними навичками, здійснення прав і обов'язків у різноманітних соціальних взаємодіях».

Є безліч підходів до проблеми соціалізаційного процесу. У праці «Теорія соціалізації» Ф.Г. Гіддінгса, 1887 р., термін «соціалізація» використовується в значенні, близькому до сучасного: «розвиток соціальної природи чи характеру індивіда, підготовка людського матеріалу до соціального життя».

В. Сухомлинський підкреслював, що: «Процес прилучення особистості до суспільства й, отже, процес її формування називають соціалізацією».

Соціалізація – процес, за допомогою якого особистістю засвоюються норми його групи таким чином, що через формування власного «Я» виявляється унікальність даної особистості як особистості, процес засвоєння особистістю зразків поведінки, соціальних норм та цінностей, необхідних для її успішного функціонування в даному соціумі.

Соціалізація - процес засвоєння й активного відтворення соціального досвіду, оволодіння навичками практичної та теоретичної діяльності, перетворення реально існуючих відносин. Соціалізація виникає під впливом процесів спілкування, виховання у навчально-виховних установах та під впливом таких чинників як: сім'я, вулиця.

Отже, визначене великою кількістю науковців визначення поняття «соціалізація особистості» дає можливість розглядати її як двохсторонній процес взаємодії особи та соціального середовища, інакше кажучи включення її в систему суспільних відносин через засвоєння соціального досвіду, а також самостійного відтворення цих відносин, у процесі яких відбувається формування неповторної особистості.

О. Леонт'єв підкреслював що, дошкільне дитинство є початком фактичного становлення особистості, розвитку активності як чинника світопізнання, засвоєння соціального досвіду поколінь, видів та способів практичної діяльності. Внаслідок вікових особливостей даного вікового періоду, емоційній чутливості дошкільників, допитливості, здатності до наслідування - утворюються сприятливі умови для формування особистості.

Зазначимо, що в дошкільному віці починає складатися важливе особистісне утворення - базисна довіра до світу (Е. Еріксон) та уявлення дитини дошкільного віку про надійність дорослих, емоційна близькість з ними. Таким чином у дошкільника формується відкритість до соціальних впливів, готовність сприймати інших людей. Заклад дошкільної освіти перестає бути «школою для маленьких» та поволі змінюється на «інститут соціалізації», головне призначення якого - бути посередником між дитиною дошкільного віку як мікрокосмом та широким світом як макрокосмом, у який їй потрібно гармонійно потрапити, знайти в ньому своє місце, налагодити продуктивні стосунки з новими людьми, почуватися тут компетентною, життєрадісною [9, 12].

Дитина дошкільного віку, збагачуючи себе традиціями, нормами та способами співволодіння у складних ситуаціях, що сформовані дитячим колективом, проживає повноцінний дитячий досвід. Таким чином дитина без проблем входить у контакт з товаришами та розуміє будову життя, тобто формує цілісну картину світу, що відповідає її віку. М. Осоріна виокремлює три основних фактори, які впливають на формування дитиною дошкільного віку певного світосприйняття в процесі дорослішання:

1) вплив «дорослої культури», де активними провідниками спершу є батьки, а згодом оточуючі, вихователі;

2) особисті зусилля дитини дошкільного віку, які проявляються в різних видах її інтелектуально-творчої діяльності;

3) вплив дитячої субкультури, традиції якої передаються від покоління до покоління дітей та важливі в розумінні дошкільниками для того, щоб освоїти навколишній світ [14, 349].

На сучасному етапі в Україні розвиваються науково-практичні освітні напрями, в основі яких лежить європейський досвід вільного розвитку дошкільника. Цим пояснюється розгляд проблеми соціалізації дошкільників у зарубіжних системних педагогічних технологіях М. Монтесорі, С. Френе, Р. Штайнера, О. Декролі, що з'явилися на початку ХХ століття. Вони базуються на ідеях раннього соціалізаційного процесу, вільного виховання, прагнення дати дошкільникам змогу досягнути соціальної ідентичності.

Дослідники характеризують дитинство як самоцінність, як особливо важливий період життя дитини для становлення її як особистості; у їхніх концепціях спостерігається потреба в пошуку нових механізмів сприяння успішному соціалізаційному процесу на початкових етапах життя; намагання вирішити проблему «дошкільник та суспільство»; переконання, що освіту потрібно зробити фактором соціального прогресу.

Для повноти здійснюваного аналізу поняття «соціалізація» виділено дослідження, у яких представлено результати фундаментального характеру. Поміж дослідників, які додали фундаментальних наукових знань у досліджувану проблему: Т. Василькова, В. Бочарова, Ю. Василькова, І. Зверева, Л. Коваль, А. Мудрик. Основними постулатами взято положення про соціалізацію як:

1) процес розвитку особи у взаємодії зі світом (А. Мудрик);

2) мету та специфічну діяльність педагогічного суб'єкта, іншими словами особливу педагогічну дію (Н. Лавриченко);

3) цілісний соціально-педагогічний феномен, який має специфічні педагогічні ознаки: мету, зміст, форми та технології реалізації, кінцевий результат - рівень соціалізованості особистості (С. Савченко);

4) процес включення особистості у світ визначених соціальних зв'язків, та освоєння соціального як загальної характеристики людства (Д. Фельдштейн);

5) процес співдії особистості з оточуючим середовищем шляхом зміни її адаптацій в кожній зі сфер життєдіяльності, який триває на протязі всього життя (М. Лукашевич);

6) процес опанування особистістю соціальним досвідом, де в цілісну систему об'єднуються діяльність та спілкування дошкільника, а разом зміст та структура самосвідомості (Н. Голованова) [25, 240].

Узагальнені теоретичні положення є базовими для розв'язання завдань означеної проблематики соціалізаційного процесу особистості на етапі її соціального становлення у дошкільні роки.

Аналізуючи проблему соціалізаційного процесу М. Євтух розвиває діалогічну концепцію та виокремлює рівні цього процесу: відношення «я – я» – внутрішній діалог, умова формування самосвідомості та самооцінки дошкільника; відношення «я - ти» - формування морального почуття, почуття любові ненависті, дружби; відчуття «я - ми» - царина виховання у дитини дошкільного віку національної свідомості, класового почуття, почуття колективної солідарності; відчуття «я - людство» - умова розуміння своєї приналежності до людського роду, джерело філософсько-історичних рефлексій; відчуття «я - друга природа» - царина оцінки світу речей; відчуття «я - природа» - царина прояву різноманітніших інтересів дитини дошкільного віку; відчуття «я - універсум» - царина формування світогляду релігійних та філософських вчень. Такий підхід є своєрідним узагальненням сучасних підсумків аналізу та постановки системи конкретно-наукових проблем її вивчення [25, 260].

Напротязі перших п'яти років життя дошкільник з допомогою дорослих опановує науку та мистецтво інтеграції у суспільство. Такий процес називається соціальною адаптацією та пов'язаний з формуванням самосвідомості, опануванням рольової поведінки, оволодінням навичками самообслуговування, елементарними формами самоконтролю. Соціалізація як процес освоєння дошкільником правил та норм, потрібних їй для повноцінного функціонування в соціумі, реалізовується багатьма шляхами: стихійно, в результаті несанкціонованих впливів, поза планами та контролем дорослих; у ході відносно спрямованого та контрольованого батьками та педагогами процесу; внаслідок самовиховання, тобто бажання та здатність дошкільників стати кращими, позбутися окремих вад, оволодіння вміннями, долаючи труднощі.

Соціальний розвиток дошкільників – це процес плавного включення в нове соціальне середовище, у ході якого необхідно систематично долати різноманітні фази свого становлення як соціальної істоти:

1) на першій фазі дошкільник оволодіває різними соціальними ролями: статеві, сімейні, громадянські; засвоює соціальні норми та культурні цінності, пізнає відповідні форми та способи діяльності. Дошкільник здійснює об'єктивну необхідність проявити типову, характерну для більшості людей поведінку, намагається «бути як усі». Це - фаза адаптації дошкільника до соціуму, період втрати окремих індивідуальних рис заради входження у бажану соціальну групу;

2) на другій фазі породжується загострена суперечність між досягнутим дитиною дошкільного віку результатом адаптації та незадоволеною потребою показати свою індивідуальність, виділитися серед інших, показати власне «Я» та зберегти своє обличчя, своєрідність, не розчинитися в соціальній групі:

3) під час третьої фази проходить інтеграція дошкільника з групою ровесників: особистість дитини дошкільного віку, яка розвивається, прагне показати індивідуальні якості, які відповідають груповим інтересам та

заразом показують її особистий внесок як члена групи в загальну справу; внаслідок перевтілення «Я» у «Ми» здійснюється зростання соціальної групи як спільності взагалі та кожного її члена окремо [49, 81].

У молодшого дошкільника переважають процеси пристосування та типізації, так як основним завданням є збагачення соціального досвіду. У середньому та старшому дошкільному віці на фоні даних процесів усе більшого значення набуває прагнення дошкільника показати самостійність, відстояти свою думку, прийняти рішення, зберегти власне обличчя в групі однолітків.

Дитина середнього дошкільного віку уже в певній мірі утвердила свою позицію серед других людей, визначилася із своїм статусом у дитячому соціумі, осмислила, що суспільство є організацією, яка об'єктивно існує, та в якій його «Я» співвідноситься з другими «Я». Якщо в житті молодших дошкільників зміст, форми, інтенсивність, тривалість взаємодії з ним встановлювали здебільшого дорослі люди, рідні та близькі дитини, то дошкільники середнього віку самі, відокремивши власне «Я», дедалі активніше входять в контакт, ініціюють взаємодію, частково ставляться до налагодження спільної діяльності.

Дошкільник може стати жертвою соціалізаційного процесу, якщо в процесі адаптації до суспільних вимог атрофується здатність протистояти негативним, руйнівним (для здоров'я, самопочуття, настрою) впливам соціального довкілля. Надто конформний дошкільник, (який розчинився в соціумі, цілком залежний від думок, оцінок, розпоряджень інших людей) та дошкільник з проявами девіацій (неадаптований до суспільства, з відхиленнями у поведінці, схильний до асоціальних вчинків: агресії, сварок, образ, фізичного тиску на інших, тютюнопаління, жебрацтва тощо) – типові жертви соціалізаційного процесу.

Результатом процесу соціалізації дитини дошкільного віку є соціалізація - сформованість у загальному вигляді рис та соціальних якостей, які дають дошкільнику можливість почуватися комфортно серед людей,

орієнтуватися в людському середовищі, вибірково ставитися до нього, визначатися визначати свої пріоритети та статус.

До характеристик особистості дитини дошкільного віку, які демонструють успішну соціалізацію, відносять:

- здатність дошкільника проявляти гнучкість, змінювати свої ціннісні орієнтації, якщо це доречно;
- вміння дитини дошкільного віку збалансовувати власні інтереси та вимоги своєї соціальної ролі;
- вибіркоче ставлення дитини дошкільного віку до соціальних ролей, надання переваг деяким з них;
- не лише орієнтація дитини дошкільного віку на конкретні вимоги, а й розуміння елементарних моральних цінностей [49, 100].

Сучасні дослідники Л. Артемова, А. Богуш, О. Савченко акцентують увагу на необхідності визнати активними суб'єктами виховного процесу не тільки особистість дошкільника, але і педагога, і батьків, і суспільство в цілому. Для ефективного процесу соціалізації підростаючого покоління необхідна узгодженість між сім'єю та соціальним довкіллям. Необхідною умовою цієї узгодженості є наявність спільної системи цінностей. Саме така система становить зміст процесу соціалізації дошкільника в сім'ї та у школі, визначаючи ефективність їх взаємодії у національному вихованні [4, 15].

Отже, процес соціалізації є двобічним процесом взаємодії дитини дошкільного віку та соціального середовища з метою включення її в систему суспільних відносин через засвоєння соціального досвіду, а також самостійного відтворення цих відносин, в процесі яких відбувається формування неповторної особистості. Соціалізація дошкільника відбувається шляхом поєднання різноманітних життєвих тенденцій - його намагання «вписатися» у незнайоме людське довкілля, оволодіти важливими для спільності рисами, визначити в групі однолітків своє місце, показати здібності, збалансувати прагнення до пристосування та уособлення, типізації та індивідуалізації, набуття суспільного досвіду та зростання самостійності.

Становлення особистості дитини дошкільного віку є процесом індивідуалізації соціального простору життя.

1.2. Соціалізація дітей середнього дошкільного віку

У Базовому компоненті дошкільної освіти, освітній напрям «Дитина в соціумі» зазначено що, соціально-громадянська компетентність – це здатність до прояву особистісних якостей, соціальних почуттів, любові до Батьківщини; готовність до посильної участі в соціальних подіях, які відбуваються у дитячих осередках, громаді, суспільстві та спрямовані на покращення спільного життя.

Результат сформованості соціально-громадянської компетентності засвідчує ціннісне ставлення дитини до себе, своїх прав та прав інших, наявність уявлень про правила та способи міжособистісної взаємодії з членами сім'ї, родини, іншими людьми та вмінь дотримуватись цих правил в соціально-громадянському просторі, а також ціннісне ставлення та повагу до культурних надбань українського народу, представників різних національностей та культур.

Емоційно-ціннісне ставлення демонструє інтерес до загальнолюдських цінностей, тобто здоров'я, сім'я, повага і любов до батьків, роду, держави, Батьківщини, дружба, мир, доброта тощо, громадянських цінностей: обов'язки перед іншими людьми, повага прав, честі та гідності інших людей, цінностей спілкування, діяльності. Проявляє особистісні якості: самостійність, відповідальність, працелюбність, лідерство, людяність, спостережливість, справедливість, ініціативність, активність, креативність та інші у взаємодії з іншими людьми. Виявляє зацікавленість до спілкування із знайомими дорослими, однолітками, молодшими та старшими за себе дітьми; проявляє обачливість до незнайомих людей. Демонструє інтерес до національних культурних цінностей свого народу та інших культур. Виявляє зацікавленість культурою українського народу, його історичним минулим,

мовою, звичаями, традиціями. Емоційно реагує на власну участь та участь інших у різних видах діяльності: вміє співпереживати та співчувати, оптимістично ставитися до труднощів та визначати шляхи їх подолання. Виявляє почуття власної гідності як представника українського народу та громадянина; демонструє дружнє та неупереджене ставлення до дітей з особливими освітніми потребами. Демонструє відповідальність за свої вчинки.

Сформованість знань має уявлення про місце кожної людини в соціальному середовищі; уявлення про себе як члена громади, суспільства; уявлення про свою сім'ю, родину, рід, рідну домівку, заклад дошкільної освіти, Батьківщину; знає і розповідає про державні та національні символи України, звичаї, традиції сім'ї та українського народу. Усвідомлює свою роль (у сім'ї, групі однолітків, місцевій громаді). Знає, що прізвище вказує на належність дитини до свого роду, родини, а ім'я - на її індивідуальність та неповторність, знає про окремі традиції і звичаї попередніх поколінь. Усвідомлює необхідність дотримання соціальних норм моралі й виявляє повагу до прав і свобод людини. Розуміє переваги розв'язання конфліктів, суперечок мирним шляхом. Демонструє відкритість до спілкування та взаємодії з представниками різних національностей і культур [51, 248].

Соціалізація особистості в середньому дошкільному віці є важливою соціально-педагогічною проблемою, вирішення якої залежить від усвідомлення дитиною себе як особистості, своєї власної гідності та інших людей, розвиток у дошкільників уміння адекватно орієнтуватися у доступному суспільному довір'ї, уміння виражати почуття та ставлення до соціального світу відповідно до культурних традицій суспільства. Так, як зміст діяльності педагога визначається проблемами кожної особистості, пріоритетним напрямком соціально-педагогічної діяльності з дошкільниками є: формування у дітей умінь встановлювати контакти з людьми та діяти в різноманітних комунікативних ситуаціях та реалізовувати способи поведінки, що дають змогу дошкільникам самореалізуватися.

Соціалізація (від латин. *socialis* - громадянський) - це процес залучення особистості до системи суспільних відносин, формування соціального досвіду, становлення і розвитку цілісної особистості. Можна визнати, що такий процес передбачає її формування під впливом цілеспрямованих чинників, таких як: виховання на різних рівнях та стихійних, тобто безпосереднє спілкування людей тощо. Тому виділяють такі чинники соціалізації: стихійна соціалізація у взаємодії та під впливом обставин життя суспільства; відносно спрямована соціалізація, тобто держава приймає окремі дії для розв'язання власних завдань, що впливають на життєвий шлях тих чи інших вікових груп (обов'язковий мінімум освіти, вік); соціально контрольована соціалізація (виховання), тобто держава створює правові, організаційні, матеріальні умови для розвитку людини; свідомо самозміна людини, яка має антисоціальний вектор (самовдосконалення чи саморуйнування) [51, 449].

Термін «соціалізація» пов'язаний із загальною культурою особистості, яка визначає сукупність матеріальних та духовних цінностей, що створені людством. Соціалізація – це сукупність дій і вчинків особистості, що визначаються типом, стилем та поведінкою, засвоєними нею загальнолюдськими цінностями, нормами, правилами, прийнятими в суспільстві.

Результати досліджень М. Волоса та А. Феда дають підстави відзначити, що діти середнього дошкільного віку не мають чіткого розуміння поняття «соціалізація», але їм знайомі такі моральні якості, як культура, чуйність, доброзичливість, чесність, взаємність. Насамперед в середньому дошкільному віці формуються дружні стосунки, вміння підкорятися вимогам дорослих та встановленим суспільством нормам культурної поведінки.

З-поміж основних механізмів, які визначають формування соціалізації, виокремлюють спостереження за соціальною поведінкою, наслідування дій та вчинків, інтеріоризація.

За словами В. Мухіної, «прикладми поведінки для дітей є, насамперед, самі дорослі, тото їхні вчинки, стосунки. Найбільший вплив на дошкільника має поведінка близьких йому людей. Він прагне їх наслідувати, переймати їхні манери, запозичувати у них оцінку людей, подій, речей. Але справа не обмежується близькими людьми. Взірцем для дитини може бути і поведінка однолітків, які популярні в дитячому колективі. Нарешті, значне значення мають зразки поведінки, представлені у вчинках казкових героїв, наділених певними рисами.

Значна роль у процесі соціалізації особистості надається соціальному середовищу, в якому формується особистість. Його слід розуміти не лише як оточення, а й як систему можливостей, вимог та очікувань, які виконують у цьому процесі конструктивні та провідні функції. Таким чином, закономірно, що основними інститутами соціалізації визнають систему освіти та виховання. Тому, процес соціалізації стає автентичним.

Рівень розвитку особистості співвіднесено зі ступенем її соціалізації. Критерії зрілості особистості постають критеріями соціалізації, серед яких:

- 1) широту соціальних зв'язків, представлену на суб'єктному рівні: «Я – інший», «Я – інші», «Я – суспільство в цілому», «Я – людство»;
- 2) міру розвитку особистості, як суб'єкта (основним показником зрілості є перехід до суб'єктного існування);
- 3) характер діяльності - від присвоєння до реалізації та свідомого відтворення;
- 4) соціальну компетентність (оволодіння соціальними нормами – предметними та аналогічними нормами стосунків, що неможливі без певного рівня психічного розвитку та досягаються у процесі соціального навчання).

Критерії розділено на дві групи: суб'єктивні, що відображають глибину інтеріоризації норм, збільшення їх до особистості (психологічний пласт); об'єктивні, за яких проявляється здатність особистості реалізовувати норми, відтворювати та передавати їх (соціально-психологічний пласт) [43, 112].

Важливо відзначити, що на соціалізацію особистості дитини середнього дошкільного віку впливає рівень інтелектуального розвитку, особливо якщо вона обдарована. Обдаровані діти – це діти, які виділяються серед однолітків високим розумовим розвитком, що є наслідком як природних нахилів, так і сприятливих умов виховання. У цьому аспекті порібно говорити про найкращі способи соціалізації такої дитини.

Крім середовища (зокрема, соціального), важливо враховувати шляхи соціалізації дітей середнього дошкільного віку, у тому числі: інституційні – через інститути суспільства; традиційні – через сім'ю та найближче соціальне оточення; стилізовані – крізь вікову субкультуру; міжособистісні – через значущих осіб; рефлексивні – індивідуально пережитий і усвідомлений досвід. Кожен із методів має свій механізм реалізації. Інституційний метод реалізується системою громадянського виховання (ЗДО, дитячі організації, ЗМІ). В основі цього методу міститься наслідування. Для традиційного способу характерне сприйняття домінуючих стереотипів поведінки на несвідомому рівні. Стилізований метод впливає на індивіда у вигляді референтної групи. Міжособистісний метод впливає на ідентифікацію з людиною, рефлексивний – на усвідомлення та переживання людиною дійсності. Серед свідомих механізмів соціалізації С. Белічева називає референтну групу, престиж, авторитет та популярність. Окрему групу механізмів виділяють групові очікування (соціальні очікування), заохочення, покарання, схвалення та засудження, що використовуються у виховному процесі.

Особливого наукового інтересу заслуговує міжособистісний шлях соціалізації дітей середнього дошкільного віку. Для створення умов для комфортної соціалізації дітей середнього дошкільного віку доцільно використовувати метод групової взаємодії, який є одним із найкращих для соціалізації обдарованих дітей, оскільки передбачає постійну безпосередню взаємодію дітей з однолітками. Ефективні шляхи взаємодії пропонує сучасна вітчизняна дослідниця Н. Скрипник. Вона обґрунтувала модель не просто

побудови взаємодії дітей дошкільного віку, а гуманних стосунків між дітьми середнього шкільного віку, яка містить три етапи.

Перший етап передбачає перцептивне накопичення елементарних знань та уявлень про толерантність та її важливість у взаєминах людей, усвідомлення багатогранності, розмаїтості людського суспільства, унікальності кожного і власного «Я», необхідності розуміти і доброзичливо ставитися до інших для мирного співіснування. На цьому етапі досліджують та розробляють методи, що впливають на формування показників за пізнавально-когнітивним критерієм.

Перший етап передбачає перцептивне накопичення базових знань та уявлень про толерантність та її значення у людських стосунках, усвідомлення різноманітності, розмаїтості людського суспільства, унікальності кожного та власного «Я», потрібно розуміти й доброзичливо ставитися до інших для мирного співіснування. На цьому етапі проводиться дослідження та розробка методів, які впливають на формування показників за пізнавально-когнітивним критерієм.

Другий – розвиток емоційно-чуттєвого досвіду і системи ціннісних орієнтирів дитини: вміння розрізняти й оцінювати емоційні стани та почуття, розвиток емпатії та доброзичливості, поступливе й рівноправне ставлення до інших. Для цього підбирають та розробляють методи, які впливають на розвиток показників на основі емоційно-цінісного критерія.

Третій – етап формування навичок, толерантних стосунків дітей з оточуючими на основі конструктивної, толерантної та компромісної взаємодії, яка б забезпечувала реалізацію показників мотиваційно-поведінкового критерію. Формувальними засобами впливу були обрані: сюжетно-рольові ігри, моделювання проблемних ситуацій та педагогічних провокацій, виконання вправ, творча та спільна діяльність, підготовка та проведення свят та благодійних акцій на основі різних способів групової взаємодії [43, 115].

Засобом управління груповою взаємодією може бути ігрова діяльність у різних її формах. Т. Шульга пропонує використовувати спеціально розроблені програми для психокорекції з використанням гри. Гра розкриває відому форму подолання травматичних переживань. Вона проявляється, коли інтеграція усвідомлення та досвіду досягла успіху. Вона знімає психічне напруження, формує здатність до сприйняття нових вражень, що може сприяти розвитку впевненості в собі, самоствердження, самооцінки, довіри до дорослих та оточуючих [49, 81].

Так, О. Вакуленко пропонує метод тренінгу «ситуативно-рольової гри» для діяльності з дітьми середнього дошкільного віку. У діяльності з дітьми середнього дошкільного віку ситуаційно-рольові ігри дозволяють: виділити певні соціальні ролі, необхідні для цілей тренінгу, зосередити на них увагу учасників тренінгу та за рахунок ігрової форми викликати у них певні емоційні переживання; цілеспрямовано активізувати творчі здібності учасників тренінгу, що створює необхідну мотивацію для їх активної участі у тренінгу; при виконанні учасниками тренінгу різноманітних соціальних та міжособистісних ролей краще розуміти й оволодіти планами поведінки, а також вчитися адекватно сприймати свою та чужу поведінку [27, 30].

Аналіз показує, що ігрова діяльність, яка передбачає активну групову взаємодію дітей середнього дошкільного віку, безумовно сприяє комфортній соціалізації та характеризується певними особливостями:

- різноманітність предметного змісту ігор, що представляє широкий спектр знань про навколишній світ;
- емоційна привабливість, що забезпечує мотивацію до позитивної взаємодії із суспільством;
- практична спрямованість на творчість, що дає можливість самореалізації,
- формує досвід індивідуального проживання унікальних соціальних ролей;
- формує навички соціально адекватної поведінки [27, 35].

Отже, ігри допомагають зблизити дітей середнього дошкільного віку, об'єднати їх у спільну та цікаву для всіх діяльність. Регулярні спільні ігри збагатять дошкільників новим досвідом, сприятимуть формуванню навичок соціальної компетентності, дадуть новий соціальний досвід, важливий для розвитку особистості.

Гра – це вид діяльності, спрямований на відтворення і засвоєння суспільних відносин, які формують і вдосконалюють соціально активну особистість дитини.

Таким чином, можна зробити висновок, що особливостями соціалізації дошкільників є психологічні новоутворення, пов'язані з віковими кризами та соціальними умовами. Особливість соціалізації обдарованих дітей пов'язана не тільки із загальними закономірностями розвитку дітей середнього дошкільного віку, а й з особливостями інтелектуального розвитку, які при належній організації в групі можуть бути допоміжним фактором комфортної соціалізації. Умовами повноцінної соціалізації дітей середнього дошкільного віку є обов'язкове здійснення різнобічного розвитку дитини в різних сферах соціалізації: статевої, економічної, політичної та духовної. На основі аналізу встановлено, що соціалізація дітей середнього дошкільного віку може здійснюватися ефективно та якісно за умов належної організації групової взаємодії дітей середнього дошкільного віку, а також у процесі ігрової діяльності, тренінгів тощо. Основними методичними рекомендаціями для вихователів є врахування психологічного, фізіологічного та інтелектуального розвитку дітей середнього дошкільного віку та провідних факторів соціалізації особистості в кожному віковому періоді.

Заклад дошкільної освіти як інститут соціалізації визначає характер процесу соціалізації дитини середнього дошкільного віку, основними завданнями якого є:

- розвиток у дитини середнього дошкільного віку потреби та вміння сприймати себе в контексті взаємин з іншими людьми: співвідносити своє «Я» з іншими «Я» (дорослих, однолітків), знаходити спільне та відмінне,

налагоджувати спілкування, отримувати задоволення від спільної діяльності, дотримуватися основних правил групи та визначати своє місце в ній, відчувати себе учасником дитячого колективу;

- виховання дитини середнього дошкільного віку вміння диференціювати людей за різними ознаками: родинна приналежність, вік, стать, симпатія, антипатія, рід занять; вести себе відповідно до цього;

- розвиток вміння дитини середнього дошкільного віку ініціювати контакти з приємними людьми, налагоджувати та підтримувати з ними взаємодію, налагоджувати спільну діяльність, радіти її результатам;

- формування у вихованців дошкільників відчуття оптимальної дистанції (безпечної, комфортної) у стосунках з різними людьми – рідними, знайомими, незнайомими людьми; навички адекватної поведінки в чужому оточенні, правильна відмова від спілкування з незнайомими людьми;

- сприяння освоєнню дитиною середнього дошкільного віку основних соціальних ролей – представника певної статі, молодшого члена сім'ї, брата (сестри), онука, сусіда, друга, домашнього улюбленця, покупця, пасажира тощо; оволодіння відповідними стандартами поведінки;

- розвиток у дитини середнього дошкільного віку елементарних життєвих перспектив: уявлень про себе в минулому, сьогодні та ймовірному майбутньому;

- розвиток у дітей середнього віку вміння орієнтуватися у своїх основних правах та обов'язках: розрізняти їх, називати основні, керуватися цими знаннями у реальній поведінці;

- формування у дітей середнього шкільного віку вміння турбуватися про «своє місце», недоторканість «території свого Я», поважати простір – «Я» однолітків і дорослих;

- навчити дошкільника визначати межі соціально прийнятних, прийнятних і соціально неприйнятних форм поведінки; практикувати вміння регулювати та стримувати неприйнятну поведінку;

- стимулювати прагнення дитини середнього дошкільного віку бути визнаним авторитетними ровесниками і дорослими; вчити орієнтуватися на власну самооцінку, довіряти своїм можливостям, покладатися на себе;

- озброєння дітей середнього дошкільного віку різними засобами спілкування (усмішка, погляд, міміка, виразні рухи та звуки), образотворчими (поза, дії наближення, відведення, втручання, відштовхування), мовлення (слова звернення, вітання, подяки, прохання), пояснення, запити) тощо);

- збагачення досвіду спілкування: створити сприятливі умови для обміну інформацією та спільних дій дітей середнього дошкільного віку, відпрацьовувати вміння домовлятися, розподіляти функції, знаходити об'єднуюче начало, поступатися, допомагати, проявляти безкорисливе лідерство, мир, вирішувати конфлікти, радіти і співчувати іншим [10, 220].

Заклад дошкільної освіти вперше відкриває дитині дошкільного віку світ суспільного життя. Разом із родиною він бере на себе функції формування особистості. Дитина середнього віку постійно набуває соціальний досвід і вихователь повинен постійно насичувати його змістом. Цій меті має служити вся атмосфера дошкільного закладу – поведінка дорослих, спілкування, спільна діяльність дітей. У своїй виховній роботі вихователі повинні намагатися творчо, адекватно апелювати до почуттів і досвіду дітей, тактовно і делікатно обговорювати з ними питання, що їх хвилюють, ненав'язливо і влучно допомагати в ціннісному освоєнні людського світу.

Причому поряд із запланованими та підготовленими формами роботи доцільно використовувати всі заходи, які відбуваються поза планом. Нова іграшка, квітка, що розпустилася, повернення товариша по групі після хвороби в садок та багато інших подій - все це може стати предметом соціально-емоційного переживання та роздумів дітей середнього дошкільного віку. Зміст соціальних відносин можна проілюструвати ситуаціями з досвіду дітей.

Дитина середнього дошкільного віку має усвідомлювати, що члени сім'ї пов'язані родинними зв'язками не тільки з нею самою, але й один з одним, незалежно від неї. Ситуація може бути такою: «Уявіть собі сім'ю: мама, тато, бабуся, син 10 років, донька 5 років. Як змусити всіх відпочити на вихідних?». Треба дати дітям можливість визначити своє місце і право в розв'язанні сімейних питань: «Так думає мама, так думає тато. А що ти пропонуєш? Давай порадимося. Порадитися означає, що кожен висловлює свою думку, а потім ці думки обговорюються і приймається спільне рішення» [23, 8].

Важливо, щоб діти середнього дошкільного віку розуміли, що людські стосунки – це велика цінність, яку потрібно підтримувати та збагачувати. Треба навчитися розуміти стан іншої людини, поважати її почуття, враховувати її інтереси: «Що відчуває людина, коли бажає здоров'я?», «Чи зрадив Петрик, коли ти привітав його з днем народження?» тощо. Важливо показати зв'язок як позитивного в людських проявах (чесність, доброта, чуйність, допомога тощо), так і негативного, щоб діти середнього дошкільного віку розуміли причини помилок та вміли аналізувати і виправляти їх. Наприклад, у розмові про чесність можна запитати, чому діти брешуть. (Вони бояться покарання; вони хочуть виглядати краще, ніж є насправді; вони хочуть мати те, на що вони не заслуговують). Отже, правда має ворогів: страх, заздрість, жадібність [23, 9].

Вихователі використовують вербальні моральні ситуації для збагачення соціального досвіду дітей середнього дошкільного віку. Вони можуть мати вигляд розповіді про якийсь випадок. Діти повинні: закінчити розповідь; запропонувати кілька видів поведінки; оцінити вчинок. При цьому прямі аналогії з поведінкою конкретних вихованців будуть недоречними.

Сучасні діти середнього дошкільного віку часто агресивні, ворожі до оточуючих, тому потребують спеціальних заходів для розвитку емоційної сфери. Працюючи в цьому напрямку, необхідно навчати дітей середнього дошкільного віку:

- розуміти свої почуття та почуття інших людей;
- встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між життєвими подіями, переживаннями та мімікою;
- розрізняти та називати різні емоційні стани (радість, сум, здивування, гнів);
- користуватися «Абеткою почуттів» (міміка, жести, інтонація);
- відчувати настрій у музиці та кольорі;
- розпізнавати схематичні зображення емоцій [23, 10].

Реалізації цих завдань сприяє використання дошкільнятами емоційно-експресивних вправ та ігор: «Збери чоловічка», «Який настрій у казок?», «Калейдоскоп емоцій», «Веселка настрою». Ці форми роботи покращують стосунки між дітьми середнього дошкільного віку, сприяють співпереживанню, встановлюють теплу, дружню атмосферу в колективі.

У формуванні емоційної сфери дітей середнього дошкільного віку відіграє значну роль і така форма роботи, як гра-драматизація. Підкріплюючи вимовлені слова реальними діями, рухами або дивлячись і слухаючи, що і як роблять однолітки, дитина середнього дошкільного віку перетворюється на свого героя, переймається почуттями й сама вчиться переживати їх. Емоційна сфера, у свою чергу, є основою соціалізації дітей середнього дошкільного віку. Завдяки драматизації почуття перетворюються на дію, слова на вчинки; активна життєва позиція формується тоді, коли слово і справа нероздільні. Діти середнього дошкільного віку вчаться користуватися інтонацією, мімікою, жестами, набувають уміння визначати внутрішній стан героїв за зовнішніми ознаками. Це є основою для формування їх спостережливості, милосердя. Крім того, моделюючи стосунки між дорослими, діти дошкільного віку вчаться поводитися в реальних ситуаціях [5, 51].

Наприклад, у постановці казки «Лисиця і журавель» на роль Лисиці вибирають дівчину, а на роль Журавля – хлопчика. Треба звернути увагу на те, що виконавиця ролі Лисиці повинна говорити слова з хитрістю, глузуванням, звертатися не до дітей, а до свого партнера – Журавля.

Драматизація епізоду та досягнення характеру персонажа збагачують мовлення зворотами, характерними для народної мови. У «Ріпці», повторюючи слова: «Вони тягнуть, тягнуть, не можуть витягнути!» Допомагає дітям швидко запам'ятати римовану фразу. Зрештою, закріплюється прислів'я: «Дружба – сила». Діти середнього дошкільного віку пояснюють це на прикладі того, що навіть маленька Мишка зіграла роль у командній роботі.

Також для ознайомлення дітей середнього дошкільного віку з правилами поведінки в різних ситуаціях необхідно використовувати такий розвивальний метод, як дидактична гра. Наприклад, під час гри «Оцінка по заслугі» дітей середнього дошкільного віку навчають вмінню встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між поведінкою дітей та реакцією дорослих і однолітків на неї; збагачують уявлення про «схвалені», «прийнятні» та «неприйнятні» форми поведінки. Дітям дуже подобається гра «Якби я був чарівником», в якій потрібно «змінити» за допомогою чарівної палички ті якості в своїх друзях, які їм не подобалися. Майже всі діти середнього дошкільного віку оцінюють поведінку інших дітей, замислюються про її причини.

З метою стимулювання у дітей середнього дошкільного віку бажання об'єктивно оцінювати себе, розпізнавати сильні та слабкі сторони своєї поведінки, вправляти у вміння посміятися над собою, використовувати ігри-розминки «Я не хвалюсь», «Вгадай за описом», оціночний коментар «Подивись назовні», психологічні інтерв'ю, «Веселі хвилинки».

Тому, використовуючи такі методи в роботі з дітьми середнього дошкільного віку, можна отримати високі результати. У процесі їх виконання діти середнього дошкільного віку стають уважнішими один до одного, помічають дії та настрої інших дітей, прагнуть допомогти та підтримати партнерів. Крім того, у багатьох проблемних дітей середнього дошкільного віку помітно знижується агресія, зменшується кількість демонстративних реакцій, замкнуті, сором'язливі діти частіше беруть участь у спільній грі.

Діти середнього дошкільного віку починають краще взаємодіяти разом і самостійно вирішувати міжособистісні конфлікти

1.3. Характеристика мультиплікації як засобу соціалізації дітей середнього дошкільного віку

У сучасній освіті однією з важливих проблем є соціалізація дитини, особливо дитини дошкільного віку. Зауважимо, що дошкільне дитинство – це період первинного становлення особистості, протягом якого закладається той фундамент, який послужить основою для майбутніх виховних впливів та актуалізації дитини. Дитина осягає світ, в якому живе, наповнений рідними та незнайомими людьми; поступово приходиться до висновку, що з ними потрібно рахуватися, мирно співіснувати, спілкуватися, вміти вести переговори, взаємодіяти, надавати й отримувати допомогу тощо. Батьки та дошкільні заклади здійснюють процес соціалізації (тобто впровадження в суспільство) дитини, передають досвід різноманітних моделей соціальної поведінки, допомагають побудувати особистісну систему цінностей. Формування має вилитися в особливу готовність дитини до життя: вміння діяти, приймати рішення, розрізняти добро і зло та обирати своє місце в цих моральних опозиціях, вміння будувати стосунки з різними категоріями людей. Інакше кажучи, сучасна людина повинна бути добре соціалізованою, володіти всіма соціальними навичками (Н.Ф. Голованова) [21, 272].

Оскільки сучасне суспільство переживає ряд економічних, соціальних, культурних та інших трансформацій, що створює певні труднощі в процесі входження дитини в суспільство, необхідно створити сприятливі умови для розвитку соціальних навичок у дошкільному віці, використовуючи різноманітні засоби, переважно мультиплікацію.

Важливим у період дошкільного дитинства є формування основних якостей та основ особистості дитини, створення умов та передумов для гармонійного, повноцінного розвитку та соціалізації. Безпосередній контакт

дитини з електронними ЗМІ визначає вплив інформаційно-екранної культури на формування та розвиток цінностей і світогляду дитини дошкільного віку. Комп'ютерні технології, телебачення та мультфільми раннього дитинства відіграють значну роль у життєвому просторі дитини і можуть бути як потужним інструментом у її вихованні, так і небезпечним фактором впливу на неї.

Завдяки психологічним особливостям дитини середнього дошкільного віку мультфільми справляють значний вплив на її соціальну свідомість і поведінку. Можливості використання мультфільмів для соціального виховання дошкільників вимагають ретельного вивчення та аналізу.

Мультфільм, мультиплікація, мультиплікаційний фільм – різновид кіномистецтва, який створюється шляхом зйомки послідовних фаз руху мальованих (графічна або мальована мультиплікація) або об'ємних (об'ємна або лялькова мультиплікація).

Основні якості та основи особистості дитини формуються в дошкільному дитинстві. Тому особливо важливо в цей період створити умови та передумови для гармонійного, повноцінного саморозвитку та соціалізації дітей середнього дошкільного віку. Особливо важливо враховувати той факт, що дошкільник розвивається не ізольовано, а в суспільстві, для якого в сучасному світі характерний безпосередній контакт і залучення до публічної практики засобів масової інформації, інформаційних технологій. Через твори мистецтва дитина долучається до культури суспільства. До класичного мистецтва в другій половині ХХ століття додається ще одне мистецтво, особливо доступне дітям дошкільного віку – мультиплікаційний фільм. У дослідженні ми розглядаємо мультфільм як твір мистецтва, що відображає образне уявлення про світ.

Проблема сприйняття мультфільмів дітьми середнього дошкільного віку в тому, що вони не мають достатньо художнього та життєвого досвіду, щоб сприйняти сюжетну лінію мультфільму. Дошкільники не бачать прихованих значень, які зазвичай містяться в словах і вчинках героїв.

Ідентифікуючись з персонажем, дошкільники наслідують його і засвоюють його моделі поведінки, які часто бувають агресивними. За словами А. Бандури, одна телевізійна модель може бути предметом наслідування для мільйонів. Спираючись на поняття «підкріплення», А. Бандура описує три способи проходження підкріпленого зразка для наслідування: а) у випадку, коли спостереження за моделлю може викликати нові реакції; б) у разі, коли імітація моделі поведінки за винагороду чи покарання може посилити або зменшити стриманість цієї поведінки; в) у разі, коли наслідування моделі може сприяти актуалізації тих моделей поведінки, які раніше були відомі дитині [36, 85].

Якщо раніше можна було стверджувати, що на формування життєвого досвіду дітей середнього дошкільного віку в основному впливали батьки як носії соціальних норм і поведінки, то зараз це твердження можна поставити під сумнів, аналізуючи, скільки часу діти середнього дошкільного віку проводять перед телевізором або комп'ютером. Таким чином, мультфільми мають значний вплив на формування стереотипів, у тому числі гендерних, презентованими батьками, вихователями та іншими значущими фігурами. Тому, на думку К. Кошак, батькам необхідно постійно цікавитися, які мультфільми дивляться їхні діти, щоб не допустити перегляду неякісних або психологічно складних для сприйняття прикладів мультиплікаційних фільмів. І необхідно обговорити побачене, проаналізувати разом з дитиною, якого героя вона вважає добрим, а якого злим, позитивним або негативним, сміливим або боягузом.

Дітям середнього дошкільного віку властиві наслідування і підвищене навіювання, які як позитивно, так і негативно впливають на засвоєння норм і правил поведінки. Розуміючи це, автори мультфільмів уміло використовують ці засоби впливу при їх створенні. Крім того, враховуючи особливості дітей дошкільного віку, творці мультфільмів наділяють свої твори яскравістю, образністю, вони вміло поєднують реальне і фантастичне, зло і добро. Однак через недостатню самосвідомість, малий життєвий досвід діти середнього

дошкільного віку можуть наслідувати з мультфільмів як позитивні, так і небажані форми поведінки: грубість, хвалькість, недисциплінованість тощо. Дошкільники, яким не вистачає розуміння та інформації в цій сфері, візьмуть на себе упереджені або стереотипні ролі, які просуває телебачення.

Важливим аспектом впливу перегляду мультфільму на дитину середнього дошкільного віку є те, чи ідентифікується дитина з певним персонажем. Згідно з дослідженнями, існує два аспекти ідентифікації: ототожнення з подібним і з бажаним. У першому випадку дитина середнього дошкільного віку ідентифікує себе зі знайомими (наприклад, з батьками, родичами), у другому – з уявним ідеальним образом, тобто з тим, ким хотіла би бути. Уявні образи, до яких вони прагнуть, формуються значною мірою під впливом вигаданих героїв мультфільмів. Отже, якщо дитина ідентифікує себе з персонажем, який їй особливо подобається, вона буде схильна наслідувати поведінку, яка демонструється. Ці аспекти є предметом дослідження впливу мультфільмів на соціалізацію дітей середнього дошкільного віку.

Діти середнього дошкільного віку повторюють те, що бачать на екранах в результаті ідентифікації. Причому і хлопці, і дівчата імітують агресивну поведінку. Ідентифікуючи себе істотою з девіантною поведінкою, яку на екрані не карають, іноді навіть не засуджують, діти середнього дошкільного віку наслідують і засвоюють її. Крім того, агресія в мультфільмах супроводжується красивими, яскравими картинками.

Таким чином, внаслідок наслідування, яке відіграє важливу роль у розвитку, навчанні та вихованні дітей середнього шкільного віку, у дітей формуються стереотипи. Під впливом процесу ідентифікації з улюбленим героєм діти наслідують зразки поведінки, зображені в мультиплікації.

Таким чином, розглядаючи процес взаємин юного глядача з мультфільмом, необхідно враховувати не тільки психофізіологічні особливості дитячого віку, а й характер дитячого сприйняття, основними ознаками якого є:

- емпіризм, пов'язаний з відсутністю досвіду та критеріїв оцінки;
- підвищена активність сприйняття;
- орієнтація на дієвий початок у поведінці героя;
- ефективність сприйняття [59, 21].

Для дітей середнього дошкільного віку характерний емоційний тип сприйняття, який є некритичним. Вони легко ототожнюють своє внутрішнє «я» з «я» мультгероя.

Своєрідним є і ставлення дітей середнього дошкільного віку до зовнішності героїв. Приваблива людина, з їхньої точки зору, це добра, хороша, тобто позитивний герой. Непривабливі персонажі викликають у них страх або сміх. Ця особливість включає можливість впливу на юного глядача, оскільки привабливість персонажа може виправдати вчинки різного характеру, зазначає Г. Козирева [59, 23].

Ряд дослідників виділяє ще одну особливість дитячого сприйняття – це активно діючий герой. Інтерес дітей середнього дошкільного віку до активних персонажів пояснюється тим, що цей тип персонажів відповідає дитячій моториці, яка характеризується інтенсивністю.

У свідомості батьків мультфільм – це щось позитивне і безпечне, те, що розраховане на дітей. Але все більше батьків задаються питанням і турбуються про їхню безпеку та благополуччя. Статистика свідчить, що сучасні діти проводять перед телевізором від двох до чотирьох годин на день. Цього часу цілком достатньо, щоб за допомогою образів і звуків сформувати конкретні установки в свідомості дитини. Адже у дитини, яка дивиться мультфільми, складається враження, що вона безпосередньо причетна до подій, та ще й є головною героїнею. Зразки поведінки, які демонструють екранні персонажі, привабливі, а хуліганство на екрані не засуджується, тому є велика ймовірність, що діти середнього дошкільного віку його наслідуватимуть.

Сутність мультиплікації та деякі психологічні особливості мультфільмів досліджуються у працях вітчизняних дослідників Н.

Капельгородської, Б. Крижановського та О. Шупика. Психологічні особливості сприйняття дітьми кіно- і телепродукції проаналізовано в роботах Л. Баженової, Є. Захарової, Б. Степанцева. Прикладні аспекти застосування мультфільму в роботі з дітьми описані в спільних дослідженнях Ю. Красного та Л. Курдюкової. Специфіка мультиплікації як виду кіномистецтва найкраще розкривається в роботах провідних режисерів вітчизняної мультиплікації: І. Іванова Вано, Р. Качанова, Ю. Норштейна, В. Старевича, Ф. Хитрука, А. Хржановського та ін. Важливе значення для нашого дослідження мають наукові роботи, що розкривають коло питань, пов'язаних із вивченням засобів впливу на процес виховання культури поведінки дітей середнього дошкільного віку (Б. Абраменкова, О. Араптанова, О. Коненко та ін.) [54, 185].

Так, вчені стверджують, що мультфільми впливають на виховання у дітей середнього дошкільного віку культури поведінки, формування соціально-моральних настанов та цінностей, первинних уявлень про добро та зло, встановлення стандартів хорошої та поганої поведінки. Зокрема, фахівці виділяють кілька принципів механізму виховання у дітей середнього дошкільного віку культури поведінки, соціальних установок та цінностей під впливом мультфільмів, а саме: ідентифікація - засвоєння соціальних орієнтирів та цінностей шляхом порівняння самих себе з героями мультфільмів; наслідування – копіювання поведінки, наслідування героїв мультфільму.

Вчені звертають увагу на те, що дитина, як найбільш чутлива частина суспільства, вразлива до різноманітних негативних впливів (О. Бодалов, В. Мухіна, Т. Рєпіна та ін.). Телебачення призводить до формування дратівливості та агресивної поведінки, примітивних почуттів та емоцій (М. Бойко, О. Петрунько). Водночас позитивним є те, що під час перегляду мультфільмів діти можуть навчитися різних способів взаємодії з навколишнім (В. Бондаровська, О. Квашук), навчитися сприймати себе

позитивно, виявляти повагу, розуміння інших (Н. Ларіна, Л. Міхеєва) [54, 190].

Проблема впливу мультфільмів на виховання культури поведінки дітей середнього дошкільного віку є особливо актуальною через нову соціокультурну ситуацію та протиріччя між проголошеним гуманізмом освіти та ще існуючим авторитаризмом.

Дослідження проблеми впливу мультфільму на виховання культури поведінки дітей середнього дошкільного віку потребує розгляду та аналізу таких понять, як «мультфільм», «соціалізація».

За словами Р. Силько, «мультиплікація є універсальним багатограним засобом розвитку дитини в сучасному візуально багатому світі. Виразні засоби мультиплікації є найбільш природними для дитячого віку стимуляторами творчої активності та розкритості мислення».

Дитина здатна сприймати інформацію з навколишнього світу переважно лише у вигляді образів, з яких надалі формується власна модель навколишнього світу. Завдяки наявності образної передачі сюжету мультиплікація є провідним засобом формування у дитини картини навколишнього світу, на основі якого будується орієнтовна модель поведінки в суспільстві.

Мультфільми подобаються дітям завдяки легкості сприйняття, яскравості, розважальному і веселому характеру, чіткості характерних рис улюблених героїв. Саме через них поряд з вихованням дитина може засвоїти основні моделі поведінки в соціальних відносинах, основні цінності людства (милосердя, справедливість, любов тощо). Герої мультфільмів можуть стати для дитини втіленням доброти, мужності, великодушності, чуйності та інших цінних людських якостей. Порівнюючи себе з улюбленими героями, дитина має можливість навчитися сприймати себе позитивно, справлятися зі своїми страхами і труднощами, з повагою ставитися до інших. Події, що відбуваються в мультфільмі, дозволяють навчити дитину сприймати і використовувати пізнавальну інформацію, отриману з телевізійних програм;

вчити оцінювати події сюжету; вміти приймати рішення; виносити судження; навчитися спілкуватися, співпрацювати з іншими; захищати та поширювати власні інтереси та цінності, підвищувати свідомість, розвивати мислення та уяву, формувати світогляд.

Дитяче сприйняття світу недосконале, тому дитина ще не може осмислити трансльований сюжет. Відсутність дорослого як посередника в тлумаченні змісту мультфільмів викликає хаотичне сприйняття інформації. Відбувається сліпе копіювання поведінки та висловлювань мультиплікаційних персонажів без розуміння сутності та значення сприйнятої інформації. В результаті засвоєння інформації, що транслюється, значно ускладнюється, а іноді й деформується.

Адже через недостатню самосвідомість, малий життєвий досвід діти можуть успадкувати від мультфільмів як позитивні, так і небажані форми поведінки: грубість, хвалькість, недисциплінованість тощо. Тому, якщо персонаж вчиняє негідний вчинок, він повинен зрозуміти свої помилки або отримати осуд від інших героїв і авторів мультфільму. Дуже важливо, щоб герої демонстрували конструктивні способи вирішення конфліктів, давали дітям приклад толерантності та поваги до інших.

На думку вчених, мультиплікаційний фільм може виступати ефективним вихователем, тому що має багато можливостей: переживаючи різні емоції з героями мультфільмів дошкільники створюють для себе модель навколишнього світу, вчаться розрізняти добро та зло, беруть на себе різні ролі та формують образи для наслідування. Перегляд моделей поведінки героїв мультфільмів дасть змогу виробити стереотипи зразків поведінки в суспільстві; отримати першу життєву інформацію, своє перше сприйняття навколишнього світу, сформувати оціночне ставлення до світу, що є одним із важливих завдань у роботі з дітьми середнього дошкільного віку [56, 27].

Якщо раніше можна було стверджувати, що на культуру поведінки дітей середнього дошкільного віку в основному впливали батьки як носії соціальних норм та форм поведінки, то тепер це твердження можна

поставити під сумнів, аналізуючи, скільки часу дошкільнята проводять перед телевізором або комп'ютером.

Сім'ї мало звертають увагу на мультфільми, які дивляться їхні діти. У той же час численні дослідження показують, що не всі батьки відповідально ставляться до відбору мультфільмів, які переглядають їхні діти, розуміючи, що, на жаль, не кожен мультфільм у сучасному медіапросторі може позитивно вплинути на культуру поведінки дитини. Тому, на думку К. Кошак, батькам необхідно постійно цікавитися, які мультфільми дивляться їхні діти, щоб не допустити перегляду неякісних або психологічно складних для сприйняття прикладів мультиплікаційних фільмів.

Відомо, що серед дітей середнього дошкільного віку користуються популярністю такі мультфільми: «Фіксики», «Щенячий патруль», «Клара та чарівний дракон», «Ніндзяго», «Софія прекрасна», «Вампірина», «Леді Баг і суперкіт», «Лунтик», «Панда Конфу», «Маша і Ведмідь», «Клуб Вінкс», «Губка Боб», «Смішарики».

Але, незважаючи на те, що діти охоче діляться враженнями від раніше переглянутих мультфільмів, вони не в змозі усвідомити зміст, головний сенс побаченого, а тому трансльована інформація, як правило, незрозуміла для маленьких глядачів. Тому слід заздалегідь націлити дітей на майбутній перегляд мультфільму, створити в них певний настрій, направити думки в потрібне русло. Така попередня робота допомагає повністю розкрити дитині сенс побаченого. Адже герої мультфільмів показують дітям різноманітні форми та способи взаємодії з навколишнім світом, які здебільшого є опорними для юного глядача.

Головні питання, які виникають при перегляді мультфільмів: чи відповідають мультфільми потребам і запитам юних глядачів, як вони впливають на процес виховання культури поведінки, на особистість дитини середнього дошкільного віку та його ставлення до свідків. Такі питання і визначають необхідність виокремлення провідних особливостей та вимог, що

повинні висуватися до мультиплікаційного фільму як засобу виховання культури поведінки.

Активне використання мультфільмів з метою соціалізації буде ефективним, якщо юному глядачеві пояснити ситуацію. Дослідники виділяють основні характеристики мультиплікаційних фільмів, які ефективно впливають на виховання культури поведінки дітей середнього дошкільного віку: казковий сюжет, доступний для розуміння; насиченість яскравими зображеннями, виразність кольору; лаконічність викладу та динаміка розвитку сюжету; простота і легкість сприйняття дитиною тощо [56, 29].

Організація педагогічного супроводу перегляду мультфільмів з метою формування соціалізації дітей середнього дошкільного віку сприятиме вмінню визначати, диференціювати та розуміти найбільш типові поведінки героїв, порівнювати й переносити моральні ситуації мультфільму у власне життя.

Аналіз психолого-педагогічних джерел та власних спостережень свідчать про те, що у дітей середнього дошкільного віку через мультфільм можна формувати культуру поведінки як таку, що орієнтована на морально-естетичні норми, прийняті в суспільстві. Визначальним у формуванні соціалізації виступає цілеспрямований вплив ззовні та готовність до дотримання правил поведінки, що формується в результаті отримання емоційно насиченої інформації про правила соціально значущої поведінки.

Таким чином, мультфільми розраховані на дитячу аудиторію і є одним із засобів впливу на процес формування соціалізації дітей середнього дошкільного віку. Зокрема, якість і спрямованість цього впливу залежить від мультиплікаційної продукції, яку «споживає» дитина. Ми переконані, що використання мультфільмів має багатий виховний потенціал, який дозволить дітям середнього дошкільного віку засвоїти модель навколишнього світу, а їхні зразкові характери допоможуть сформувати правильну культуру поведінки, прийняту суспільством.

Формування соціалізації відбувається в середовищі під впливом опосередкованих (вплив сім'ї, вихователів, друзів) і безпосередніх факторів впливу (вплив засобів масової інформації та комунікації тощо). Прагнучи сформувати цілісну гармонійну особистість, що має міцні світоглядні орієнтири, моральні орієнтири та культуру поведінки, слід ретельно контролювати мультиплікаційні уподобання дитини, створюючи сприятливе середовище для розвитку розвиненої особистості. Цілеспрямоване і організоване використання засобів мультиплікації призводить до кращого засвоєння переданої дитиною інформації: орієнтирів, цінностей і норм культури поведінки. Тому необхідно ретельно підбирати мультфільми для перегляду дошкільнятами, які позитивно вплинуть на формування соціалізації дитини. Не допускати цілодобового перегляду мультфільмів, а спрямовувати роботу на всебічний розвиток дітей. Мультфільми, як «мистецтво для дітей», можуть бути важливим джерелом інформації, що впливає на культуру поведінки дітей середнього дошкільного віку.

Таким чином, мультфільми можуть впливати на процес формування соціалізації дітей середнього дошкільного віку. Адже, ототожнюючи себе з героями мультфільмів, наслідуючи їх, діти засвоюють моделі поведінки, приймаючи їх як норму.

Висновки до розділу 1

Соціалізація охоплює всі процеси залучення до культури, навчання та виховання, завдяки яким дитина набуває соціальної природи та здатності брати участь у соціальному житті. У процес соціалізації задіяно все середовище особистості: сім'я, сусіди, дошкільний заклад, медіа тощо. Таким чином, соціалізація визначається як двосторонній процес взаємодії дитини середнього дошкільного віку з соціальним середовищем, тобто включення її в систему соціальних відносин через засвоєння суспільного досвіду та самовідтворення цих відносин, під час якого формується неповторна особистість.

Результатом соціалізаційного процесу дитини середнього дошкільного віку є соціалізованість – сформованість рис і соціальних якостей, які дають дитині дошкільнику змогу почуватися комфортно серед інших людей, орієнтуватися в людському доквіллі, вибірково ставитися до нього, визначатися зі своїми пріоритетами та соціальним статусом.

Результатом процесу соціалізації дитини середнього дошкільного віку є соціалізованість – формування рис і соціальних якостей, які дозволяють дошкільнику комфортно почуватися серед інших людей, орієнтуватися в людському середовищі, вибірково ставитися до нього, визначати свої пріоритети та соціальний статус, що складає сутність соціально-громадянської компетентності.

Основними завданнями закладу дошкільної освіти є створення умов для процесу соціалізації особистості дошкільника, різнобічного розвитку дитини середнього дошкільного віку, формування гармонійної особистості, збереження та зміцнення її фізичного та психічного здоров'я; формування основних норм загальнолюдської моралі; створення умов для здобуття дітьми середнього дошкільного віку безперервної дошкільної освіти в обсязі державних стандартів дошкільної освіти, розвитку їх творчих здібностей і нахилів. До характеристик, що свідчать про успішну соціалізацію, належать: здатність дитини середнього дошкільного віку виявляти гнучкість, змінювати

свої ціннісні орієнтації, якщо це доречно; вміння збалансувати власні інтереси та вимоги своєї соціальної ролі; вибіркоче ставлення до соціальних ролей, надання переваги деяким з них; не лише зосередження на конкретних вимогах, а й розуміння моральних та інших цінностей.

Ефективним і сучасним засобом соціалізації дошкільників є мультиплікація. Мультфільми можуть позитивно впливати на процес формування соціально-громадянської компетентності в дітей середнього дошкільного віку, адже, ототожнюючи себе з героями мультфільмів, наслідуючи їх, діти засвоюють моделі поведінки, приймаючи їх як норму. Проте цей процес має організовуватися і контролюватися дорослими – вихователями і батьками.

Розділ 2. Дослідно-експериментальна робота з використання мультиплікації в процесі соціалізації дітей середнього дошкільного віку

2.1. Виявлення рівнів сформованості соціально-громадянської компетентності в дітей середнього дошкільного віку

З метою практичного вивчення проблеми соціалізації дошкільників 5-го року життя була організована та проведена дослідно-експериментальна робота, яка тривала протягом п'яти місяців з 01.12.2020 по 30.05.2021.

Педагогічний експеримент проводився із вихованцями середньої дошкільної групи «Золота рибка» Роменського дошкільного навчального закладу №1 «Чайка». До експерименту було залучено 40 дошкільників. Для цього було сформовано 2 групи дітей, одну з них ми визначили як експериментальну (ЕГ) – 20 дітей, а іншу – як контрольну (КГ) – 20 дітей. Також в експерименті брали участь вихователі ЗДО – 10 осіб, та батьки вихованців групи «Золота рибка» – 20 осіб.

Мета константувального етапу: виявити рівні сформованості соціально-громадянської компетентності в дітей 5-го року життя.

Соціально-громадянську компетентність ми розглядаємо в сукупності таких компонентів: емоційно-ціннісного, пізнавально-інтелектуального, поведінкового, комунікативного.

Відповідно до мети були поставлені такі завдання:

1. Визначити критерії та показники рівнів сформованості соціально-громадянської компетентності в дітей 5-го року життя.

2. Дібрати методи діагностики для виявлення рівнів сформованості соціально-громадянської компетентності в дітей середнього дошкільного віку.

3. Виявити рівні сформованості соціально-громадянської компетентності в дітей середнього дошкільного віку.

Констатувальний експеримент проводився в три етапи. Перші два етапи – підготовчі і мали на меті початкове занурення у проблему.

Передовсім, згідно із завданнями, ми визначили критерії, показники і рівні сформованості соціально-громадянської компетентності в дітей 5-го року життя.

На основі теоретичного аналізу змісту Базового компонента дошкільної освіти та наукових досліджень з проблеми соціалізації дошкільників було виділено такі критерії рівнів сформованості соціально-громадянської компетентності в дітей 5-го року життя з відповідними показниками:

Емоційно-ціннісний критерій:

1. Вияв інтересу до загальнолюдських та громадянських цінностей.
2. Прояв емоційної реакції на участь у різних видах діяльності.
3. Сформованість ціннісного ставлення до себе та інших.

Пізнавально-інтелектуальний критерій:

1. Сформованість уявлень про місце кожної людини в соціумі, про себе як члена сім'ї, групи в закладі дошкільної освіти, громади.
2. Сформованість уявлень про свою сім'ю, заклад дошкільної освіти, Батьківщину.
3. Сформованість знань про ознаки належності до свого роду, окремі традиції й звичаї попередніх поколінь.

Поведінковий критерій:

1. Уміння встановлювати безконфліктні взаємини у колективі, з батьками, друзями.
2. Уміння використовувати набуті знання про соціум і поведінку в ньому в різноманітних життєвих ситуаціях.
3. Уміння дотримуватися соціальних правил та норм поведінки, домовленостей у щоденній життєдіяльності на основі аналізу ситуацій.

Комунікативний критерій:

1. Уміння обирати адекватні способи спілкування з оточуючими.
2. Уміння використовувати влучні образних виразів та мовленнєвих

кліше в різних ситуаціях буття.

3. Уміння порозумітися, домовитись з іншими в конфліктних ситуаціях.

Відповідно до критеріїв та показників, було визначено рівні сформованості соціально-громадянської компетентності в дітей 5-го року життя.

Високий рівень сформованості соціально-громадянської компетентності демонструють діти, які виявляють інтерес до загальнолюдських, громадянських цінностей, переживають позитивні емоції, реагуючи на власну участь та участь інших у різних видах діяльності: виражають співпереживання та співчуття, оптимістично ставляться до труднощів та визначають шляхи їх подолання; демонструють сформованість ціннісного ставлення до себе та інших, виявляючи повагу та визнаючи їх права.

Мають уявлення про місце кожної людини в соціумі, про себе як члена сім'ї, групи в закладі дошкільної освіти, громади. Мають уявлення про свою сім'ю, заклад дошкільної освіти, Батьківщину. Знають ознаки належності до свого роду, окремі традиції й звичаї попередніх поколінь.

Уміють встановлювати безконфліктні взаємини в колективі, з батьками, друзями. Вміють використовувати набуті знання в життєвих ситуаціях на основі їх аналізу. Дотримуються соціальних правил та норм поведінки, домовленостей у щоденній життєдіяльності. Ідентифікують себе як члена сім'ї, групи ЗДО та діють відповідно до соціальної ролі.

Обирають адекватні способи спілкування з оточуючими, доцільно використовують мовленнєві кліше в різних ситуаціях буття. Вміють порозумітися, домовитися з іншими в конфліктних ситуаціях, вживають у спілкуванні з дорослими й однолітками ввічливі слова.

Середній рівень сформованості соціально-громадянської компетентності властивий дітям, які вибірково виявляють інтерес до загальнолюдських, громадянських цінностей; майже завжди емоційно реагують на власну участь та участь інших у різних видах діяльності: досить

часто виражають співпереживання та співчуття, не завжди оптимістично ставляться до труднощів, але з допомогою дорослих визначають шляхи їх подолання, інколи виявляють повагу та визнають права оточуючих людей, тим самим демонструючи часткову сформованість ціннісного ставлення до себе та інших. Можуть виявляти здатність трансформувати здобуті знання про соціальні норми у практику стосунків із однолітками й дорослими.

Достатньо обізнані про місце кожної людини в соціумі, про себе як члена сім'ї, групи в закладі дошкільної освіти, громади. Мають загальне уявлення про свою сім'ю, заклад дошкільної освіти, Батьківщину. Переважно орієнтуються в ознаках належності до свого роду, окремих традиціях і звичаях попередніх поколінь.

Часто встановлюють безконфліктні взаємини в колективі, з батьками, друзями. Зазвичай використовують набуті знання в життєвих ситуаціях на основі їх аналізу. Намагаються дотримуватися соціальних правил та норм поведінки, домовленостей у щоденній життєдіяльності. Ідентифікують себе як члена сім'ї, групи ЗДО та діють відповідно до соціальної ролі.

Майже завжди обирають адекватні способи спілкування з оточуючими. Хоч і не завжди, але вміють використовувати влучні образні вирази та мовленнєві кліше в різних ситуаціях буття. Вміють знаходити порозуміння та домовляються з іншими в конфліктних ситуаціях.

Низький рівень сформованості соціально-громадянської компетентності властивий дітям, у яких ставлення до соціуму не є позитивно усталеним, залежить від багатьох чинників (незнання основних понять про народ, державу, ЗДО; конфліктність у спілкуванні з батьками, товаришами, друзями). Вибірково проявляють інтерес до загальнолюдських, громадянських цінностей. Досить часто емоційна реакція на участь у різних видах діяльності не стійка.

Мало обізнані про місце кожної людини в соціумі, про себе як члена сім'ї, групи в закладі дошкільної освіти, громади. Мають елементарні уявлення про свою сім'ю, заклад дошкільної освіти,

Батьківщину. Орієнтуються в ознаках належності до свого роду, окремих традиціях й звичаях попередніх поколінь за підказки вихователів.

Важко встановлюють безконфліктні взаємини в колективі, з батьками, друзями. Під час вирішення життєвих ситуацій переважно не можуть використовувати набуті знання самостійно. Вибірково дотримуються соціальних правил та норм поведінки, домовленостей у щоденній життєдіяльності. Ідентифікують себе та діють відповідно до соціальної ролі з допомогою дорослого.

Вибірково обирають адекватні способи спілкування з оточуючими. Не використовують влучні образні вирази та мовленнєві кліше в різних ситуаціях буття. Рідко вміють знаходити порозуміння та домовляються з іншими в конфліктних ситуаціях. Не вживають у спілкуванні з дорослими й однолітками ввічливі слова.

На другому етапі констатувального експерименту здійснено анкетування вихователів ЗДО (додаток А) з метою виявлення їх обізнаності в питаннях формування соціально-громадянської компетентності дошкільників як результату соціалізації.

Аналіз відповідей вихователів на запитання анкети дозволяє стверджувати наступне. На перше запитання «Що таке соціалізація?» педагоги давали такі відповіді: «соціалізація – це здатність до співробітництва, уміння дитини адаптуватися в колективі, виконувати різні ролі та функції в колективі», «уміння правильно взаємодіяти в суспільстві, уміти вирішувати життєві проблеми, мати особисту думку, поважати інтереси, погляди, думку інших людей, уміти взаємодіяти в різних соціальних ситуаціях з іншими», «уміння адаптуватися в суспільстві, розв'язувати проблеми в різних ситуаціях», «це – цілеспрямованість на досягнення життєвого успіху, свідоме накопичення знань та соціального досвіду».

На запитання «Що є результатом соціалізації дошкільників?» вихователі відповіли: «засвоєння особистістю мови, соціальних цінностей і

досвіду (норм, зразків поведінки), культури, властивих суспільству, соціальній спільності, групі», «відтворення й збагачення ними соціальних зв'язків і соціального досвіду».

На запитання «За допомогою яких засобів, відбувається процес соціалізації дитини?» педагоги відповіли, що процес соціалізації відбувається завдяки спілкуванню з іншими дітьми, перегляду відеофільмів та мультфільмів в умовах сім'ї та закладу дошкільної освіти.

На запитання «Що таке соціально-громадянська компетентність дитини дошкільного віку?» вихователі дали такі відповіді: «це ціннісне ставлення дитини до себе, своїх прав і прав інших, наявність уявлень про правила і способи міжособистісної взаємодії з членами сім'ї, родини, іншими людьми та вмінь дотримуватися цих правил в соціально-громадському просторі, а також ціннісне ставлення та повага до культурних надбань українського народу, представників різних національностей і культур», тобто так, як представлено в БКДО.

Називаючи причини успішної соціалізації, вихователі зазначали такі: «вплив дорослої культури, активними провідниками якої є спочатку батьки, а потім і вихователі»; «особисті зусилля самої дитини-дошкільника, що виявляються в різних видах її інтелектуально-творчої діяльності»; «вплив дитячої субкультури, традиції якої передаються дошкільниками з покоління в покоління і є значимими в їх розумінні та усвідомлення того як освоїти навколишній світ».

Серед причин неуспішної соціалізації педагоги називали: «недостатність спілкування з дітьми», «залежність дитини від дорослого», «невміння вирішувати проблемні ситуації», «низька самооцінка», «асоціальна поведінка батьків»; «повна байдужість до дитини чи надмірний контроль за її поведінкою з боку дорослих», «застосування силових методів розв'язання конфліктів».

До педагогічних умов успішної соціалізації дітей дошкільного віку й формування соціально-громадянської компетентності, вихователі віднесли:

створення ігрових куточків для дітей, наявність літератури, в якій висвітлено питання формування в дітей соціально-громадянської компетентності, зразки наочності. Організація виставок дитячих робіт, проведення різних конкурсів, свят на тему соціалізації дошкільників.

На запитання «Яке місце серед засобів соціалізації займає мультиплікація?» вихователі відповіли, що мультиплікаційні фільми мають великий вплив на виховання в дітей дошкільного віку культури поведінки, формування соціально-моральних настанов і цінностей, первинних уявлень про добро і зло, закріплення еталонів гарної і поганої поведінки.

Основними засобами, які використовують педагоги в процесі соціалізації були названі дитячі книги, мультфільми, казки, ігри, засоби масової інформації, свята та розваги, театралізована діяльність, малювання, інтернет, заняття в ЗДО по ознайомленню із соціумом.

На запитання «В яких законодавчо-нормативних документах йдеться про процес соціалізації дитини дошкільного віку?» вихователі відповіли, що на значущості проблеми формування в дошкільників соціально-громадянської компетентності наголошено в низці державних документів (Закон України «Про освіту»(2017), Закон України «Про дошкільну освіту» (2001), Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова редакція 2021), типових та парціальних програмах розвитку дітей дошкільного віку.

Проаналізувавши відповіді вихователів на запитання анкети, ми можемо зробити висновок про те, що вони мають ґрунтовні професійні знання з питання соціалізації дошкільнят й, зокрема формування в них соціально-громадянської компетентності. Глибоко розуміють проблему соціалізації, так як заклад дошкільної освіти працює за програмою «Я у Світі» та згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти.

Наступний етап констатувального експерименту передбачав проведення діагностичної роботи з дітьми 5-го року життя.

До кожного з виділених критеріїв було дібрано експериментальні методики для виявлення рівнів сформованості соціально-громадянської

компетентності у вихованців середньої групи. Дібрані методики представлено в таблиці 2.1 (додаток Б).

1. Розширена бесіда (за Є.Сусловою) (додаток В)

За допомогою бесіди ми виявляли інтерес до загальнолюдських та громадянських цінностей, спостерігали за емоційною реакцією на участь у різних видах діяльності та за ціннісним ставленням до себе та інших.

Діти відповідали на три серії запитань. У першій серії запитань діти називали своє ім'я, прізвище та по батькові та своїх батьків. Наводилися запитання про професії батьків та чи хочуть діти бути схожими на них (переважно діти з захватом розповідали про професії мами та тата, захоплювалися ними і планували у майбутньому працювати у такій же сфері, але були і такі відповіді як : «не хочу», а деяким дітям взагалі було важко фантазувати і вони не називали професію).

Важко дітям давалися запитання про вік (свій вік діти називали, а братиків та сестричок не знали), не могли давати відповіді на запитання про рідних та двоюрідних братиків та сестричок.

Не викликали труднощів у дітей запитання: «Ти сам собі подобаєшся?», «За що тебе люблять вдома і в дитячому садку?». Діти проявляли ціннісне ставлення до себе та до інших.

Друга серія запитань була більш складнішою. Дітям наводилися певні ситуації, які потрібно було вирішити. За допомогою цих запитань ми виявляли інтерес до загальнолюдських та громадянських цінностей.

Діти мали достатні знання про Батьківщину, тому такі запитання як: «Як зветься твоя Батьківщина?», «Ти любиш її?», «За що ти її любиш?», «Як називається країна, в якій ти живеш?», «Що треба зробити, щоб всі люди в нашій країні жили добре?», «А в якій країні ти хотів би жити: там, де мир, чи там, де війна? Чому?» не викликали великих труднощів у дітей. Але були і випадки, коли дітям було важко висловити свою думку.

Третя серія запитань була про друзів та батьків. Діти шукали вихід з даних ситуацій, таких як: «В тебе є друг? Як би ти вчинив, якщо: під час

заняття він не зміг би відповісти на запитання виховательки, він образив когось з дітей, хтось захотів його образити?», «Як би ти вчинив, якщо б випадково зіпсував чужу іграшку і ніхто цього не бачив?», «Уяви собі, що ти з мамою їдеш в автобусі. Ти втомлений. В руках у мами важкі сумки з продуктами. Звільняється зручне місце біля вікна, через яке можна побачити багато цікавого. Як би ти вчинив?».

Оцінювання відповідей дітей відбувалося таким чином: правильна і самостійна відповідь на запитання оцінювалася в три бали, правильна, але не самостійна відповідь – у два бали, неточна відповідь – в один бал і відсутність відповіді чи неправильна – в нуль балів. Усі бали, які отримувала дитина, відповівши на запитання бесіди, додавали і знаходили середнє арифметичне. Якщо в кінцевому результаті у вихованця було біля одного балу, то він засвідчував низький рівень шуканої якості, якщо від одного балу до двох – то середній рівень і якщо від двох балів і до трьох, то – високий.

Спостереження за дітьми в різних ситуаціях спілкування

Щоб виявити рівень сформованості емоційно-ціннісного компонента ми спостерігали за дітьми в різних ситуаціях спілкування. Спостерігаючи за поведінкою дітей, ми звертали увагу на інтерес до загальнолюдських та громадянських цінностей, емоційну реакцію на участь у різних видах діяльності, проявом ціннісного ставлення до себе та інших.

Аналізуючи результати спостереження за дітьми в різних ситуаціях спілкування визначено, що 40 % дошкільнят експериментальної групи та 55 % контрольної групи завжди позитивно емоційно відгукуються на різні на прочитану казку, переглянутий мультфільм, на запропоновану ситуацію соціально-морального змісту тощо. Під час занять діти активні і при потребі допомагають вихователю в організації та проведенні різних форм роботи, залюбки беруть в них участь. Ці діти проявляють любов до батьків, інтерес до міста в якому живуть, демонструють гарні знання про своє місто, садочок і позитивне ставлення до нього, отримують задоволення від святкування народних свят.

25 % дітей експериментальної групи та 35 % контрольної групи в основному також мають інтерес до запропонованих соціально-моральних ситуацій, але він проявляється час від часу. Діти уважні, слухняні, але не завжди активні, не завжди хочуть брати участь у різних видах діяльності

У групі також є діти, які не хочуть або не можуть яскраво виявляти свої емоції та почуття, реагувати на певний вид діяльності: прочитану або прослухану казку, різні види соціально-моральних ситуацій. Таких дітей у експериментальній групі – 35 % та контрольній – 10 %.

Отже, високий рівень сформованості емоційно-ціннісного компонента соціально-громадянської компетентності виявили у 25 % експериментальної та 15 % контрольної груп. Переважна більшість дітей експериментальної групи (40 %) і контрольної групи (55 %) продемонстрували достатні знання про соціальні норми, давали повні відповіді на поставлені запитання, правильно визначали свою статеву та соціальну приналежність. Водночас, не всі діти експериментальної (35 %) та контрольної (30 %) груп могли об'єктивно оцінити позитивні та негативні риси свої та інших людей. Легше дітям було оцінити такі риси як: доброта, чесність, ввічливість, щедрість. А важче такі риси: скромність, впертість, самолюбство, хитрість.

2. Методика кінетичний малюнок сім'ї (автор І. В. Дубовіна) (додаток Д)

Метою застосування методики «Кінетичний малюнок сім'ї» було виявлення уявлень про місце кожної людини в соціумі, зокрема про себе як члена сім'ї, групи в закладі дошкільної освіти, громади; виявлення уявлень про свою сім'ю, заклад дошкільної освіти.

Ця методика дала інформацію про суб'єктивну сімейну ситуацію дитини, допомогла виявити її ставлення до членів сім'ї, особливості сімейних стосунків, розуміння своєї ролі в сім'ї.

Відповідно до вимог методики, дітям пропонувалося намалювати свою сім'ю. Були можливі два варіанти інструкції: «намалюй свою сім'ю» чи «намалюй себе і свою сім'ю». Ми надали перевагу першому варіантові, який

дав дітям більшу свободу (зокрема право не малювати себе взагалі). Після того, як малюнок було завершено, ми просили дитину назвати кого вона зобразила на малюнку.

Після виконання завдання ми прагнули одержати максимум додаткової інформації в ході бесіди з дитиною дошкільного віку з наступних питань:

1. Скажи, хто тут намальований (в основному діти малювали свою сім'ю і себе, але був випадок коли хлопчик намалював тільки маму, тата і сестричку. Отже дитина вважає, що вся увага мами і тата приділяється молодшій сестричці. Хлопчик почуває себе в сім'ї зайвим).

2. Що вони роблять? (відповіді дітей були різними, вони проявляли свою фантазію: відпочивали на річці, були на пікніку, йшли до дитячого садка, святкували день народження, гралися вдома, готували сніданок).

3. Який у них настрій (Майже всі діти малювали сім'ю, яка весело проводила разом час, їм було весело, тому що, вони відпочивали разом. Але був випадок, коли дитина малювала себе з посмішкою, а маму і тата сумними. Це свідчило, що мама і тато, як з'ясувалося , часто сваряться).

4. Хто частіше грає з тобою? Гуляє? Читає книжки? (Переважна більшість дітей проводить багато часу з мамою, а тато часто відмовляє у проханні дитини погратися з нею).

5. Якщо ти щось зламав, мама допоможе тобі відремонтувати чи буде тебе лаяти? А тато? (Деяким дітям мама і тато допомагають іграшки ремонтувати і зовсім не лають. А деяких дітей дорослі за зламану іграшку карають і лають, що дуже їх засмучує).

6. Що ти любиш робити у вихідні дні? (На таке запитання діти давали відповідь: гратися та дивитися мультфільми. Але переважно діти це роблять самі, без мами і тата, оскільки вони заняті своїми справами).

7. Який останній подарунок зробили тобі батьки? (Діти називали: ручка, машинка, пазли, конструктор, куртка, велосипед. А декілька дітей взагалі не могли згадати, що їм дарували батьки).

8. Якщо тобі пора лягати спати, а ти хочеш ще пограти, дозволяють тобі це батьки чи наполягають на тому, що тобі пора відпочивати? (Майже всі діти відповіли, що батьки наполягають на тому, що пора відпочивати, тому що дітям завтра у дитячий садочок, а дорослим на роботу).

9. Коли ти ввечері лягаєш спати, мама чи тато цілують тебе і бажають спокійної ночі? (Багатьох дітей цілують перед сном, але траплялися випадки, що дитина лягає спати самотійно і її батьки не цілують).

Під час опитування ми з'ясували сенс намальованого дитиною: почуття до окремих членів родини, чому дитина не намальовала кого-небудь з членів сім'ї (якщо так сталося). Ми уникали прямих запитань, не наполягаючи на відповіді, так як це могло б викликати тривогу, захисні реакції. Також використовували такі питання: «Якби замість пташки був намальований чоловік, то хто б це був?», «Хто б виграв у змаганнях між братом і тобою?» тощо.

Також ми пропонували дітям для розв'язання низку ситуацій. Вони були покликані виявити позитивні та негативні почуття до членів сім'ї.

1. Уяви собі, що ти маєш два квитки в цирк. Кого б ти покликав із собою із рідних? (На це запитання діти відповідали так: маму, тата, сестричку, бабусю, тільки маму не хочу з братиком, сам піду. Переважна більшість дітей хочуть піти в цирк з мамою. Але деякі діти хотіли б піти в цирк з татом, так як, з мамою вже ходили, а їм хочеться з татом).

2. Уяви, що вся твоя родина йде в гості, але один із вас захворів. Хто повинен залишитися вдома? (Зазвичай діти хотіли залишити вдома лише хворих сестричок і братиків. Це свідчить про низький рівень прояву співчуття до рідного й відчуття єдиної дружної сім'ї. Були і випадки, коли дошкільнята відповідали, що залишаться вдома всі. Це характеризувало теплі, дружні сімейні відносини. Деякі діти не хотіли йти в гості саме з татом, тому що, він дуже суворий).

3. Ти будуєш із конструктора будинок і тобі не все вдається. Кого ти покличеш на допомогу? (На це запитання діти відповідали: нікого, сам збудую, звичайно тата, всю сім'ю, братика, сестричку, бабусю або дідуся).

4. Братик (сестричка) хочуть дивитися один мультик, а ти інший. Як вчинити в цій ситуації? (Спочатку переглянемо один мультик, а потім інший. Це свідчило, що в дітей дружні відносини, вони можуть поступитися. Також діти відповідали, що будуть дивитися тільки свій мультик або говорили, що будуть жалітися батькам. Отже, такі діти не вміють домовлятися, поступатися. Стосунки у них з братиками та сестричками складні. А деякі діти аргументували тим, що вони менші і спочатку треба переглянути той мультик, який хочеться їм).

5. Ти отримав у подарунок цікаве лото. Вся родина сіла грати, але вас на одну людину більше, ніж треба. Хто не буде грати? (Діти люблять грати в лото, тому себе вони не вилучали. Переважно це були: мама, тато, братик, сестричка. Спочатку я пограю, а потім сестричка).

Був випадок коли дитина не погодилася виконувати завдання. Пояснення: «Не хочу! Можу намалювати щось інше, або піду гратися». Ми зробили висновок, що дитині неприємні стосунки, які склалися в родині. Можливо, недавно трапилася якась подія в сім'ї, на яку дошкільник так реагує.

Отже, показниками сприятливої сімейної ситуації були зображення всіх членів родини, перевага на малюнку людей (у порівнянні з предметами), відсутність ізольованих членів родини, загальна діяльність членів родини чи їхня оберненість одне на одного. В експериментальній (45 %) та контрольній (30 %) дітей малювали неповну сім'ю, а відсутність будь-якого члена родини засвідчувала наявність конфліктних відносин у дитини з ним та про негативні емоції стосовно нього. Часто на малюнках були відсутні брати і сестри, що виявляло конкурентність у відносинах між ними. Це виражалося у неадекватній величині окремих фігур, виділенням, більшим чи меншим промальовуванням фігур, їх стиранням. Приміром, дитина намалювала

молодшу сестру не тільки більшою, ніж вона сама, але навіть більшою, ніж батьки. Це свідчило про ту виняткову увагу, яку батьки приділяють молодшій сестрі, про її особливе місце в сім'ї.

Бесіда «Дружба понад усе» (додаток Е)

З дітьми середнього дошкільного віку ми проводили бесіду на тему: «Дружба понад усе». Метою бесіди було виявити сформованість уявлень дітей про сутність поняття «дружба», про місце кожної людини в соціумі, про себе як члена групи в закладі дошкільної освіти; з'ясувати наявність здатності осмислювати й оцінювати ситуацію, самостійно розуміти мотиви поведінки і відповідність цих мотивів існуючим нормам поведінки.

Бесіда проводилася з наступних питань:

1. Що таке дружба? Що означає дружити? (На це запитання дітям складно було відповісти. Діти відповідали: «дружба – це коли діляться іграшками», «не ображають один одного», «коли захищають свого друга»). Отже, діти правильно відповідали. Переважна більшість дітей експериментальної 60 % та контрольної 70 % розуміють суть дружби. Менша кількість дітей експериментальної (40 %) та контрольної (30 %) груп не орієнтуються в понятті.
2. Що потрібно робити, щоб дружба була міцною? (Більшість дітей експериментальної (65 %) та контрольної (70 %) груп вважають що для міцної дружби потрібно: «не сваритися», «ділитися іграшками», «піклуватися про товаришів», « якщо друг не знає, як вчинити правильно – допомогти йому, навчити», «якщо друг раптом засумує – придумати, як його розвеселити». Менша кількість дітей експериментальної (35 %) та контрольної (30 %) не змогли дати правильну відповідь на це запитання.
3. А у вас є друзі? (У всіх дітей є друзі, але в деяких їх багато, а в деяких зовсім мало. У 65 % дітей експериментальної групи та 75 % дітей контрольної групи друзів багато.).
4. Чому ви вважаєте їх хорошими друзями? (Отже, 60 % респондентів експериментальної групи та 70 % респондентів контрольної групи вважають,

що: «мій друг добрий», «мій друг хороший», «мій друг завжди мені допомагає», «мій друг завжди прийде на поміч», «мій друг ділиться іграшками та цукерками»).

5. А чи може бути твоїм другом доросла людина? (65 % дітей експериментальної групи та 70 % дітей контрольної групи вважають, що може – це «мама», «тато», «дідусь», «бабуся». А от 35 % респондентів експериментальної та 30 % респондентів контрольної групи вважають, що з дорослими неможливо і не цікаво дружити.).

6. З чим можна порівняти міцну дружбу? (Це питання виявилось складним для дітей, тому 40 % дітей експериментальної групи та 25 % дітей контрольної групи не змогли дати відповідь. Але після того як ми пояснили суть поняття «міцна дружба» 60 % респондентів експериментальної групи та 75 % респондентів контрольної групи відповідали, що «міцну дружбу» можна порівняти: «з залізом», «каменем», «ланцюгом», «канатом», «замком»).

7. Як ви гадаєте, яким повинен бути справжній друг? (60 % дітей експериментальної групи та 70 % дітей контрольної вважають, що друг повинен бути: «добрим», «вірним», «щедрим», «веселим», «радісним», «робити добро», «всім допомагати»).

Бесіда про Батьківщину, сімейні традиції (додаток Ж)

Метою бесіди було виявити знання про місце кожної людини в соціумі, про себе як члена громади; про родинні стосунки, сімейне тепло; виявити знання дітей про свій рідний край, свою Батьківщину, сімейні традиції.

Запитання бесіди були такими:

1. Як називається наша Батьківщина? (На це запитання 40 % дітей експериментальної групи та 45 % дітей контрольної змогли дати відповідь і назвали «Україна». Більшість дітей експериментальної 60 % та контрольної 55 % дітей не розуміли значення слова «Батьківщина»).

2. Який народ живе в Україні? (Відповіді дітей експериментальної та контрольної груп були такими: «в Україні живуть українці», «український

народ», що у відсотках становить 45 % експериментальної та 50 % контрольної груп. Більшість дітей не розуміли значення слова «народ», що у відсотках становить 55 % експериментальної та 50 % контрольної груп).

3. А яке головне багатство нашої рідної землі, Батьківщини, рідного міста? (Це було нелегким запитанням для дітей. 60 % дітей експериментальної та 50 % контрольної груп не могли дати на нього відповідь. Тому ми запропонували дітям поглянути у скриньку, на дні якої – люстерко. Кожен побачив своє відображення в люстерку. Ми підвели дітей до думки, що головне багатство на землі – людина. Тільки люди можуть зберігати свій рідний край, свою землю, свої традиції. 40 % експериментальної та 50 % контрольної груп змогли дати правильну відповідь на це запитання).

4. Які традиції живуть у вашій сім'ї? (40 % дітей експериментальної та 45 % контрольної груп змогли дати відповідь на це запитання: «зустріч Нового року», «святкування Різдва та Великодня, на ці свята і їжа традиційна готується». «прикрашання будинку на свято нового року», «прикрашання двору та будинку на Зелені свята». Більшість дітей експериментальної 60 % та 55 % контрольної не називали традиції своєї сім'ї».

5. Які найулюбленіші свята у ваших сім'ях? Чому? (В кожній дитини є своє улюблене свято, тому вони всі давали відповіді на це запитання. Але перевагу діти надають святкуванню Нового року, так як приходить Дід Мороз).

6. Як проходять свята у ваших сім'ях? (Загалом діти експериментальної (50 %) та контрольної (55 %) груп висловлювали позитивну думку про родинні свята. Діти люблять святкувати. Відповіді були такими: «мама готує багато смачних страв», «приходять гості та дарують подарунки», «на Великдень ми всі ідемо до церкви».

7. Чи берете ви участь у підготовці до свят. Яку? (Переважна більшість дітей експериментальної групи (55 %) та контрольної (60 %) беруть участь у підготовці до свят. Допомагають прибирати вдома, прикрашають будинки,

на Великдень розмальовують яйця, прикрашають ялинку до новорічних свят. Меншість дітей експериментальної групи (45 %) та контрольної групи (40 %) не беруть участь у підготовці до свят.

Отже, патріотичні почуття дітей дошкільного віку ґрунтуються на їх інтересі до найближчого оточення (сім'ї, батьківського дому, рідного міста, села), яке вони бачать щодня, вважають своїм, рідним, нерозривно пов'язаним з ними. Тому важливе значення для формування знань у дошкільників про Батьківщину має приклад дорослих, оскільки вони значно раніше переймають певне емоційно-позитивне ставлення, ніж починають засвоювати знання. Провівши бесіду щодо виявлення пізнавально-інтелектуального компоненту соціально-громадянської компетентності ми виявили, що батьки мало приділяють уваги сімейним традиціям, вихованню поваги до Батьківщини, то багатьом дітям експериментальної групи (55 %) та контрольної (50 %) було складно відповідати на запитання, які стосувалися сутності понять «традиція», «Батьківщина». Правильно відповідали діти на поставлені запитання, що у відсотках становить – 45 % – експериментальної та 50 % контрольної груп.

Отже, високий рівень сформованості пізнавально-інтелектуального компоненту соціально-громадянської компетентності виявили у 20 % дітей експериментальної та 20 % дітей контрольної груп. Середній рівень сформованості виявили у 45% дошкільників експериментальної групи та у 50 % – контрольної. Низький рівень прояву спостерігається у 35 % вихованців експериментальної та 30 % – контрольної груп.

3. Соціометричне дослідження «День народження» Я. Л. Морено (додаток 3)

Метою соціометричного дослідження було виявлення здатності встановлювати безконфліктні взаємини в колективі, з батьками, друзями, та дотримуватися соціальних правил і норм поведінки, домовленостей у щоденній життєдіяльності.

Цей тест, призначений для дітей середнього дошкільного віку,

дозволив нам дослідити ставлення дітей до своїх однолітків та дорослих. Тест проводився індивідуально у формі гри.

Ми пропонували пограти у гру «День народження»: «Давай пограємо з тобою у твій день народження. Велике коло буде у нас столом, на якому лежить святковий пиріг зі свічками. Свічок стільки, скільки тобі буде років. Ми їх намалюємо. Навколо стола розташовані маленькі кружечки – це що? Звичайно, стільці. Вибери стілець, на який ти сядеш. Давай твій стілець відзначимо – зірочкою або сніжинкою?» (Відповіді дітей демонстрували сформованість статевої ідентифікації: зазвичай хлопчики обирали зірочку, дівчата – сніжинку.)

Далі ми задавали запитання: «Кого хочеш посадити поруч із собою? А з іншої сторони?». (Переважно діти називали імена мами, тата, братиків та сестричок, друзів із дитячого садка. Були випадки, що діти садили поруч іграшки, а подалі маму і тата). Їх ми розташовували у порядку називання або саджали на «стілчики», які пропонувала дитина.

Після четвертого вибору наводили повторюване питання: «Ти будеш ще когось саджати, або заберемо (закреслимо) стільчики?» (Деякі діти запрошували ще людей на день народження і ми добавляли стільчики. Це давало нам можливість припустити її потреби в спілкуванні).

У разі коли дитина заповнювала всі десять «стілчиків», ставили запитання про необхідність додати «стілчики»: «Якщо хочеш ще когось посадити, то ми можемо додати (домалювати) «стілчики» (Але більшості дітей вистачало 4-6 стільчиків, а деяким навіть два. Це свідчило про те, що у дитини немає друзів, вона не може налагодити контакт з однолітками).

Отже, багато дітей використовували всі стільчики, це свідчило про те, що діти бажають спілкуватися у широкому колі. Коли ми забирали стільчики, або закреслювали це свідчило про те, що діти бажають спілкуватися, але із близькими людьми, в обмеженому колі. В декількох дітей була несформована потреба в спілкуванні, так як вони обирали іграшки, предмети, тварини.

Коли діти садили біля себе, то це свідчило про емоційні переваги в спілкуванні: близькі, довірливі, приємні відносини, тобто люди розташовуються поруч із «іменинником».

Вагоме значення для дітей мало соціальне оточення, тобто: кількісна перевага дорослих, дітей, предметів, що свідчило про наявність досвіду спілкування з ними; перевага якоїсь групи (родина, заклад дошкільної освіти, школа, двір, дача тощо) – значиме середовище в спілкуванні; статева перевага в спілкуванні – наявність хлопчиків і дівчаток, жінок, чоловіків.

Пропонуючи гру «День народження», ми мали змогу доторкнутися до особистого світу дитини. Необхідно пам'ятати про довірливий контакт із нею. У тест занурювали поступово: спочатку говорили про день народження, малювали атрибути дня народження. Тому ми не використовували заготовки, а створили образ святкового столу разом з дітьми. І якщо «стілці» були різної величини, то ми аналізували вибір дитиною власного місця, тенденції на лідерство (великий «стілець») або невпевненість (маленький «стілець»). У тому випадку, коли соціальна проба не давала нам необхідну інформацію, ми повторювали гру, пропонували намалювати ще стіл: для дорослих (якщо за попереднім столом розташовувалися тільки діти) або для дітей (якщо за попереднім столом розташовувалися тільки дорослі), а може бути, стіл для людей (якщо за попереднім столом розташовувалися тільки іграшки, предмети, тварини). Новий стіл починали знову з пирога, зі свічок, із зірочки або сніжинки й задавали вже знайомі питання.

Отже, перевіривши результати, які засвідчили діти під час цієї методики, у бали отримали таке: високий рівень сформованості поведінкового компоненту соціально-громадянської компетентності виявлено у 20 % дітей експериментальної групи та 25 % дітей контрольної групи, такі діти встановлюють безконфліктні взаємини в колективі, з батьками, друзями, вміння використовують набуті знання в життєвих ситуаціях та дотримуються соціальних правил і норм поведінки, домовленостей у щоденній життєдіяльності, середній рівень продемонстрували 40 % дітей

експериментальної групи та 55 % контрольної. Низький рівень виявили у 40 % дітей експериментальної групи та 20 % контрольної.

Спостереження за взаєминами дітей в групі

Щоб виявити рівень сформованості поведінкового компонента ми спостерігали за взаєминами дітей в групі.

Досвід конструктивної взаємодії дітей з однолітками реалізовувався насамперед у творчій діяльності. Враховуючи те, що провідною діяльністю дошкільників є гра, діти були забезпечені необхідними атрибутами у своєму предметно-розвивальному середовищі протягом всього дня. Діти самостійно залучали одне одного у нові ігри та сюжети. Вони використовували набуті знання в іграх. Намагалися дотримуватися соціальних правил та норм поведінки, домовленостей у щоденній діяльності, хоч це їм було складно.

Задум ігор виникав за ініціативою самих дітей. Деякі діти не хотіли обговорювати задум гри і майже не враховували думку товаришів. Задум ігор дітей був нестійким, вони не довго грали, швидко переключалися на інші ігри або іграшки. Мало дітей могли зацікавити та заохотити товаришів до гри, їм важко було пояснювати правила своєї гри. Активні діти брали на себе розподіл ролей по грі та виконували головні ролі, даючи решті дітей другорядні. Були такі діти, які не хотіли взаємодіяти, грали наодинці, не входили в ігрове об'єднання.

Отже, перевіривши результати обраного методу (спостереження за взаєминами дітей в групі), у бали отримали таке: високий рівень здатності налагоджувати оптимальні взаємовідносини в групі однолітків виявлено у 20 % респондентів експериментальної та 40 % контрольної груп, середній рівень – у 35 % дітей експериментальної та 45 % – контрольної груп, низький рівень виявлено у 45 % дітей експериментальної групи та 15 % вихованців контрольної.

Узагальнивши дані діагностичних методів щодо сформованості поведінкового компоненту соціально-громадянської компетентності в експериментальній і контрольній групах, отримали такі результати: високий

рівень сформованості поведінкового компонента соціально-громадянської компетентності виявлено у 20 % респондентів експериментальної та 25 % контрольної груп, середній рівень – у 45 % дітей експериментальної та 50 % – контрольної груп, низький рівень виявлено у 35 % дітей експериментальної групи та 25 % вихованців контрольної.

Методика «Діагностика розвитку спілкування з однолітками» (І. А. Орлова, В. М. Холмогорова) (додаток II) була застосована для виявлення рівнів сформованості в дошкільників комунікативного компонента соціально-громадянської компетентності.

Метою діагностики було: виявлення вміння обирати адекватні способи спілкування з оточуючими, використання влучних образних виразів та мовленнєвих кліше в різних ситуаціях буття, вміння порозумітися, домовитись з іншими в конфліктних ситуаціях.

Для визначення рівня розвитку спілкування з однолітками ми використовували: параметри спілкування з однолітками; шкали оцінки параметрів розвитку спілкування з однолітками (див. додаток II).

Під час спілкування діти проявляли інтерес до однолітків. Тобто діти звертали увагу на однолітків, розглядали їх, їхню зовнішність, одяг, обличчя, фігуру. Діти проявляли ініціативність під час спілкування. Тобто прагнули привернути увагу однолітків до своїх дій, демонстрували свої можливості, залучали в спільні дії, адресували посмішки.

Дошкільники проявляли активність. Вони прагнули до взаємодії з однолітками, проявляли бажання діяти спільно, реагували на дії однолітків і відповідали на них, спостерігали за діями однолітків, прагнули підлаштуватися під них, наслідували дії однолітків. Також під час спілкування прослідковувалися просоціальні дії. Тобто ми помітили, що діти здатні враховувати бажання однолітків, вміють поділитися, допомогти, робити щось разом. Щоб привернути увагу однолітків діти залучають їх в спільні дії і використовують експресивно-мімічні засоби, тобто емоційна забарвленість дій дітей, розкутість однолітків та використовують активне

мовлення, вживають окремі слова, фрази. А який відсоток дітей саме так себе ведуть?

Отже, провівши «Діагностику розвитку спілкування з однолітками» ми виявили, що високий рівень сформованості вміння обирати адекватні способи спілкування з оточуючими у 30 % дітей експериментальної та 30 % дошкільнят контрольної групи, 45 % дітей експериментальної та 60 % контрольної групи мають середній рівень означеної якості, а низький рівень продемонстрували 25 % вихованців експериментальної та 10 % контрольної групи.

Спостереження за способами спілкування дітей

Щоб виявити рівень сформованості комунікативного компонента ми спостерігали за способами спілкування дітей у різних видах діяльності та на прогулянці.

Увагу ми приділяли тому, чи вміють діти знаходити адекватні способи спілкування з товаришами, чи можуть спілкуватися з однолітками і дорослими в різних формах конструктивної взаємодії; чи мають здатність підтримувати партнерські стосунки, заявляти про свої наміри і бажання, узгоджувати свої інтереси з іншими, домовлятися, за потреби аргументовано відстоювати свою позицію.

Спостерігаючи за дітьми ми помітили, що діти експериментальної (40 %) та контрольної (55 %) груп вільно й невимушено вступають в розмову з ровесниками і дорослими, використовуючи різні форми звертання та репліки; виявляють ініціативу в спілкуванні, будують різні типи діалогу між двома-чотирма дітьми; меншість дітей виявляють здатність домовлятися («Нумо так...»), звертаються по допомогу («Допоможіть мені»).

25 % дітей експериментальної та 25 % контрольної груп недостатньо володіють різними формами мовленнєвих висловлювань (питання, зустрічне питання, згода, уточнення, заперечення, сумнів, прохання, вимога, ігрова вимога, дозвіл, порада, відмова, спонукання, задоволення, здивування, вдячність, жаль, невдоволення, вдячність, пояснення, міркування, доказ та

ін.) відповідно до різних ситуацій спілкування з дорослими та однолітками.

35 % дітей експериментальної та 20 % контрольної груп не можуть проаналізувати та пояснити причини виникнення суперечливих чи конфліктних ситуацій. В ситуаціях де думки дітей розходились, вони вели себе агресивно (билися, вживали образливі слова, жалілися вихователю, деякі просто ображались та плакали). Ми помітили, що діти навіть не прагнули домовитися, знайти вихід з ситуації. Без допомоги вихователя діти в конфліктних ситуаціях не могли порозумітися.

Узагальнивши результати діагностичних методів на виявлення сформованості комунікативного компонента соціально-громадянської компетентності ми з'ясували, що у 40 % дітей експериментальної та 55 % дітей контрольної групи прояв інтересу до однолітків на середньому рівні. Це свідчить, про те, що дошкільники відразу помічають однолітка, підходять до нього, починають уважно розглядати його, торкатися, супроводжують свої дії вокалізаціями, промовою, не втрачають інтерес до однолітка протягом тривалого часу, не відволікаються. Є діти, які звертають увагу на однолітка, з цікавістю спостерігають за його діями, але здалеку, не наважуються наблизитися, скоротити дистанцію, використовують пасивну позицію. Таких дітей у експериментальній групі – 35 % та у контрольній – 25 %. Високий рівень сформованості комунікативного компонента соціально-громадянської компетентності виявили у 25 % респондентів експериментальної та 20 % контрольної групи.

Узагальнивши дані всіх діагностичних методів отримали результати сформованості компонентів соціально-громадянської компетентності в експериментальній і контрольній групах, що відображено в таблиці 2.1. та діаграмах на рисунках 2.1. та 2.2. (додаток К)

Таблиця 2.1.

Рівні сформованості соціально-громадянської компетентності дітей експериментальної і контрольної групи на констатувальному етапі експерименту

Група	Компоненти SGK та рівні їх сформованості			
	емоційно-ціннісний	пізнавально-інтелектуальний	поведінковий	комунікативний
Експериментальна	В (25 %)	В (20 %)	В (20 %)	В (25 %)
	С (40 %)	С (45 %)	С (45 %)	С (40 %)
	Н (35 %)	Н (35 %)	Н (35 %)	Н (35 %)
Контрольна	В (15 %)	В (20 %)	В (25 %)	В (20 %)
	С (55 %)	С (50 %)	С (50 %)	С (55 %)
	Н (30 %)	Н (30 %)	Н (25 %)	Н (25 %)

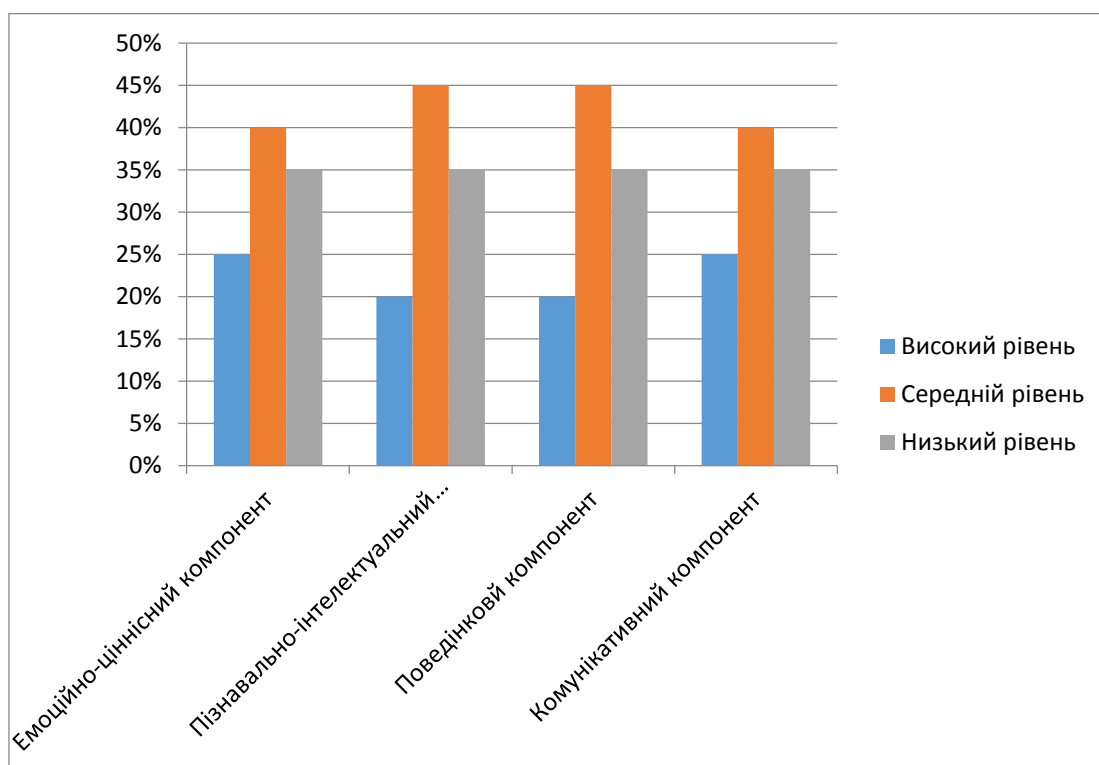

Рис. 2.1. Рівні сформованості соціально-громадянської компетентності дітей експериментальної групи на констатувальному етапі експерименту

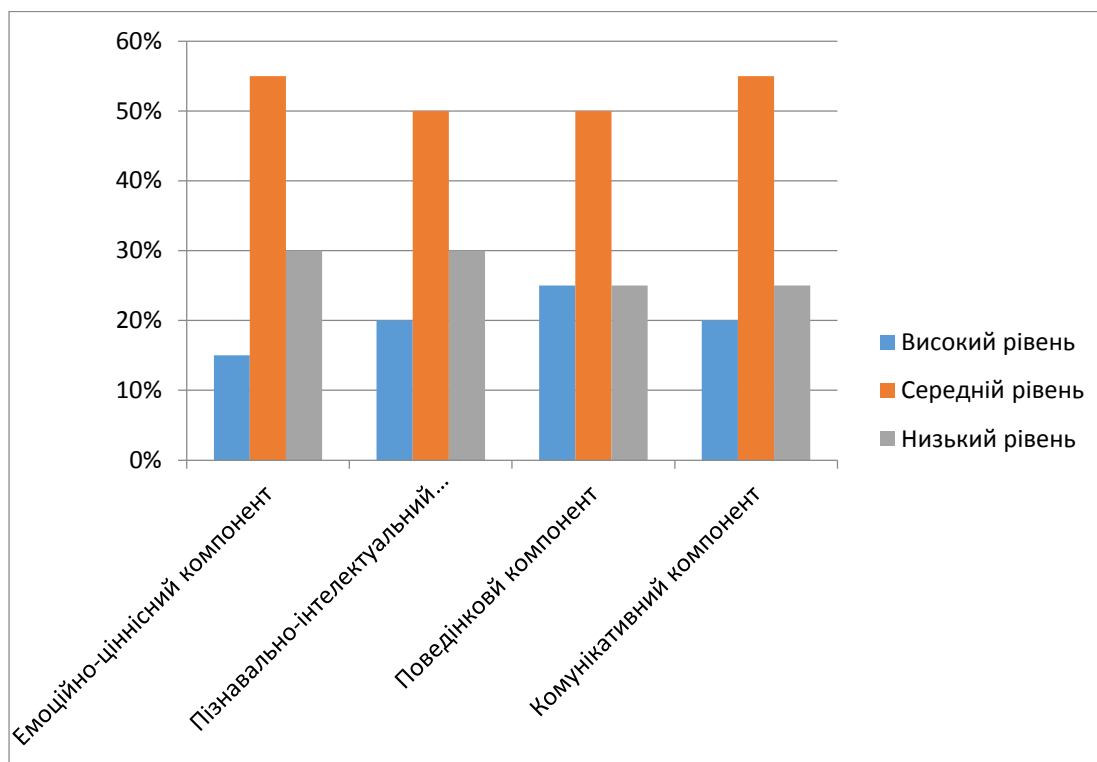

Рис. 2.2. Рівні сформованості соціально-громадянської компетентності дітей контрольної групи на констатувальному етапі експерименту

Отже, на констатувальному етапі виявлено переважено середній рівень сформованості усіх компонентів соціально-громадянської компетентності в дітей обох груп. Це дає підстави для розроблення системи роботи з формування соціально-громадянської компетентності в дошкільників експериментальної групи засобом мультиплікації та перевірки її ефективності.

2.2. Реалізація педагогічних умов використання мультфільмів у процесі формування соціально-громадянської компетентності в дітей 5-го року життя

Метою формувального етапу було розроблення й перевірка системи роботи з використання мультфільмів у процесі формування соціально-

громадянської компетентності в дітей 5-го року життя, відповідно до виокремлених педагогічних умов:

- враховувати рівень сформованості соціально-громадянської компетентності дошкільників та їхні інтереси до мультиплікації; - в освітньому процесі дошкільного закладу цілеспрямовано й систематично використовувати мультфільми соціального змісту;

- фіксувати знання дітей, отримані під час перегляду мультфільмів, у різних видах діяльності;

- залучати батьків до спільного з дітьми перегляду мультфільмів і обговорення їх змісту.

Ця робота передбачала реалізацію таких етапів:

- 1) створення в експериментальній групі розвивального середовища (організація мультклубу) та добір мультфільмів для перегляду в ЗДО (додаток Л);

- 2) перегляд мультфільмів;

- 3) організація різних видів діяльності, спрямованих на фіксацію знань дітей, отриманих під час сприймання мультфільмів.

Перед добором мультфільмів для системи роботи проводилася бесіда: «Мої улюблені мультфільми». Орієнтовні запитання бесіди: «Ти любиш дивитися мультфільми?», «Які мультфільми твої улюблені?», «Чому вони тобі подобаються?», «Які твої улюблені мультиплікаційні герої?», «На кого ти хотів би бути схожим? Чому?», «Чи наслідуєш ти свого улюбленого героя?».

Для перегляду ми обирали мультфільми, які впливатимуть на компоненти соціально-громадянської компетентності дошкільників, які не сформовані на достатньому рівні: емоційно-ціннісний, пізнавально-інтелектуальний, поведінковий, комунікативний.

Означену систему роботи відображає перспективний план (додаток Л). Його фрагмент представлено в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

Фрагмент перспективного плану системи роботи з використання мультфільмів у процесі формування соціально-громадянської компетентності в дітей 5-го року життя.

Дата	Вид діяльності	Мета	Попередня робота	Робота після перегляду мультфільмів
02.02.2021	Перегляд мультфільму «Лунтик і його друзі».	Формувати уявлення про дотримання соціальних правил на норм поведінки, домовленостей у щоденній життєдіяльності. Розвивати мислення, фантазію, пам'ять, увагу, мовлення. Виховувати працьовитість, слухняність, старанність.	Бесіда про дружбу та взаємини дітей.	Ліплення казкового героя мультфільму «Лунтик»
04.02.2021	Створення серії мультфільму до мультсеріалу «Лунтик і його друзі»	Закріпити уявлення про дотримання соціальних правил на норм поведінки, домовленостей у щоденній життєдіяльності.	Перегляд мультфільму «Лунтик і його друзі». Ліплення казкового	

		Розвивати мислення, фантазію, пам'ять, увагу, мовлення. Виховувати працьовитість, слухняність, старанність.	героя мультфільму «Лунтик»	
08.02.2021	Перегляд мультфільму «Будиночок для равлика» (Українафільм, 2005 р.)	Формувати у дітей вміння шукати вихід із складних ситуацій; бути прудкими, кмітливими, більш винахідливими. Розвивати мислення, фантазію, пам'ять, увагу, мовлення. Виховувати любов до рідного дому, патріотизм.	Бесіда «Складні ситуації в нашому житті».	Гра-драматизація «Будиночок для равлика».
11.02.2021	Перегляд мультфільму «Чорний кіт» (Українафільм, 2006р.)	Формувати у дітей вміння розгледіти внутрішній світ, бути людяними, толерантними, тактовними та милосердними. Розвивати мислення, фантазію, пам'ять, увагу, мовлення.	Дидактична гра: «Який я?». Бесіда «Вчимося жити разом».	Малювання головного героя мультфільму.

		Виховувати бажання допомагати, піклуватися про інших.		
16.02.2021	Перегляд мультфільму «Котик Мурчик»	Формувати уявлення в дітей про те, що погані вчинки завжди несуть покарання; засуджує пихатість, хвастливість, жадібність, гордовитість та підлість. Розвивати мислення, фантазію, пам'ять, увагу, мовлення. Виховувати повагу одне до одного.	Дидактичні ігри: «Добре-погано», «Як би ти вчинив...».	Обігравання ситуацій з мультфільму.
19.02.2021	Перегляд мультфільму «Козаки»	Закріпити знання про Батьківщину. Розвивати мислення, фантазію, пам'ять, увагу, мовлення. Виховувати мужність, силу волі, благородність, сміливість та відважність, патріотизм та любов до Батьківщини.	Бесіда про Батьківщину, її захисників.	Аплікація «Козаки-захисники».

Перший етап формувального експерименту передбачав організацію розвивального середовища для дітей 5-го року життя та підбір мультиплікаційних фільмів для перегляду. Для цього ми організували

мультиклуб в ЗДО, що представляв собою дитячий кінозал. Була створена спеціальна кімната, в якій були створені умови, завдячуючи яким, дошкільники реалізовували свої бажання, активно діяли і працювали з образами мультиплікаційних героїв. У мультиплікаційній кімнаті діти переглядали мультфільми сидячи на килимку або на зручному диванчику, якщо була невелика кількість дітей. Перегляд мультфільмів ми здійснювали за допомогою ноутбука. В кімнаті були також поставлені столи та стільчики для того, щоб дітям було зручно створювати власний мультфільм, аплікувати, малювати, ліпити, грати в ігри.

Для самостійної діяльності дітей ми використовували: набір персонажів мультфільмів, персонажі мультфільмів для настільного театру, шапочки-наголівники, саморобні мульт-персонажі, диски для перегляду улюблених мультфільмів. Ми вирішували завдання по ознайомленню дошкільників з мультфільмом, технологією його виробництва за допомогою розповіді вихователя (додаток М), показу презентації, проведення дослідів зі створення «рухомих» малюнків.

Під час проведення цього етапу помітна висока зацікавленість дошкільників, початок активної взаємодії з вихователем. Діти більш цікавилися, задавали запитання, пропонували свої ідеї для оформлення мультиклубу. В другу половину дня ми працювали над знайомством дошкільників з наявними видами мультфільмів: ляльковими, мальованими, комп'ютерними та вибором одного твору для перегляду. У процесі перегляду деякі з мультфільмів були знайомі дітям. Діти ділилися враженнями, висловлювали свої думки: «Я знаю цей мультик», «Я не хочу цей дивитися, я його вже вдома бачив», «Ось цей найцікавіший, я знаю точно». Також дошкільники наводили численні аргументи з метою залучення уваги друзів до певного фільму («Я тобі зараз розповім, як там було цікаво»).

Другий етап був організований для безпосередньої роботи з мультфільмом, яка підпорядкована загальній структурі: підготовча бесіда, перегляд мультфільму, обговорення ситуацій, виокремлення та

характеристика поведінки та якостей героїв, презентованих у мультфільмі, творча (театральна, ігрова, образотворча) діяльність, підсумок роботи.

Наприклад, перед початком мультфільму «Котик-Мурчик» проводилася бесіда про домашніх улюбленців. Підсумок перегляду реалізовувався через спільні відповіді дошкільників на запитання: «Який мультфільм дивилися?», «Хто головний персонаж мультфільму?», «Що з ним відбувалося?», «Як він себе проявив у цій ситуації?», «Як можна охарактеризувати героя?», «А добрий (злий, скупий, щедрий та ін.) це який? Чому ми його так називаємо?». Після чого відбувалося обігрування ситуацій з мультфільму. Це дозволило підсумувати роботу та розширити уявлення дітей про моральні якості, презентовані у мультфільмі.

Під час перегляду мультфільмів нами були помічені неадекватні емоційні реакції дітей на побачене в мультфільмі. Наприклад, захоплення або радість при сприйнятті сумних або ж цілком серйозних, вагомих подій. Ми припустили, що це відбувалося через невміння дітей зрозуміти істинний сенс і зміст побаченого, співвіднести конкретний фрагмент з контекстом усього твору.

Для того, щоб таких випадків під час перегляду мультфільмів не повторювалося, ми обговорювали з дітьми побачене, спонукали проаналізувати моральну ситуацію, вчинки героїв, дати характеристику їхнім моральним якостям (добрий – той, який допоможе, не залишить у біді, підтримає, зрозуміє та ін.), а також з'ясовували найцікавіші ситуації, які викликали емоції у дітей. Наприклад, перегляд мультфільму «Каприз» викликав у дітей радість. Діти неабияк «сміялися» з поведінки головного героя, коли той не хотів іти в дитячий садочок, плакав та кричав вдома, на вулиці та в дитячому садку. Дошкільнята не розуміли, що поведінка хлопчика була поганою, недопустимою.

Щоб діти краще сприйняли та усвідомили побачене нами протягом дня проводилася організована творча робота. Передусім це було малювання або

ліплення улюбленого героя, гра-драматизація за сюжетом мультфільму, обігравання ситуації та ін.

На завершення перегляду ми грали в ігри та вправи, наприклад дидактична гра «Правила поведінки у дитячому садку». Тому, діти переказували сюжети мультфільмів за допомогою іграшок-персонажів, встановлювали послідовність подій, характеризували головного героя. Надалі діти залучалися до виконання складніших завдань з аналізу та розбору мультфільмів. Тобто, дати характеристику вчинку, визначити причини того, що відбувається. Кожна дитина мала можливість поділитися власним ставленням до побаченого і оцінкою мультфільму, героя.

На завершення ми підводили підсумок, який реалізовувався через спільні відповіді дошкільників на запитання: «Який мультфільм дивилися?», «Хто головний персонаж мультфільму?», «Що з ним відбувалося?», «Як він себе проявив у цій ситуації?», «Як можна охарактеризувати героя?», «А добрий (злий, скупий, щедрий та ін.) це який? Чому ми його так називаємо?». За допомогою цього нами підсумовувалася робота та розширювалися уявлення дітей про поведінку героїв у мультфільмі.

Також по завершенні мультфільму, окремих його епізодів ми пропонували дошкільникам проаналізувати вчинки, якості героя, в цьому допомагало порівняння. За допомогою цього дошкільники могли реально побачити себе, свої переваги та недоліки, відповісти на питання: «А який я?», «А я б зміг так вчинити?», «Чи знайома мені така ситуація?», «А чи був у моєму житті подібний випадок?», «Чому я себе так поведив?» та ін.

У процесі нашої роботи ми прийшли до висновку, що слід уникати прямолінійних суджень особливо негативного характеру, наприклад, «Ти теж так дієш!», «З тобою станеться теж саме, якщо будеш так себе вести!». Потрібно, щоб до оцінки своїх вчинків дитина прийшла самостійно. Тому ми ставили запитання про те, чи не веде себе так само хтось із її знайомих, товаришів, чи зустрічала вона таких людей в житті, в казках, в інших мультфільмах, книгах та ін.

Переважно дошкільникам було важко порівняти себе із героєм. Тому нами використовувалася гра-драматизація, яка допомогла змодельовати дії, вчинки героя, зрозуміти його емоції та ідентифікувати себе із персонажем.

Отже, нами було створене таке середовище, яке сприяло гармонійному розвитку особистості. Засобом, спрямованим на дитячу аудиторію, були мультиплікаційні фільми. Діти обожають мультфільми, а ті, в свою чергу, мають великий вплив на розум, почуття і поведінку дошкільників.

Під час перегляду дітей вразив мультфільм «Чорний кіт». Діти змогли зрозуміти те, як важко живеться чорному коту. Через людські забобони з ним ніхто не спілкувався, тому він опинився у повній ізоляції. Всьому причина – чорний колір його шерсті.

Нами було помічено наскільки дітям було сумно під час перегляду цього мультфільму. Вони ніби на собі відчули як почуває себе кошеня, наскільки йому сумно і самотньо. А інші навколо навіть не замислюються. Щоб не мати клопоту, всі його намагаються обійти десятою дорогою. Однак варто котові забруднитися у білу фарбу – ставлення до нього вмить змінювалося.

Нам вдалося підвести дітей до розуміння того, що несправедливим було ставлення інших до кошеняти та не розумно будувати відносини з оточуючими, ґрунтуючись на їхніх вроджених особливостях чи зовнішності.

Після перегляду цього мультфільму, діти малювали головного героя. Нас вразило те, що дошкільнята не малювали самотнього кота, а поряд з друзями.

Також, хотілося б відмітити перегляд мультфільму «Чи можливе Різдво без любові?». Це історія про їжачка на ім'я Генріх, який уперше прийшов до нового класу. Він би з радістю подружився з однолітками, однак спілкуватися і гратися йому заважали колючки, через які він і сам страждав. Минув час, і напередодні Різдва Генріх помітив, що однолітки шепочуться і сміються за його спиною. Неможливо передати, які були вирази обличчя у

дітей під час перегляду цього мультфільму. Помітно було наскільки їм було шкода їжачка. Вони ніби затамували подих під час перегляду.

Але знайшовся вихід з цієї ситуації і одного разу коли засмучений їжачок вийшов на шкільне подвір'я, його чекала несподіванка – подарунок від однокласників, завдяки якому вони змогли дружити і гратися. Під час цього моменту в дітей на обличчі з'явилася посмішка, очі ніби «засвітилися» від радості за їжачка.

Під час перегляду мультфільму «Гидке каченя» діти також виявляли подив та сум. Це історія про маленьке лебеденя, яке з незрозумілих причин потрапило до родини качок. Тільки-но вилупившись із яйця, воно отримало прізвисько Гидке каченя за свою непоказну зовнішність, відмінну від «родичів». І тут, кожен з дітей замислився над своєю поведінкою, образливими словами, які вони говорять на товаришів. Цей мультфільм допоміг пояснити дошкільникам те, що за непоказною зовнішністю насправді може ховатися яскрава непересічна особистість.

Вразив дітей і мультфільм «Чи можу я залишитися». За допомогою нього діти зрозуміли, що кожній людині потрібна любов, увага та турбота. Але ми не завжди це розуміємо. Так героїні цього мультфільму довелося жити на вулиці у самотності та злиднях. Та одного разу вона зустріла консервовану банку, яка привела її до квартири доброї літньої жінки. Завдяки цьому бездомниця знайшла собі бабусю.

Дітям сподобалася кінцівка мультфільму, вони емоційно відреагували на неї. Простежувалися з посмішкою такі слова, як: «ура», «як добре, що вона тепер не одна», «яка добра бабуся». А коли обігрували ситуації з мультфільму, всі діти хотіли отримати роль доброї бабусі.

Сподобалося дітям дивитися мультфільм про козаків, особливо хлопцям. Під час перегляду діти знайомилися з країнами Європи, в кожній з яких вони грають у футбол. Це був сучасний мультфільм, тому і сучасні були козаки. Вони літають на літаках, роблять «селфі». Козаки постійно

потрапляють у якусь халепу, з якої вони завжди знаходять вихід завдяки своїй винахідливості.

От і діти під час перегляду вболівали за козаків, раділи, плескали в долоні коли козаки перемагали. Після перегляду діти аплікували «Козаків – захисників». Кожна дитина захотіла забрати свою аплікацію додому та показати своїй родині.

Діти так захоплювалися під час перегляду мультфільмів, що рекомендували подивитися їх батькам, вони переказували їм сюжети, та повторно переглядали їх вдома зі своєю сім'єю. Найбільш цікавими для дітей виявилися мультфільми: «Чорний кіт», «Козаки», «Чи можливе Різдво без любові?», «Чи можу я залишитися», «Гидке каченя», їх діти просили подивитися часто.

На цьому етапі також проводилася робота з батьками та вихователями, розроблялися:

- рекомендації батькам щодо перегляду мультфільмів дітьми середнього дошкільного віку (додаток Н);
- анкета «Особливості впливу мультфільмів на соціалізацію дітей середнього дошкільного віку» (додаток П);
- консультація «Що ж варто знати батькам, щоб мультики дійсно мали позитивний вплив?»; (додаток Р)
- батьківській лекторій «Мультфільми, що допомагають виховувати» (додаток С);
- рекомендації вихователям щодо використання мультфільмів у процесі соціалізації дітей 5-го року життя.

2.3. Аналіз результатів перевірки педагогічних умов використання мультфільмів у процесі формування соціально-громадянської в дітей середнього дошкільного віку

Після практичної реалізації розробленої, відповідно до виокремлених педагогічних умов, системи роботи з використання мультфільмів у процесі

соціалізації дітей 5-го року життя формувального етапу експерименту, переходимо до завершального етапу – контрольного. З метою перевірки ефективності використання мультиплікаційних фільмів в освітньому процесі для виявлення рівня сформованості соціально-громадянської компетентності в дітей 5-го року життя, нами була проведена діагностика за методиками, які використовували на констатувальному етапі нашого дослідження.

1. Розширена бесіда (за Є.Сусловою) (додаток В)

Набагато легше ніж на констатувальному етапі дітям давалися запитання про свій вік, братиків та сестричок. При цьому вони демонстрували розуміння поняття «рідні і двоюрідні братики та сестрички». На відміну від дітей експериментальної групи, діти контрольної групи не відповідали точно та правильно.

Під час відповідей на запитання: «Ти сам собі подобаєшся?», «За що тебе люблять вдома і в дитячому садку?» жодних проблем у дітей експериментальної групи не виникало. Кожна дитина хотіла висловити власну думку. Що стосується контрольної групи, то активність дошкільнята не виявляли.

Друга серія запитань була складнішою ніж перша. Дітям пропонувалося дати відповідь на запитання про Батьківщину. Дошкільники експериментальної групи значно покращили знання про Батьківщину, тому на запитання давали повні, змістовні відповіді. Якщо говорити про дітей контрольної групи, то значних змін не відбулося.

Третя серія запитань була про друзів та батьків. Діти шукали вихід з даних ситуацій, таких як: «В тебе є друг? Як би ти вчинив, якщо: під час заняття він не зміг би відповісти на запитання виховательки, він образив когось з дітей, хтось захотів його образити?», «Як би ти вчинив, якщо б випадково зіпсував чужу іграшку і ніхто цього не бачив?», «Уяви собі, що ти з мамою їдеш в автобусі. Ти втомлений. В руках у мами важкі сумки з продуктами. Звільняється зручне місце біля вікна, через яке можна побачити багато цікавого. Як би ти вчинив?». На такі запитання діти

експериментальної групи відповідали з розумінням ситуації, вони її аналізували та змістовно відповідали, орієнтуючись на норми моралі. Стало очевидно, що обсяг знань про Батьківщину значно збільшився у дітей експериментальної групи. Якщо порівняти дві групи, то в дітей контрольної групи значних змін не відбулося.

Оцінювання відповідей дітей відбувалося таким чином, як і на констатувальному етапі експерименту.

Спостереження за дітьми в різних ситуаціях спілкування

Провівши повторно спостереження за дітьми в різних ситуаціях спілкування нами виявлено, що кількість дітей експериментальної групи, які емоційно та позитивно відгукуються на прочитану казку, переглянутий мультфільм, на запропоновану ситуацію соціально-морального змісту тощо, значно збільшилася (до 50 %). Під час занять дошкільники були активнішими, допомагали вихователю в організації та проведенні різних форм роботи, залюбки брали в них участь. Ці діти виявляли любов до батьків, інтерес до міста в якому живуть, демонстрували гарні знання про своє місто, садочок і позитивне ставлення до нього, отримували задоволення від святкування народних свят(Новий рік, Різдво Христове, вербна неділя).

Дітей експериментальної групи, які час від часу мали інтерес до запропонованих соціально-моральних ситуацій збільшилося на 30%. Вони уважні, слухняні. Проте траплялися випадки, коли діти не проявляли активність та не завжди хотіли брати участь у різних видах діяльності.

А от дітей, які не хочуть або не можуть яскраво виявляти свої емоції та почуття, реагувати на певний вид діяльності: прочитану або прослухану казку, різні види соціально-моральних ситуацій в експериментальній групі значно зменшилося (на 20 %) у порівнянні з констатувальним етапом.

Отже, високий рівень сформованості емоційно-ціннісного компонента соціально-громадянської компетентності в дітей експериментальної групи збільшився, у порівнянні з констатувальним етапом, і становить 35 % в експериментальній групі. У 50 % дошкільнят експериментальної групи, які

мають середній рівень сформованості також значно покращилися знання. Якщо говорити про низький рівень сформованості емоційно-ціннісного компонента, то кількість дітей значно зменшилася і становить 15 % в експериментальній групі. У контрольній групі суттєвих змін не відбулося.

Методика кінетичний малюнок сім'ї (автор І. В. Дубовіна) (додаток Д).

Відповідно до вимог методики, пропонували дітям намалювати свою сім'ю. Після виконання роботи аналізували з дитиною її малюнок. Намагалися одержати додаткову інформацію в ході бесіди, яку використовували на констатувальному етапі експерименту. Ось декілька запитань на які діти давали відповіді:

На запитання: «Хто тут намальований?» діти експериментальної групи давали такі відповіді: «мама», «тато і мама», «я і мама», «моя сім'я», «я та моя сім'я». Всі діти намалювали членів своєї сім'ї, але в деяких була тільки мама або тато.

Під час запитання: «Що робить сім'я?» кожна дитина експериментальної групи давала повну відповідь, розповідала про випадок з сім'єю, який намалювала, ділилася своїми враженнями з однолітками.

На запитання «Який у них настрій?» діти експериментальної групи відповідали, що у їхньої сім'ї веселий настрій, вони щасливі.

На запитання «Хто частіше грає з тобою? Гуляє? Читає книжки?» діти експериментальної групи відповідали, що по різному, інколи мама, інколи тато, або навіть старші братики та сестрички.

Також ми пропонували дітям розв'язати низку ситуацій. Які були покликані виявити позитивні та негативні почуття до членів сім'ї. Якщо на констатувальному етапі експерименту нами було виявлено, що у багатьох дітей експериментальної групи виникали ревнощі до братиків та сестричок, була наявна конкуренція, то на даному етапі ми цього не виявили. Дошкільнята експериментальної групи шукали компроміс у вирішенні даних ситуацій. А якщо говорити про контрольну групу, то суттєвих змін не

відбулося, знання дітей залишилися майже на тому самому рівні, що й на початку експерименту

Бесіда «Дружба понад усе» (додаток Е)

Значно покращилися показники інтелектуально-пізнавального компонента в дітей експериментальної групи у порівнянні з констатувальним етапом експерименту.

Запитання до бесіди були такі, як і на констатувальному етапі експерименту, а саме: 1. Що таке дружба? Що означає дружити? (Діти відповідали: «дружба – це коли діляться іграшками», «не ображають один одного», «коли захищають свого друга»). Отже, якщо на констатувальному етапі 60 % дітей експериментальної групи відповідали так, то тепер їх кількість збільшилася та становить 75 %. Щодо дітей контрольної групи, то відповідали вони так, як і на констатувальному етапі експерименту.

2. Що потрібно робити, щоб дружба була міцною? (Збільшилася кількість дітей експериментальної групи, які вважають що для міцної дружби потрібно: «не сваритися», «ділитися іграшками», «піклуватися про товаришів», «якщо друг не знає, як вчинити правильно – допомогти йому, навчити», «якщо друг раптом засумує – придумати, як його розвеселити», що становить 80%. Значно зменшилася кількість дітей експериментальної групи, які не могли відповісти на це запитання – 20 %. У дітей контрольної групи у відповідях суттєвих змін не відбулося.

3. А у вас є друзі? (Значно збільшилася кількість друзів у дітей експериментальної групи. Це пов'язано з тим, що діти почали розуміти значення слова «друг». А от у дітей контрольної групи кількість друзів була така сама, як і на констатувальному етапі експерименту).

4. Чому ви вважаєте їх хорошими друзями? (Збільшилася кількість дітей, які вважають, що: «мій друг добрий», «мій друг хороший», «мій друг завжди мені допомагає», «мій друг завжди прийде на поміч», «мій друг ділиться іграшками та цукерками», що у відсотках становить 80 %. У дітей контрольної групи у відповідях суттєвих змін не відбулося).

5. А чи може бути твоїм другом доросла людина? (75 % дітей експериментальної групи вважають, що може – це «мама», «тато», «дідусь», «бабуся». А от 25 % респондентів експериментальної групи надають перевагу дружбі з однолітками. Відповіді дітей контрольної групи, так і не змінилися).

6. З чим можна порівняти міцну дружбу? (Покращилися результати відповідей на це запитання у дітей експериментальної групи, тому зменшилася кількість дітей (25 %), які давали відповіді за допомогою вихователя. 75 % респондентів експериментальної групи відповідали самостійно та правильно: «із залізом», «каменем», «ланцюгом», «канатом», «замком». Щодо відповідей дітей контрольної групи, то змін не відбулося).

7. Як ви вважаєте, яким повинен бути справжній друг? (Зросла кількість дітей експериментальної групи, які вважають, що друг повинен бути: «добрим», «вірним», «щедрим», «веселим», «радісним», «робити добро», «всім допомагати», що у відсотках становить – 80 %. Відповіді дітей контрольної групи залишилися на тому ж рівні, як і на констатувальному етапі експерименту).

Бесіда про Батьківщину, сімейні традиції (додаток Ж)

Запитання до бесіди були такими, як і на констатувальному етапі експерименту. Ось декілька з них:

1. Як називається наша Батьківщина? (Збільшилася кількість дітей експериментальної групи, які змогли дати відповідь і назвали «Україна» – до 65%. Значно зменшилася кількість дітей, які не розуміли значення слова «Батьківщина» – до 35 %. Якщо говорити, щодо контрольної групи, то кількість дітей, які відповідали правильно не збільшилася).

2. Який народ живе в Україні? (Збільшилася кількість дітей експериментальної, які давали відповідь на це запитання: «в Україні живуть українці», «український народ», що у відсотках становить 65 % експериментальної групи. Помітно зменшилася кількість дітей експериментальної групи, які не розуміли значення слова «народ», що у

відсотках становить 35 %. Відповіді дітей контрольної групи суттєвих змін не набули).

3. А яке головне багатство нашої рідної землі, Батьківщини, рідного міста? (На констатувальному етапі експерименту дітям нелегко було відповідати на це запитання. Але після проведеного експерименту помітні значні зміни. Зменшилася кількість дітей експериментальної групи, які не могли дати відповідь на це запитання – до 40 %. А от більшість дітей експериментальної групи (60 %) впоралися з цим завданням. У дітей контрольної групи суттєвих змін не відбулося.

4. Які традиції живуть у вашій сім'ї? (Збільшилася кількість дітей експериментальної групи, які правильно відповідали на це запитання – до 60%, називаючи: «зустріч Нового року», «святкування Різдва та Великодня, на ці свята і їжа традиційна готується», «прикрашання будинку на свято нового року», «прикрашання двору та будинку на Зелені свята». Зменшилася кількість дітей, які з труднощами відповідали на це запитання – до 40 %. У контрольній групі суттєвих змін не відбулося.

Провівши бесіду з дітьми експериментальної групи, щодо виявлення пізнавально-інтелектуального компоненту соціально-громадянської компетентності виявили, що показники високого рівня значно покращилися у порівнянні з констатувальним етапом експерименту, а саме зросли до 65 %. Меншість дітей (35 %) відповідали з допомогою вихователя. У контрольній групі суттєвих змін не відбулося.

Отже, у дітей експериментальної групи значно збільшився високий рівень сформованості пізнавально-інтелектуального компонента соціально-громадянської компетентності, що у відсотках становить 35 %. Середній рівень сформованості також збільшився – до 50 %. Низький рівень прояву значно зменшився у вихованців експериментальної групи – до 15 %. Щодо контрольної групи, то суттєвих змін не відбулося.

Соціометричне дослідження «День народження»

Я. Л. Морено (додаток 3)

Соціометричне дослідження проводилося так, як і на констатувальному етапі експерименту у формі гри «День народження». Після того, як діти розмістили членів сім'ї, нами задавалися запитання.

Запитання: «Кого хочеш посадити поруч із собою? А з іншої сторони?» зовсім не викликали труднощів у дітей експериментальної групи. Вони садили поряд мам, пап, братиків та сестричок, друзів з дитячого садка і кількість їх збільшилася. Якщо порівняти з констатувальним етапом експерименту, то і випадків коли діти садили поруч іграшки, а подалі маму і тата не було. У дітей контрольної групи суттєвих змін не відбулося.

Діти експериментальної групи запрошували ще людей на день народження і ми добавляли стільчики. Всі діти використовували всі стільчики, зайвих не було. Садили друзів та батьків біля себе, що значило про: близькі, довірливі, приємні відносини. Випадків коли соціальна проба не давала нам необхідну інформацію, не було, тому ми не повторювали гру.

Отже, перевіривши результати, які засвідчили діти під час цієї методики, у бали й обрахувавши відсотки, отримали таке: високий рівень сформованості поведінкового компонента соціально-громадянської компетентності виявлено у 40 % дітей експериментальної групи, середній рівень – у 55 % дітей, низький рівень – у 5 % дошкільнят. У дітей контрольної групи суттєвих змін не виявлено.

Спостереження за взаєминами дітей в групі

Щоб повторно виявити рівень сформованості поведінкового компонента ми спостерігали за взаєминами дітей в групі.

Діти експериментальної групи самостійно залучали одне одного у нові ігри («Чаювання з друзями», «День народження») та сюжети. Вони використовували набуті знання в іграх. Діти дотримувалися соціальних правил та норм поведінки, домовленостей у щоденній діяльності, що не викликало значних труднощів. Ігри виникали за задумом дітей. Вони обговорювали задум гри і враховували думку товаришів. Задум ігор дітей був стійким, вони відносно довго грали (діти могли грати півгодини, а

наступного дня знову продовжувати) майже не переключалися на інші ігри або іграшки. Дошкільнята могли зацікавити грою та заохотити товаришів до неї, їм не важко було пояснювати правила гри. Багато дітей хотіли отримати головну роль. А от у дітей контрольної групи значних змін не відбулося.

Отже, перевівши результати обраного методу (спостереження за взаєминами дітей в групі) у бали, й обрахувавши відсотки, отримали таке: високий рівень у дітей експериментальної групи виявлено у 40 %, середній рівень – у 50 %, низький – у 10 % дошкільників.

Підвівши підсумки сформованості поведінкового компонента соціально-громадянської компетентності в експериментальній групі, отримали такі результати: високий рівень виявлено у 30 % респондентів групи, середній рівень – у 50 %, низький рівень – у 20 % дошкільників. У контрольній групі значних змін не відбулося.

Методика «Діагностика розвитку спілкування з однолітками» (І. А. Орлова, В. М. Холмогорова) (додаток ІІ)

Після проведення означеної методики ми виявили, що значно збільшився у дітей експериментальної групи високий рівень сформованості вміння обирати адекватні способи спілкування з оточуючими (50 %). 45 % дітей вказаної групи мають середній рівень означеної якості, а низький рівень помітно зменшився, його продемонстрували лише 5 % вихованців. У контрольній групі значних змін не відбулося.

Спостереження за способами спілкування дітей

Під час проведення спостереження ми помітили, що збільшилася кількість дітей експериментальної групи (60 %), які вільно й невимушено вступають у розмову з ровесниками і дорослими, використовуючи різні форми звертання та репліки; виявляють ініціативу в спілкуванні, будують різні типи діалогу між двома-чотирма дітьми. Помітно збільшилася кількість дітей експериментальної групи до 30 %, які мають середній рівень сформованості комунікативного компонента соціально-громадянської компетентності. Зменшилася кількість дітей експериментальної групи до

10 %, які не можуть проаналізувати та пояснити причини виникнення суперечливих чи конфліктних ситуацій. Щодо контрольної групи, то суттєвих змін не відбулося.

Підвівши підсумки усіх діагностичних методів на виявлення сформованості комунікативного компонента соціально-громадянської компетентності ми з'ясували, що у 50 % дітей експериментальної групи прояв інтересу до однолітків на середньому рівні. Значно зменшилася кількість дітей, які звертають увагу на однолітка, з цікавістю спостерігають за його діями, але здалеку, не наважуються наблизитися, скоротити дистанцію, використовують пасивну позицію. Таких дітей в експериментальній групі – 15 %. Високий рівень сформованості комунікативного компонента соціально-громадянської компетентності виявили у 35 % респондентів експериментальної групи. У контрольній групі суттєвих змін не відбулося.

Узагальнивши дані всіх діагностичних методів отримали результати сформованості компонентів соціально-громадянської компетентності в експериментальній і контрольній групах, що відображено в таблиці 2.2. та діаграмі на рисунку 2.3. (додаток Т).

Таблиця 2.4.

Рівні сформованості соціально-громадянської компетентності дітей експериментальної і контрольної груп на контрольному етапі експерименту

Група	Компоненти SGK та рівні їх сформованості			
	емоційно-ціннісний	пізнавально-інтелектуальний	поведінковий	комунікативний
Експериментальна	В (35 %) С (50 %) Н (15 %)	В (35 %) С (50 %) Н (15 %)	В (30 %) С (50 %) Н (20 %)	В (35 %) С (50 %) Н (15 %)
Контрольна	В (15 %) С (60 %) Н (25 %)	В (25 %) С (50 %) Н (25 %)	В (25 %) С (50 %) Н (25 %)	В (20 %) С (55 %) Н (25 %)

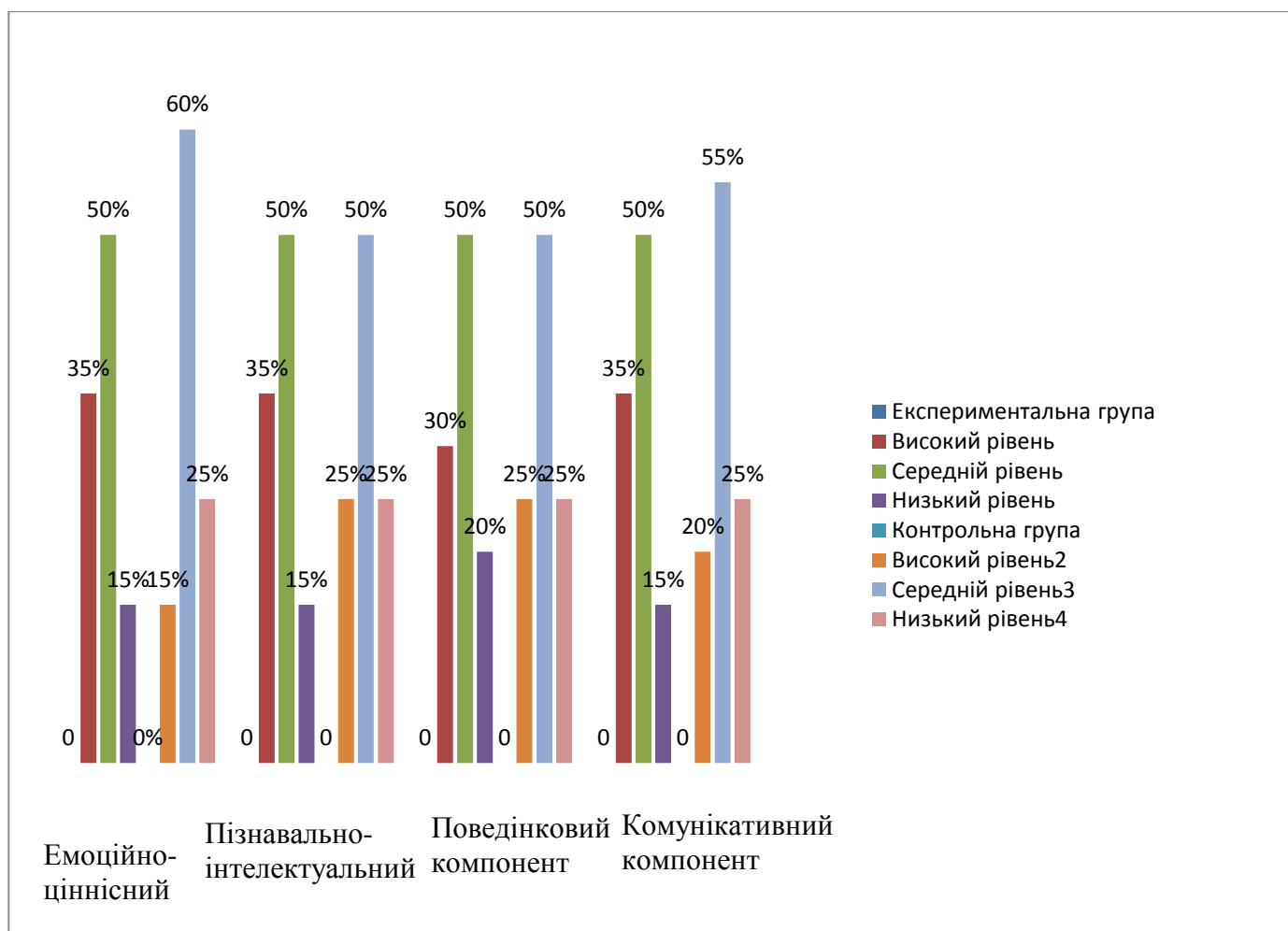

Рис. 2.3. Рівні сформованості соціально-громадянської компетентності дітей експериментальної та контрольної групи на контрольному етапі експерименту

Отже, на контрольному етапі експерименту виявлено значне збільшення показників сформованості усіх компонентів соціально-громадянської компетентності в дітей експериментальної групи. Це дає підстави вважати, що розроблена нами системи роботи з формування соціально-громадянської компетентності в дошкільників експериментальної групи засобом мультиплікації, відповідно до виокремлених педагогічних умов, є ефективною та може використовуватися в освітньому процесі ЗДО.

Рекомендації вихователям щодо використання мультфільмів у процесі формування соціально-громадянської компетентності в дітей 5-го року життя

Шановні вихователі, з метою якісного використання мультфільмів у процесі формування соціально-громадянської компетентності в дошкільників 5-го року життя доцільно:

організувати розвивальне середовище для дітей, зокрема створити мультклуб – своєрідну модель дитячого кінозалу;

здійснити добір мультиплікаційних фільмів для перегляду. Перед доббором мультфільмів провести бесіду: «Мої улюблені мультфільми»;

безпосередню роботу з мультфільмом варто підпорядкувати загальній структурі: підготовча бесіда, перегляд мультфільму, обговорення ситуацій, виокремлення та характеристика поведінки та якостей героїв, презентованих у мультфільмі, творча (театральна, ігрова, образотворча) діяльність, підсумок роботи;

для кращого сприйняття дітьми побаченого протягом дня проводити організовану творчу роботу. Це може бути малювання або ліплення улюбленого героя, гра-драматизація за сюжетом мультфільму, обігрування ситуації та ін.;

підсумок перегляду мультфільмів реалізовувати через спільні відповіді дошкільників на запитання: «Який мультфільм дивилися?», «Хто головний персонаж мультфільму?», «Що з ним відбувалося?», «Як він себе проявив у цій ситуації?», «Як можна охарактеризувати героя?», «А добрий (злий, скупий, щедрий та ін.) це який? Чому ми його так називаємо?»;

уникати прямолінійних суджень, особливо негативного характеру, наприклад, «Ти теж так дієш!», «З тобою станеться теж саме, якщо будеш так себе вести!». Потрібно, щоб до оцінки своїх вчинків дитина прийшла самостійно. Тому ставити запитання про те, чи не веде себе так само хтось із

її знайомих, товаришів, чи зустрічала вона таких людей в житті, в казках, в інших мультфільмах, книгах та ін.;

для самостійної діяльності дітей використовувати: набір персонажів мультфільмів, персонажі мультфільмів для настільного театру, шапочки-наголівники, саморобні мульт-персонажі, диски для перегляду улюблених мультфільмів;

активно залучати батьків вихованців до процесу перегляду мультфільмів удома і проведення бесід за їх змістом та ігор за їхніми сюжетами.

Висновки до 2 розділу

Для практичного вивчення проблеми соціалізації дошкільників 5-го року життя була організована та проведена дослідно-експериментальна робота з використання мультиплікації в процесі соціалізації дітей середнього дошкільного віку з опертям на Базовий компонент дошкільної освіти (освітній напрям «Дитина в соціумі») та освітні програмові завдання.

На основі аналізу досліджень з проблеми соціалізації дітей дошкільного віку, Базового компонента дошкільної освіти виділено критерії сформованості соціально-громадянської компетентності в дітей 5-го року життя з відповідними показниками. До кожного з виокремлених критеріїв було дібрано експериментальні методики: емоційно-ціннісний критерій (розширена бесіда (за Є. Суисловою), спостереження за дітьми в різних ситуаціях спілкування); пізнавально-інтелектуальний критерій (кінетичний малюнок сім'ї (автор І. В. Дубовіна); бесіди «Дружба понад усе», «Моя Батьківщина», «Традиції в моїй сім'ї»); поведінковий (метод соціометрії «День народження» (Я. Л. Морено); спостереження за взаєминами дітей в групі); комунікативний («Діагностика розвитку спілкування з однолітками» (І. А. Орлова, В. М. Холмогорова); спостереження за способами спілкування дітей).

За підсумками проведеного експериментального дослідження на констатувальному етапі було виявлено переважно середній рівень сформованості всіх компонентів соціально-громадянської компетентності в дітей експериментальної і контрольної груп. Це давало підстави для розроблення системи роботи з формування соціально-громадянської компетентності в дошкільників експериментальної групи засобом мультиплікації, відповідно до виокремлених педагогічних умов, та перевірки її ефективності.

На формувальному етапі експерименту було створене розвивальне середовище для дітей 5-го року життя та дібрано низку мультфільмів для перегляду. Нами був організований мультклуб в ЗДО, що представляв собою

дитячий кінозал. Після перегляду мультфільмів, з метою фіксації їх змісту організовувалося створення дошкільниками власних мультфільмів, аплікування, малювання, ліплення, ігри за сюжетами мультфільмів.

Провівши розширену бесіду (за Є. Суисловою) та спостереження за дітьми в різних ситуаціях спілкування отримали наступне: високий рівень сформованості емоційно-ціннісного компонента соціально-громадянської компетентності виявили у 35 % дітей експериментальної та у 15 % контрольної групи. Середній рівень продемонстрували 50 % експериментальної групи і 60 % контрольної групи. Низький рівень продемонстрували 15 % дітей експериментальної та 25 % контрольної груп.

Методика кінетичний малюнок сім'ї (автор І. В. Дубовіна) та бесіди «Дружба понад усе», «Моя Батьківщина», «Традиції в моїй сім'ї» засвідчили такі результати сформованості пізнавально-інтелектуального компонента. Високий рівень виявили у 35 % дітей експериментальної та 25 % дітей контрольної групи. Середній рівень сформованості виявили у 50 % дошкільників експериментальної групи та у 50 % – контрольної. Низький рівень прояву спостерігався у 15 % вихованців експериментальної та 25 % – контрольної групи.

Узагальнивши дані діагностичних методів: соціометрії «День народження» (Я. Л. Морено) та спостереження за взаєминами дітей в групі щодо сформованості поведінкового компонента соціально-громадянської компетентності в експериментальній і контрольній групах, отримали такі результати: високий рівень сформованості поведінкового компонента соціально-громадянської компетентності виявлено у 30 % респондентів експериментальної та 25 % контрольної груп, середній рівень – у 50 % дітей експериментальної та 50 % – контрольної груп, низький рівень виявлено у 20 % дітей експериментальної групи та 25 % вихованців контрольної.

Методика «Діагностика розвитку спілкування з однолітками» (І. А. Орлова, В. М. Холмогорова) та спостереження за способами спілкування дітей дали можливість виявити рівень сформованості

комунікативного компонента. Високий рівень сформованості комунікативного компонента соціально-громадянської компетентності виявили у 35 % дітей експериментальної та 20 % контрольної групи. Середній рівень виявили у 50 % дітей експериментальної та 55 % дітей контрольної групи. Низький рівень продемонстрували 15 % дітей експериментальної групи та 25 % контрольної.

Ці результати засвідчують ефективність виокремлених і перевірених педагогічних умов використання мультфільмів у процесі соціалізації дітей п'ятого року життя, зокрема формування в них соціально-громадянської компетентності.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дослідженні здійснено теоретичне узагальнення та запропоноване практичне вирішення наукової проблеми соціалізації дітей дошкільного віку засобом мультиплікації.

Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури з проблеми соціалізації у дітей дошкільного віку засвідчив, що заклад дошкільної освіти має стати «інститутом соціалізації», призначення якого – забезпечити фізичну, психологічну і соціальну компетентність дитини дошкільного віку від народження до шести років, можливість адаптації до унормованого існування серед людей, сформувати ціннісне ставлення до світу, навчити особистісного існування, озброїти елементарною наукою і мистецтвом життя.

З'ясовано, що поняття «соціалізація» тлумачиться як процес становлення особистості, засвоєння особистістю мови, соціальних цінностей і досвіду (норм, зразків поведінки), культури, властивих суспільству, соціальній спільності, групі, відтворення й збагачення їм соціальних зв'язків і соціального досвіду. А дотичне до нього поняття «соціалізаційний процес» як найважливіше, багатоаспектне явище в житті людства. Виявлено, що результатом соціалізації є сформована соціально-громадянська компетентність, яку в Базовому компоненті дошкільної освіти потрактовано як здатність до прояву особистісних якостей, соціальних почуттів, любові до Батьківщини; готовність до посильної участі в соціальних подіях, що відбуваються у дитячих осередках, громаді, суспільстві та спрямовані на покращення спільного життя.

Низкою досліджень доведено, що мультиплікаційні фільми впливають на виховання у дітей середнього дошкільного віку культури поведінки, формування соціально-моральних настанов і цінностей, первинних уявлень про добро і зло, закріплення еталонів гарної і поганої поведінки. Фахівцями виокремлено низку принципів дії механізму виховання у дітей середнього

дошкільного віку культури поведінки, соціальних настанов і цінностей під впливом мультиплікаційних фільмів.

На основі теоретичного аналізу змісту Базового компонента дошкільної освіти та наукових досліджень з проблеми соціалізації дошкільників було виділено такі критерії сформованості соціально-громадянської компетентності в дітей 5-го року життя з відповідними показниками: емоційно-ціннісний критерій (вияв інтересу до загальнолюдських та громадянських цінностей; прояв емоційної реакції на участь у різних видах діяльності; сформованість ціннісного ставлення до себе та інших); пізнавально-інтелектуальний критерій (сформованість уявлень про місце кожної людини в соціумі, про себе як члена сім'ї, групи в закладі дошкільної освіти, громади; сформованість уявлень про свою сім'ю, заклад дошкільної освіти, Батьківщину; сформованість знань про ознаки належності до свого роду, окремі традиції й звичаї попередніх поколінь); поведінковий критерій (уміння встановлювати безконфліктні взаємини у колективі, з батьками, друзями; уміння використовувати набуті знання про соціум і поведінку в ньому в різноманітних життєвих ситуаціях; уміння дотримуватися соціальних правил та норм поведінки, домовленостей у щоденній життєдіяльності на основі аналізу ситуацій); комунікативний критерій (уміння обирати адекватні способи спілкування з оточуючими; уміння використовувати влучні образних виразів та мовленнєвих кліше в різних ситуаціях буття; уміння порозумітися, домовитись з іншими в конфліктних ситуаціях).

Для виявлення рівнів сформованості соціально-громадянської компетентності у вихованців середньої групи було дібрано й використано низку діагностичних методів а саме: розширена бесіда, спостереження за дітьми в різних ситуаціях спілкування в різних ситуаціях спілкування; методика кінетичний малюнок сім'ї, бесіди про дружбу, Батьківщину, сімейні традиції, спостереження за взаєминами дітей в групі; методика

«Діагностика розвитку спілкування з однолітками», спостереження за способами спілкування дітей.

Зпроектовано систему роботи з використання мультфільмів у процесі соціалізації дітей середнього дошкільного віку, відповідно до виокремлених педагогічних умов, а саме: врахування рівня сформованості соціально-громадянської компетентності дошкільників та їхніх інтересів до мультиплікації; цілеспрямоване та систематичне використання в освітньому процесі дошкільного закладу мультфільмів соціального змісту; фіксування знань дітей, отриманих під час перегляду мультфільмів, у різних видах діяльності; залучення батьків до спільного з дітьми перегляду мультфільмів і обговорення їх змісту та реалізовано її.

Результати діагностики дітей експериментальної і контрольної груп на контрольному етапі експерименту засвідчили значне збільшення показників сформованості усіх компонентів соціально-громадянської компетентності в дошкільників експериментальної групи і несуттєві зміни в дітей контрольної групи. Це дає підстави вважати, що виокремлені нами педагогічні умови формування соціально-громадянської компетентності засобом мультиплікації в дітей 5-го року життя є ефективними.

Контрольне діагностичне обстеження дошкільнят засвідчило значне покращення результатів сформованості емоційно-ціннісного компонента соціально-громадянської компетентності в експериментальній групі на відміну від контрольної, а саме: високий рівень збільшився на 10 %, середній рівень збільшився на 10 %, низький рівень зменшився на 20 %.

Зросли показники сформованості пізнавально-інтелектуального компонента соціально-громадянської компетентності у дітей експериментальної групи. Високий рівень – на 15 %, середній рівень – на 5 %, низький рівень прояву означеного компонента зменшився на 20 %.

Зміни щодо сформованості поведінкового компонента соціально-громадянської компетентності в експериментальній групі такі: високий рівень збільшився на 10 %, середній рівень збільшився на 5 %, низький

рівень зменшився на 15 %.

Рівні сформованості комунікативного компонента соціально-громадянської компетентності в дітей експериментальної групи теж змінилися на краще: високий рівень збільшився на 10 %, середній рівень збільшився на 10 %, низький рівень зменшився на 20 % .

У контрольній групі значних змін не відбулося.

Відповідно до останнього завдання розроблено рекомендації для вихователів та батьків щодо використання мультфільмів у процесі соціалізації дітей 5-го року життя.

Отже, завдання дослідження виконано, а гіпотезу підтверджено.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абраменкова В. В. Социальная психология детства: развитие отношений ребенка в детской субкультуре. Москва: Московский психосоц. Институт. Воронеж: МОДЭК, 2000. 416 с.
2. Абрамова Г. С. Возрастная психология. Деловая книга. Екатеринбург, 1999. 624 с.
3. Авдулова Т. П. Становление нравственности в раннем и дошкольном возрасте. Психолог в детском саду. Москва, 2007. 51 с.
4. Артемова Л. В. Соціалізація дитини в родині. *Дошкільне виховання*. 2004. № 3. С. 3–6.
5. Арушанова А. Г. Организация диалогического общения дошкольников со сверстниками. *Дошкольное воспитание*, 2011. № 5. С. 51–61.
6. Асмолов О. Главное – сохранить почемучек. *Дошкольное воспитание*, 2005. № 3. 68 с.
7. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). URL:<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya> (дата звернення: 01.02.2021).
8. Бернс Р.С., Кауфман С.Х. Кинетический рисунок семьи: введение в понимание детей через кинетические рисунки. Москва: Смысл, 2000. 146 с.
9. Беленька Г. В. Стратифікація суспільства та діти в ньому. *Дошкільне виховання*, 2005. № 6. С. 10–12.
10. Беленька Г. В., Гавриш Н. В., Васильева С. А., Маршицька В. В. Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ: методичний посібник: за заг. ред. Н. В. Гавриш. Х.: Мадрид, 2015. 220 с.
11. Бобак О. Б. Педагогічні засади соціалізації дітей дошкільного віку в сім'ї у II-й половині XX століття: дис. канд. пед. наук: 13.00.01.

- Дрогобицький державний педагогічний університет. Дрогобич, 2015. 20 с.
12. Богуш А.М. Дитинство: погляд сьогодення. *Виховання і культура*. 2003. № 1–2. С.4-8.
 13. Бодалев А. А., Столин В.В. Общая психодиагностика. СПб.: Речь, 2000. 440 с.
 14. Божович Л. И. Проблемы формирования личности. Воронеж, 1997. 349 с.
 15. Болгаріна В. С. Соціальна структура суспільства і соціалізація дитини. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: збірник наукових праць*. Київ : Пед. думка, 2009. Кн.1. С. 37–40.
 16. Буре Р. С. Формирование нравственно ценного поведения у дошкольников. *Управление ДОУ*. 2006. №7. С. 61-71.
 17. Вавилова И. Н. Формирование нравственной воспитанности личности ребёнка в условиях дошкольного образовательного учреждения: дис. канд. пед. наук: 13.00.07. Екатеринбург. 2009. 242 с.
 18. Воловик А. Ф. Педагогика досуга : учеб. пособие. Москва: Флинта, 1998. 240 с.
 19. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте Психологический очерк. 3-е изд. М.: Просвещение, 1991. 93 с.
 20. Гіденс Е. Соціологія. Київ: Основи, 1999.142 с.
 21. Голованова Н. Ф. Социализация и воспитание ребенка. Санкт-Петербург: Речь, 2004. 272 с.
 22. Гурлева Т.С., Вовчик-Блакитна О. О. Оздоровлення соціокультурного середовища дітей як психологічна проблема. *Практична психологія та соціальна робота*. 2010. № 5. С. 54-56.
 23. Гуровська Т. М. Вперше до дитсадка. *Дошкільне виховання*. 2008. № 11–12. С. 8–10.
 24. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2004. 368 с.

25. Євтух М. Б., Сердюк О. П. Соціальна педагогіка: підручник. Київ: МАУП, 2003. 232 с.
26. Заверико Н. О. Історико-теоретичний аналіз досліджень проблеми соціалізації особистості. Соціальна педагогіка і адаптивність особистості. Суми: Мрія, 1994. 49 с.
27. Заверико Н. О. Особливості соціалізації дитини в сучасних умовах. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2005. №1. С. 30–35.
28. Капська А. Й. Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю. Київ: УДЦССМ, 2001. 220 с.
29. Кононко О. Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільник. К.: Світич, 2009. 201 с.
30. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід). Київ: Стилос, 2002. 144 с.
31. Корепанова М. В. Теория и практика становления и развития образа Я дошкольника: монографія. Санкт-Петербург: Перемена, 2011. 286 с.
32. Корепанова М. В. Теория и практика становления и развития образа Я дошкольника: монографія. Волгоград: Перемена, 2001. 240 с.
33. Корепанова М. В., Куниченко О. В. Система работы педагога по нравственному воспитанию дошкольников на основе мультфильмов. Концепт, 2015. 231 с.
34. Корнев М. Н. Соціальна психологія. Київ: Наукова думка, 1995. 463с.
35. Кравченко Т. В. Соціалізація особистості дошкільника і соціальне середовище. Теоретико-методологічні проблеми дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр. Київ, 2006. Вип. 9. Кн. 2. 23 с.
36. Куниченко О. В. Мультипликационный фильм как средство нравственного воспитания детей старшего дошкольного возраста. *Известия ВГСПУ*. Серия «Педагогические науки». № 7(82), 2013. С. 76–85.
37. Куниченко О. В. О критериях отбора мультфильма для нравственного воспитания детей 5-7 лет. *Фундаментальные и прикладные*

- исследования в современном мире. Материалы V Международной научно-практической конференции 12-13 марта 2014. Том 3. «Стратегия будущего», 2014. 133 с.
38. Куниченко О. В. Особенности воспитания нравственного поведения старших дошкольников средствами мультипликационных фильмов: диссертация канд. пед. наук: 13.00.01. Волгоград, 2016. 223 с.
39. Лапченко О. І. Ставлення до себе та до ровесників як чинник особистісного розвитку дитини дошкільного віку. Київ: Маркус, 2006. 210 с.
40. Левченко О. Д. Особистісний розвиток дітей дошкільного віку. *Вісник Прикарпатського університету: Педагогіка*, 2000. Вип. III. С. 29–40.
41. Леонова Н. А. Формирование нравственной компетентности младших школьников. *Начальная школа*. 2010. №5. С. 22–26.
42. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. М.: Наука, 1984. 537 с.
43. Лукашевич М. П. Соціалізація. Виховні механізми і технології : навч.-метод. посібник. Київ: ІЗМН, 1998. 112 с.
44. Лукашевич Н. П. Социология воспитания. Киев: МАУП, 1996. 180 с.
45. Мухина В. С. Детская психология. Москва: Владос, 1995. 272 с.
46. Павелків Р. В. Дитяча психологія : навч. посібник. Київ: Академвидав,
47. Парсонс Т. О структуре социального действия. Москва: Академический проект, 2000. 880 с.
48. Парыгин Б. Д. Основы социально-психологической теории. Москва: Мысль. 1971. 351 с
49. Печенко І. П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві у просторі дитячої субкультури. *Зб. наук. пр. ПДУ ім. Н.В. Короленка*. Полтава, 2005. Вип. 6 (45). 81 с.
50. Пиаже Ж. Моральное суждение у ребенка: пер. с фр. В. Большакова. М.: Академический Проект, 2006. 480с.

51. *Поніманська, Т. І.* Дошкільна педагогіка: нав. посіб. Київ : Академвидав, 2015. С. 448.
52. Рафалюк М. І. Сучасні аспекти особистісного розвитку у дошкільному віці. *Дошкільне виховання*, 2011. № 4. С. 49–51.
53. Рогальська І. П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід. Київ: Міленіум, 2008. 400 с.
54. Семчук С. І. Особливості впливу засобів масової інформації на соціалізацію дітей дошкільного віку: дис. канд. пед. наук: 13.00.08. Уманський державний педагогічний університет. Умань, 2010. 185 с.
55. Терлецька Л. Г. Психологія розвитку духовності засобами малюнка. Київ: Главник, 2008. 144 с.
56. Тупичкина Е. А., Ревина Н. П. Развитие у дошкольников понимания эмоционального содержания мультфильма. *Начальная школа плюс До и После*, 2014. № 5. С. 27–32.
57. Федоров А. В. Словарь терминов по медиаобразованию, медиапедагогике, медиаграмотности, медиакомпетентности. Таганрог: изд-во Таганрог. гос. пед. ин-та, 2010. 64 с.
58. Холман А. М. Методы оценки семьи: инструментарий для понимания и интервенций. Запорожье, 2000. 162 с.
59. Чорна Л. Чи дивитись дитині телевізор. *Дошкільне виховання*, № 11. 2003. С. 21–23.
60. Шейнов В. П. Психодиагностика: учебное пособие. СПб.: Питер, 2005. 400 с.

Додатки

Анкета для вихователів

Шановні педагоги, просимо взяти участь в анкетуванні, яке допоможе нам з'ясувати стан процесу соціалізації дітей в закладі дошкільної освіти

1. Що таке соціалізація?
2. Що є результатом соціалізації дошкільників?
3. Що таке соціально-громадянська компетентність дитини дошкільного віку?
4. За допомогою яких засобів, відбувається процес соціалізації дитини?»
5. Назвіть причини успішної соціалізації дошкільнят.
6. Назвіть причини неуспішної соціалізації дошкільнят.
7. Виокремте педагогічні умови успішної соціалізації дітей дошкільного віку.
8. Назвіть основні засоби, які використовують педагоги в процесі соціалізації дітей дошкільного віку?
9. Яке місце серед засобів соціалізації займає мультиплікація?
- 10.3 публікаціями яких науковців, присвячених процесу соціалізації Ви знайомі?
- 11.В яких законодавчо-нормативних документах йдеться про процес соціалізації дитини дошкільного віку?

Дякуємо за щирі відповіді!

Методики для виявлення рівнів сформованості соціально-громадянської компетентності у вихованців середньої групи

Компонент/ Критерій	Показники	Методи діагностики
Емоційно-ціннісний/ емоціно-ціннісний	1. Інтерес до загальнолюдських та громадянських цінностей. 2. Емоційна реакція на участь у різних видах діяльності. 3. Ціннісне ставлення до себе та інших.	Розширена бесіда (за Є. Суисловою). Спостереження за дітьми в різних ситуаціях спілкування
Пізнавально-інтелектуальний/ пізнавально-інтелектуальний.	1. Має уявлення про місце кожної людини в соціумі, про себе як члена сім'ї, групи в закладі дошкільної освіти, громади. 2. Має уявлення про свою сім'ю, заклад дошкільної освіти, Батьківщину. 3. Знає ознаки належності до свого роду, окремі традиції й звичаї попередніх поколінь.	Методика кінетичний малюнок сім'ї (автор І. В. Дубовіна). Бесіда «Дружба понад усе». Про Батьківщину, сімейні традиції.
Поведінковий/ поведінковий	1. Встановлення безконфліктних взаємин в колективі, з батьками, друзями. 2. Використання набутих знання в життєвих ситуаціях. 3. Дотримання соціальних правил та норм поведінки, домовленостей у щоденній життєдіяльності.	Метод соціометрії «День народження» Я. Л. Морено. Спостереження за взаєминами дітей в групі.

<p>Комунікативний/ комунікативний</p>	<p>1. Вміння обирати адекватні способи спілкування з оточуючими.</p> <p>2. Використання влучних образних виразів та мовленнєвих кліше в різних ситуаціях буття.</p> <p>3. Вміння порозумітися, домовитись з іншими в конфліктних ситуаціях.</p>	<p>Методика «Діагностика розвитку спілкування з однолітками» (І. А. Орлова, В. М. Холмогорова).</p> <p>Спостереження за способами спілкування дітей.</p>
---	---	--

Розширена бесіда (за Є.Суисловою)

Мета використання: виявити інтерес до загальнолюдських та громадянських цінностей, звернути увагу на емоційну реакцію на участь у різних видах діяльності та на ціннісне ставлення до себе та інших.

Хід бесіди:

I СЕРІЯ

1. Назви своє прізвище, ім'я та по батькові.
2. А як прізвище, ім'я та по батькові твоїх батьків?
3. Де і ким працюють твої батьки? Ти хочеш бути схожим на них? Чому?
4. Що робить вчитель? Лікар? Міліціонер? Кравчиня?
5. Скільки тобі років?
6. В тебе є сестра (брат)? Рідні чи двоюрідні? Ти любиш її (його)? Хто з вас старший? Молодший? Чому ти так вважаєш?
7. Які правила поведінки ти знаєш? Їх завжди треба виконувати?
8. Ти сам собі подобаєшся? За що тебе люблять вдома і в дитячому садку?
9. Якщо песик залишив брудні сліди на підлозі, як ти вчиниш?
10. Ти хочеш піти до школи? Чому?
11. Ким ти будеш, коли виростеш?
12. Яким ти хочеш стати?

II СЕРІЯ

1. Олеся – українка, Чубо – молдаванин (демонструється кольорова ілюстрація), а ти хто? Чому ти так вважаєш?
2. Уяви собі, що ти поїхав у подорож по рідній країні, але скучив за матусею та вирішив написати їй листа. Яку адресу ти вкажеш на конверті?
3. Як зветься твоя Батьківщина? Ти любиш її? За що ти її любиш?
4. Як називається країна, в якій ти живеш?
5. Що треба зробити, щоб всі люди в нашій країні жили добре?

6. Що більше: Київ чи Україна? Чому ти так вважаєш?

7. Які ще є країни, крім України?

8. А в якій країні ти хотів би жити: там, де мир, чи там, де війна? Чому?

III СЕРІЯ

1. В тебе є друг? Як би ти вчинив, якщо:

- під час заняття він не зміг би відповісти на запитання виховательки?

- він образив когось з дітей?

- хтось захотів його образити?

2. Як би ти вчинив, якщо б випадково зіпсував чужу іграшку і ніхто цього не бачив?

4. Уяви собі, що ти з мамою їдеш в автобусі. Ти втомлений. В руках у мами важкі сумки з продуктами. Звільняється зручне місце біля вікна, через яке можна побачити багато цікавого. Як би ти вчинив?

Відповіді оформлюються у вигляді протоколу на кожну дитину.

Методика кінетичний малюнок сім'ї (автор І. В. Дубовіна)

Метою застосування методики «Кінетичний малюнок сім'ї» було виявлення уявлень про місце кожної людини в соціумі, зокрема про себе як члена сім'ї, групи в закладі дошкільної освіти, громади. Виявлення уявлень про свою сім'ю, заклад дошкільної освіти.

Ця методика дає нам інформацію про суб'єктивну сімейну ситуацію дитини, допомагає виявити ставлення дитини дошкільного віку до членів сім'ї, сімейні стосунки, розуміння своєї ролі в сім'ї.

Методика кінетичний малюнок сім'ї (автор І. В. Дубовіна) надає багату інформацію про суб'єктивну сімейну ситуацію досліджуваної дитини.

Хід виконання

Для виконання тесту дитині дається стандартний аркуш паперу для малювання, олівець і ластик.

Відповідно до вимог методики, дітям пропонується намалювати свою сім'ю. Можливі два варіанти інструкції: «намалюй свою сім'ю» чи «намалюй себе і свою сім'ю». Перший варіант дає дітям більшу свободу (зокрема право не малювати себе взагалі). Після того, як малюнок завершено, необхідно попросити дитину назвати, кого ж вона намалювала.

Після виконання завдання потрібно одержати максимум додаткової інформації в ході бесіди з дитиною дошкільного віку з наступних питань:

- Скажи, хто тут намальований?
- Де вони знаходяться?
- Що вони роблять?
- Який у них настрій (або: їм весело або сумно, чому)?

При опитуванні необхідно з'ясувати сенс намальованого дитиною: почуття до окремих членів родини, чому дитина не намалювала кого–небудь з членів сім'ї (якщо так сталося). Необхідно уникати прямих запитань, не наполягаючи на відповіді, так як це може викликати тривогу, захисні реакції.

Також можна використовувати такі питання: «Якби замість пташки був намальований чоловік, то хто б це був?», «Хто б виграв у змаганнях між братом і тобою?» і т.д.

Після цього потрібно навести конкретні ситуації для прийняття рішень: деякі з них негативні почуття до членів сім'ї, а деякі позитивні.

1. Уяви собі, що ти маєш два квитки в цирк. Кого б ти покликав з собою?

2. Уяви, що вся твоя родина йде в гості, але один з вас захворів і повинен залишитися вдома. Хто він?

3. Ти будуєш з конструктора будинок і тобі не щастить. Кого ти покличеш на допомогу?

4. Ти маєш квитків (на один менше, ніж членів сім'ї) на цікаву кінокартину. Хто залишиться вдома?

5. Уяви собі, що ти потрапив на безлюдний острів. З ким би ти хотів там жити?

6. Ти отримав у подарунок цікаве лото. Вся родина сіла грати, але вас однією людиною більше, ніж треба. Хто не буде грати?

Інструкція для вихователя

Тест «Кінететичний малюнок сім'ї» (КМС) складається з двох частин: малювання своєї родини і бесіди після малювання. На всі уточнюючі запитання дитини варто відповідати без будь-яких вказівок. Наприклад, «можеш малювати, як хочеш».

Під час малювання слід записувати всі спонтанні висловлювання дитини, відзначати її міміку, жести, а також фіксувати послідовність малювання.

Після того, як малюнок закінчений, з дитиною проводиться бесіда за наведеною схемою вище.

У системі кількісної оцінки КМС враховуються формальні і змістові аспекти малюнка. Формальними особливостями малюнка вважається якість лінії дитини, яка малює, розташування об'єктів малюнка на папері, стирання

малюнка чи його окремих частин, затушовування окремих частин малюнка. Змістовними характеристиками малюнка є зображувана структура і склад намальованої і реальної сім'ї дитини, особливості розташування фігур на малюнку, діяльність членів родини, представлених на малюнку, їхня взаємодія і розташування, послідовність зображення, малювання додаткових (не існуючих у реальності) членів родини, а також відношення речей і людей на малюнку.

Показниками сприятливої сімейної ситуації є: зображення всіх членів родини, перевага на малюнку людей (у порівнянні з предметами), відсутність ізольованих членів родини, загальна діяльність членів родини чи їхня оберненість одне на одного.

Дитина не завжди малює всіх членів родини. Зазвичай вона не малює тих, з якими знаходиться в конфліктних стосунках. Іноді діти малюють людей, які не входять реально до складу родини (наприклад, при розлученні батьків).

Розташування членів родини на малюнку часто показує їхні взаємини. Важливим показником психологічної близькості є реальна відстань між окремими членами родини. Іноді між окремими членами родини знаходяться різні об'єкти, що є як би перешкодою між ними.

Загальна діяльність членів родини зазвичай свідчить про гарні сприятливі сімейні відносини. Часто загальна діяльність поєднує декількох членів родини. Це може свідчити про наявність внутрішніх угруповань у родині.

Зменшення або збільшення складу родини є ознакою порушення відносин. Малюючи свою родину, деякі діти зображують усі фігури дуже маленькими і розташовують їх на нижній частині аркуша. Це може свідчити про експресивність дитини, про її почуття неповноцінності в сімейній ситуації.

Відсутність будь-якого члена родини говорить про конфліктні відносини у дитини з ним та про негативні емоції по відношенню до нього.

Часто на малюнку відсутні брати і сестри, що пов'язано з конкурентністю відносин з ними. Це може бути виражено неадекватною величиною окремих фігур, виділенням, більшим чи меншим промальовуванням фігур (наприклад, відсутністю у деяких фігур окремих частин тіла), стиранням. Приміром, дитина намалювала молодшу сестру не тільки більшою, ніж вона сама, але навіть більшою, ніж батьки. Це може свідчити про ту виняткову увагу, яку батьки приділяють молодшій сестрі, про її особливе місце в ієрархії сімейних відносин.

До показників конфліктних відносин у родині відносяться бар'єри між фігурами, наприклад, розділення фігур «деревами в лісі», невідповідність словесного опису і малюнка. На деяких малюнках переважають не люди, а речі, найчастіше меблі.

Передбачається, що це також показує емоційну заклопотаність дитини з приводу своєї сімейної ситуації, яка тривожить її, і вона як би відкладає малювання членів родини, а малює речі, які не мають настільки сильної емоційної значимості.

Ворожість у сімейній ситуації показує агресивна позиція якої-небудь фігури, закреслені фігури чи зворотні профілі, деформована фігура, зображення різних фігур на різних боках аркуша чи на різних аркушах. На агресивність вказують також підняті догори чи розведенні в сторони руки з довгими пальцями у якої-небудь із фігур. Випадок, коли дитина не малює себе на малюнку родини (а також малює себе непропорційно маленькою чи в ізоляції від інших, чи нерухомою у порівнянні з іншими фігурами, чи такою, що стоїть спиною), особливо в сполученні з розташуванням фігур на нижній частині аркуша, загальним зменшенням розміру фігур, слабкою, переривчастою лінією — вказує на неприйняття дитини в родині, почуття неповноцінності в сімейній ситуації, відторгнення. Це слід припустити й у випадку, коли дитина замість родини малює тільки себе.

Вважається, що дитина найбільше деталізує, довше всього малює і прикрашає фігуру свого найбільш улюбленого члена родини. І, навпаки,

якщо дитина негативно ставиться до кого-небудь, то малює цю людину неповно, без деталей, іноді навіть без основних частин тіла.

Коли відносини дитини конфліктні й тривожні, емоційно неоднозначно зафарбовані, вона часто використовує штрихування в зображенні того члена родини, з яким у неї не склалися ефективні зв'язки. В аналогічних випадках можна спостерігати стирання і перемальовування.

Як правило, першою дитина зображує найбільш значущу, емоційно близьку людину. Частіше — це фігура матері чи самої дитини, рідше — батька чи братів і сестер. Це підтверджується й особливостями самої намальованої фігури (декорування чи схематизм у протилежному випадку). Якщо дитина малює матір останньою, то найчастіше це пов'язано з негативним ставленням до неї.

Якщо дитина починає малюнок із зображення різних предметів, то це, імовірно, всього, захист від неприємного їй завдання. При гарному контакті психолога з дитиною відсунення в часі малювання родини відображує неблагополуччя сімейної ситуації.

Повернення до вже намальованих фігур відбиває їхню значимість для дитини. Повернення до якої-небудь деталі може вказувати на пов'язане з нею домінуюче переживання. Стирання намальованого може бути обумовлене як позитивним, так і негативним ставленням дитини до того, що вона намальовала. Певним моментом є кінцевий результат перемальовування: якщо воно не привело до значного поліпшення зображення, то це, як правило, виражає конфліктне ставлення дитини до зображуваного члена родини.

На конфліктність відносин вказують також паузи перед малюванням.

Розташування фігур на лінії основи, проведення ліній під малюнком, перевага речей (у порівнянні з людьми) на малюнку можуть розглядатися і як симптоми тривожності.

Бесіда «Дружба понад усе»

Мета бесіди уточнити уявлення дітей про сутність поняття «дружба», про місце кожної людини в соціумі, про себе як члена групи в закладі дошкільної освіти; виявити здатність осмислювати й оцінювати ситуацію, самостійно розуміти мотиви поведінки і відповідність цих мотивів існуючим нормам поведінки.

1. Що таке дружба? Що означає дружити?
2. Що потрібно робити, щоб дружба була міцною?
3. А у тебе є друзі?
4. Чому ти вважаєш, що вони твої друзі?
5. А чи може бути твоїм другом доросла людина?
6. З чим можна порівняти міцну дружбу?
7. Як ти гадаєш, яким повинен бути справжній друг?

Бесіда про Батьківщину, сімейні традиції

Мета бесіди: виявити знання про місце кожної людини в соціумі, про себе як члена громади; про родинні стосунки, сімейне тепло; виявити знання дітей про свій рідний край, свою Батьківщину, сімейні традиції.

Запитання до бесіди:

1. Як називається наша Батьківщина?
2. Який народ живе в Україні?
3. А яке головне багатство нашої рідної землі, Батьківщини, рідного міста?
4. Які традиції живуть у твоїй сім'ї?
5. Які найулюбленіші свята у твоїй сім'ї? Чому?
6. Як проходять свята у твоїй сім'ї?
7. Чи береш ти участь у підготовці до свят. Яку?

Метод соціометрії «День народження» Я.Л. Морено

Метою соціометричного дослідження було встановлення безконфліктних взаємин в колективі, з батьками, друзями. Використання набутих знань в життєвих ситуаціях. Дотримання соціальних правил та норм поведінки, домовленостей у щоденній життєдіяльності.

Цей тест, призначений для дітей середнього дошкільного віку, дозволяє дослідити ставлення дітей до своїх однолітків та дорослих. Тест проводиться індивідуально у формі гри.

Інструкція. «Давай пограємо з тобою у твій день народження. Велике коло буде у нас столом, на якому лежить святковий пиріг зі свічками. Свічок стільки, скільки тобі буде років. Ми їх намалюємо. Навколо стола розташовані маленькі кружечки – це що? Звичайно, стільці. Вибери стілець, на який ти сядеш. Давай твій стілець відзначимо – зірочкою або сніжинкою?» (Відповідь дитини демонструє сформованість статевої ідентифікації: хлопчики вибирають зірочку, дівчата – сніжинку.)

«Кого хочеш посадити поруч із собою? А з іншої сторони?» (Біля кружечка пишеться ім'я, а в кружечку – порядок вибору). (Дитина називає імена людей, іграшки, тварин...). Їх потрібно розташовувати у порядку називання або саджати на «стілчики», які пропонує дитина.

Після четвертого вибору наводиться повторюване питання: «Ти будеш ще когось саджати, або заберемо (закреслимо) стільчики?» (Відповідь дитини дає нам можливість припустити її потреби в спілкуванні).

У разі коли дитина заповнює всі десять «стілчиків», ставим запитання про необхідність додати «стілчики»: «Якщо хочеш ще когось посадити, то ми можемо додати (домалювати) «стілчики».

Аналіз результатів. Потреба в спілкуванні:

а) бажає спілкуватися у широкому колі – використовуються всі «стілчики» або додаються нові;

б) бажає спілкуватися, але із близькими людьми, в обмеженому колі – «забираються» (закреслюються) «стільці»;

в) несформована потреба в спілкуванні – вибір іграшок, предметів, тварин.

1. Емоційні переваги в спілкуванні: близькі, довірливі, приємні відносини – люди розташовуються поруч із «іменинником».

2. Значимість соціальних оточень:

а) кількісна перевага дорослих, дітей, предметів – наявність досвіду спілкування з ними;

б) перевага якоїсь групи (родина, заклад дошкільної освіти, школа, двір, дача тощо) – значиме середовище в спілкуванні;

в) статева перевага в спілкуванні – наявність хлопчиків і дівчаток, жінок, чоловіків.

Гра «День народження», дає змогу доторкнутися до особистого світу дитини. Необхідно пам'ятати про довірливий контакт із нею. У тест занурювати поступово: спочатку потрібно говорити про день народження, малювати атрибути дня народження. Тому не потрібно використовувати заготовки, а створювати образ святкового столу разом з дітьми. І якщо «стільці» були різної величини, то потрібно аналізувати вибір дитиною власного місця, тенденції на лідерство (великий «стілець») або невпевненість (маленький «стілець»). У тому випадку, коли соціальна проба не дає необхідну інформацію, потрібно повторити гру, пропонуємо намалювати ще стіл: для дорослих (якщо за попереднім столом розташовувалися тільки діти) або для дітей (якщо за попереднім столом розташовувалися тільки дорослі), а може бути, стіл для людей (якщо за попереднім столом розташовувалися тільки іграшки, предмети, тварини). Новий стіл потрібно починати знову з пирога, зі свічок, із зірочки або сніжинки й задавати вже знайомі питання.

Діагностика розвитку спілкування з однолітками»**(Орлова І. О., Холмогорова В.М.)**

Метою діагностики було: виявлення вміння обирати адекватні способи спілкування з оточуючими, використання влучних образних виразів та мовленнєвих кліше в різних ситуаціях буття, вміння порозумітися, домовитись з іншими в конфліктних ситуаціях.

Методика діагностики: діагностика спілкування передбачає реєстрацію інтересу дитини до однолітка, чутливості до впливів, ініціативності дитини в спілкуванні, просоціальних дій, співпереживання і засобів спілкування.

Для визначення рівня розвитку спілкування з однолітками передбачається використовувати:

- параметри спілкування з однолітками;
- шкали оцінки параметрів розвитку спілкування з однолітками.

Показниками спілкування дітей з однолітками служать такі параметри спілкування як:

- Інтерес до однолітка (звертає дитина увагу на однолітка, розглядає його, знайомиться з його зовнішністю (підходить ближче до однолітка, розглядає його одяг, обличчя, фігуру).

- Ініціативність (прагнення дитини привернути увагу однолітка до своїх дій, погляди в очі, адресовані посмішки, демонстрація своїх можливостей, залучення в спільні дії).

- Чутливість (активність) - прагнення дитини до взаємодії з однолітком, бажання дитини діяти спільно, здатність реагувати на дії однолітка і відповідати на них, спостереження за діями однолітка, прагнення підлаштуватися під них, наслідування дій однолітка.

- Просоціальні дії (здатність дитини враховувати бажання однолітка, уміння поділитися, допомогти, робити щось разом).

- Засоби спілкування (дії, за допомогою яких дитина прагне привернути до себе увагу однолітка, залучає його в спільні дії і

бере участь в них). Показниками даного параметра є:

- експресивно-мімічні засоби (емоційна забарвленість дій дітей, розкутість однолітків);

- активна мова (предречевие вокалізації, лепет, окремі слова, фрази).

Для визначення рівня розвитку спілкування з однолітками використовуються наступні шкали оцінки параметрів спілкування з однолітками:

Інтерес до однолітка:

0 балів - дитина не дивиться на однолітка, не помічає його;

1 бал - дитина іноді поглядає на однолітка, увага нестійка, швидко перемикається на інший предмет, не проявляє інтерес до діяльності однолітка;

2 бали - дитина звертає увагу на однолітка, з цікавістю спостерігає за його діями, але здалеку, не наважується наблизитися, скоротити дистанцію (пасивна позиція);

3 бали - дитина відразу ж зауважує однолітка, наближається до нього, починає уважно розглядати, чіпати, супроводжує свої дії вокалізаціями, промовою, не втрачає інтересу до однолітків протягом тривалого часу, не відволікається.

ініціативність:

0 балів - дитина не звертається до однолітків, не прагне привернути його увагу;

1 бал - дитина першим не вступає у взаємодію, починає проявляти ініціативу тільки після того, як одноліток проявив активність або за участю дорослого, найчастіше чекає ініціативи однолітка (зрідка поглядає в очі, не наважуючись звернутися);

2 бали - дитина проявляє ініціативу, але не завжди, діє невпевнено, ініціативні звернення до однолітка не відрізняються наполегливістю, дивиться в очі однолітка, посміхається;

3 бали - дитина постійно проявляє ініціативу в спілкуванні, часто дивиться в очі однолітка, адресує йому посмішки, демонструє свої можливості, намагається втягнути однолітка в спільні дії, проявляє яскраво виражену наполегливість в спілкуванні.

чутливість:

0 балів - дитина не відповідає на ініціативу однолітка;

1 бал - дитина реагує на дії однолітка, але лише зрідка відповідає на них, не виявляє бажання діяти спільно, чи не підлаштовується під дії однолітка;

2 бали - дитина відгукується на ініціативу однолітка, прагне до взаємодії, відповідає на дії однолітка, іноді прагне підлаштуватися під дію даної однолітка;

3 бали - дитина охоче відгукується на всі ініціативні дії однолітка, активно підхоплює їх, погоджує свої дії з діями однолітка, наслідує його діям.

Просоціальні дії:

0 балів - дитина не звертається до однолітків, не бажає діяти з ним спільно, не реагує на прохання і пропозиції однолітка, не хоче йому допомагати, забирає іграшки, вередує, сердиться, не бажає ділитися;

1 бал - дитина сам не проявляє ініціативи, але іноді відгукується на пропозиції дорослого зробити що-небудь разом з однолітком (побудувати будиночок, помінятися іграшками), але пропозиція віддати іграшку однолітка викликає протест;

2 бали - дитина згоден грати з однолітком, іноді сам проявляє ініціативу, але не у всіх випадках, іноді ділиться іграшками, поступається їх, відгукується на пропозицію робити щось спільно, не заважає однолітка;

3 бали - дитина проявляє бажання діяти спільно, сам пропонує однолітка іграшки, враховує його бажання, допомагає в чому-небудь, прагне уникати конфліктів.

Засоби спілкування:

Експресивно-мімічні

0 балів - дитина не дивиться на однолітка, не виражає мімікою своїх почуттів, байдужий до всіх звернень однолітка;

1 бал - дитина іноді дивиться в очі однолітка, епізодично висловлює свій емоційний стан (посміхається, сердиться), міміка переважно спокійна, що не заражається емоціями від однолітка, якщо і використовує жести, то не для вираження власних емоцій, а у відповідь на звернення однолітка;

2 бали - дитина часто дивиться на однолітка, його дії, адресовані однолітка емоційно забарвлені, поводить себе дуже розкуто, заражає однолітка своїми діями (діти разом стрибають, верещать, кривляються), міміка жвава, яскрава, дуже емоційно висловлює і негативні емоції, постійно привертає до себе увагу однолітка.

активне мовлення

0 балів - дитина не вимовляє слів, не видає виразних звуків (ні за власною ініціативою, ні у відповідь на звернення однолітка або дорослого);

1 бал – окремі звуки, вигуки;

2 бали - автономна мова;

3 бали - окремі слова;

4 бали - фрази.

Результати діагностичних досліджень заносяться в спеціальні протоколи.

Для оцінки ступеня розвитку спілкування з однолітками використовуються три рівні: низький (1 бал), середній (2 бали) і високий (3 бали).

Низький рівень спілкування характеризується слабкою виразністю всіх параметрів. Рівень розвитку спілкування оцінюється як середній, якщо

більшість показників всіх параметрів мають середні значення. Якщо вираженість різних показників істотно різниться. Дитина має високий рівень спілкування, якщо за більшістю з параметрів в кожній пробі, вона отримала вищі бали. Допускаються середні бали за параметрами: активне мовлення і просоціальні дії.

Таблиця 2.2.

**Результати сформованості соціально-громадянської
компетентності в дітей експериментальної групи на констатувальному
етапі дослідження**

Прізвище дитини	Компоненти SGK та рівні їх сформованості			
	емоційно- ціннісний	пізнавально- інтелектуальний	поведінковий	комунікативний
Руслана Б.	3 б (в)	3 б (в)	3 б (в)	3 б (в)
Демид Г.	1 б (н)	1 б (н)	1 б (н)	1 б (н)
Крістіна Г.	2 б (с)	2 б (с)	1 б (н)	2 б (с)
Самір Г.	3 б (в)	3 б (в)	2 б (с)	3 б (в)
Аміна Г.	3 б (в)	2 б (с)	3 б (в)	3 б (в)
Аліна Д.	1 б (н)	1 б (н)	1 б (н)	1 б (н)
Марія Є.	1 б (н)	1 б (н)	1 (н)	1 (н)
Олександр З.	2 б (с)	2 б (с)	2 б (с)	2 (с)
Даня З.	1 б (н)	1 б (н)	1б (н)	1 (н)
Ваня К.	1 б (н)	1 б (н)	2 б (с)	1 б (н)
Іван К.	2 б (с)	2 б (с)	2 б (с)	2 (с)
Орест К.	1 б (н)	1 б (н)	1 б (н)	1 (н)
Захар К.	3 б (в)	3 б (в)	3 б (в)	3 б (в)
Аня Л.	2 б (с)	2 б (с)	2 б (с)	2 б (с)
Гліб М.	2 б (с)	2 б (с)	2 б (с)	2 б (с)
Кіра М.	2 б (с)	2 б (с)	2 б (с)	2 б (с)
Саша М.	2 б (с)	2 б (с)	2 б (с)	2 б (с)
Ваня Н.	1 б (н)	1 б (н)	2 б (с)	1 б (н)
Захар О.	3 б (в)	3 б (в)	3 б (в)	3 б (в)
Олексій О.	2 б (с)	2 б (с)	1б (н)	2 б (с)

Таблиця 2.3.

**Результати сформованості соціально-громадянської
компетентності в дітей контрольної групи на констатувальному
етапі дослідження**

Прізвище дитини	Компоненти SGK та рівні їх сформованості			
	емоційно- ціннісний	пізнавально- інтелектуальний	поведінковий	комунікативний
Віола А.	2 б (с)	2 б (с)	3 б (в)	2 б (с)
Рома К.	2 б (с)	3 б (в)	2 б (с)	3 б (в)
Маргарита Є.	1 б (н)	1 б (н)	1 б (н)	2 б (с)
Віка К.	2 б (с)	1 б (н)	1 б (н)	2 б (с)
Ліза Б.	3 б (в)	3 б (в)	3 б (в)	3 б (в)
Ігорь Х.	3 б (в)	3 б (в)	3 б (в)	3 б (в)
Ваня С.	1 б (н)	1 б (н)	2 б (с)	1 (н)
Варя Х.	2 б (с)	2 б (с)	2 б (с)	2 (с)
Настя П.	1 б (н)	1 б (н)	2 б (с)	1 (н)
Матвій Л.	2 б (с)	2 б (с)	3 б (в)	2 б (с)
Даня Г.	2 б (с)	2 б (с)	2 б (с)	2 (с)
Богдан Ш.	1 б (н)	2 б (с)	1 б (н)	1 (н)
Оля Ш.	2 б (с)	2 б (с)	1 б (н)	2 б (с)
Ярослава К.	3 б (в)	2 б (с)	2 б (с)	3 б (в)
Саша М.	2 б (с)	2 б (с)	2 б (с)	2 б (с)
Віка Л.	2 б (с)	2 б (с)	2 б (с)	2 б (с)
Давид П.	2 б (с)	2 б (с)	3 б (в)	2 б (с)
Софія К.	1 б (н)	1 б (н)	2 б (с)	1 б (н)
Аріна К.	2 б (с)	3 б (в)	2 б (с)	2 б (с)
Марія С.	1 б (н)	1 б (н)	1 б (н)	1 б (н)

**Перспективний план системи роботи з використання мультфільмів
у процесі формування соціально-громадянської компетентності в дітей
5-го року життя.**

Дата	Вид діяльності	Мета	Попередня робота	Робота після перегляду мультфільмів
02.02.2021	Перегляд мультфільму «Лунтик і його друзі».	Формувати уявлення про дотримання соціальних правил на норм поведінки, домовленостей у щоденній життєдіяльності. Розвивати мислення, фантазію, пам'ять, увагу, мовлення. Виховувати працьовитість, слухняність, старанність.	Бесіда про дружбу та взаємини дітей.	Ліплення казкового героя мультфільму «Лунтик»
04.02.2021	Створення серії мультфільму до мультсеріалу «Лунтик і його друзі»	Закріпити уявлення про дотримання соціальних правил на норм поведінки, домовленостей у щоденній життєдіяльності. Розвивати мислення, фантазію, пам'ять, увагу, мовлення. Виховувати працьовитість, слухняність, старанність.	Перегляд мультфільму «Лунтик і його друзі». Ліплення казкового героя мультфільму «Лунтик»	
08.02.	Перегляд мультфільму	Формувати у дітей вміння шукати	Бесіда «Складні ситуації»	Гра-драматизація «Будиночок для

20 21	«Будиночок для равлика» (Українафільм, 2005 р.)	вихід із складних ситуацій; бути прудкими, кмітливими, більш винахідливими. Розвивати мислення, фантазію, пам'ять, увагу, мовлення. Виховувати любов до рідного дому, патріотизм.	в нашому житті».	равлика».
11. 02. 20 21	Перегляд мультфільму «Чорний кіт» (Українафільм, 2006р.)	Формувати у дітей вміння розгледіти внутрішній світ, бути людяними, толерантними, тактовними та милосердними. Розвивати мислення, фантазію, пам'ять, увагу, мовлення. Виховувати бажання допомагати, піклуватися про інших.	Дидактична гра: «Який я?». Бесіда «Вчимося жити разом».	Малювання головного героя мультфільму.
16. 02. 20 21	Перегляд мультфільму «Котик Мурчик»	Формувати уявлення в дітей про те, що погані вчинки завжди несуть покарання; засуджує пихатість, хвастливість, жадібність, гордовитість та підлість. Розвивати мислення, фантазію, пам'ять, увагу, мовлення. Виховувати повагу одне до одного.	Дидактичні ігри: «Добре-погано», «Як би ти вчинив...».	Обігрування ситуацій з мультфільму.
19.	Перегляд	Закріпити знання	Бесіда про	Аплікація

02. 20 21	мультфільму «Козаки»	про Батьківщину. Розвивати мислення, фантазію, пам'ять, увагу, мовлення Виховувати мужність, силу волі, благородність, сміливість та відважність, патріотизм та любов до Батьківщини.	Батьківщину, її захисників.	«Козаки- захисники».
23. 02. 20 21	Перегляд мультфільму «Коп і Штик – завзяті кроти» (Українафільм, 2006 р.)	Формувати уявлення про те, що потрібно бути товариськими, взаємодопомогати, працелюбними; Розвивати мислення, фантазію, пам'ять, увагу, мовлення, пізнавальний інтерес. Виховувати бажання досліджувати та дізнаватися нове.	Бесіда про взаємодопомогу.	Переказ сюжету мультфільмів за допомогою іграшок- персонажів.
25. 02. 20 21	Перегляд мультфільму «Лис і пес»	Формувати поняття про справжню дружбу, вміння правильно вибирати друзів, спілкуватись і товаришувати; поповнити знання дітей про правила дружби; вчити цінувати дружбу та друзів; виховувати якості, що сприяють дружбі, а саме почуття допомоги, взаємовиручки; розвивати пам'ять, мовлення, творчі	Бесіда про дружбу.	Гра-драматизація «Лис і пес».

		здібності. Виховувати доброзичливість, бажання допомагати, почуття вдячності, чесності, щирості, толерантності.		
02. 03. 20 21	Створення мультфільму «Лис і пес»»	Закріпити поняття про справжню дружбу, уміння правильно вибирати друзів, спілкуватись і товаришувати. Розвивати пам'ять, мовлення, творчі здібності, дрібну моторику пальців. Виховувати доброзичливість, бажання допомагати, почуття вдячності, чесності, щирості, толерантності.	Перегляд мультфільму «Лис і пес». Гра-драматизація «Лис і пес».	
05. 03. 20 21	Перегляд мультфільму «Лілі та сніговик» (2015 р.)	Формувати уявлення про дружбу, про те, що всі люди зовсім різні, але це не означає, що вони не можуть бути друзями. Закріпити вміння знаходити відмінності один в одного. Розвивати мовлення, творчі здібності.	Дидактичні ігри: «Віночок дружби», «Оціни вчинок».	Переказ сюжету мультфільмів за допомогою іграшок-персонажів.

		Виховувати дружелюбність, бажання допомагати друзям та завжди залишатися поруч із ними.		
09. 03. 20 21	Перегляд мультфільму «Чи можливе Різдво без любові?» (2018р)	Формувати уявлення про місце кожної людини в соціумі, про себе як члена закладу дошкільної освіти. Розвивати пам'ять, мовлення, творчі здібності. Виховувати чуйність, людяність, згуртованість у групі.	Заняття «У садочку друзів маю, з ними дружно завжди граю».	ТРВЗ «Що було б, якби не було друзів?».
12. 03. 20 21	Перегляд мультфільму «Який колір твого настрою?»	Формувати уявлення про відносини людей, про їх поведінку, доброзичливість та жорстокість. Розвивати мислення, фантазію, пам'ять, увагу, мовлення, пізнавальний інтерес. Виховувати бажання робити маленькі добрі справи для незнайомих людей.	Дидактична гра «Опиши вчинок».	Переказ сюжету мультфільмів за допомогою іграшок-персонажів.
16. 03. 20 21	Перегляд мультфільму «Чи можу я залишитися?»	Формувати уявлення про взаємини та місце кожної людини в сім'ї. Розвивати	Дидактична гра «Родинне дерево», бесіда про сім'ю.	Обігравання ситуацій з мультфільму. ТРВЗ «Що було б, якби не було сім'ї».

		<p>мислення, фантазію, пам'ять, увагу, мовлення, пізнавальний інтерес.</p> <p>Виховувати любов до рідних, бажання піклуватися про інших.</p>		
19.03.2021	Перегляд мультфільму «Листочок і мишка»	<p>Формувати уявлення про рідний край. Закріпити знання про дружбу, взаємодопомогу.</p> <p>Розвивати мислення, фантазію, пам'ять, увагу, мовлення, пізнавальний інтерес.</p> <p>Виховувати бажання допомагати іншим.</p>	Читання віршів про дружбу та товаришування.	Малювання героя мультфільму.
22.03.2021	Перегляд мультфільму «Каприз» (2005р)	<p>Формувати уявлення про себе як члена групи в закладі дошкільної освіти. Закріпити правила поведінки в дитячому садку.</p> <p>Розвивати мислення, фантазію, пам'ять, увагу, мовлення, пізнавальний інтерес.</p> <p>Виховувати бажання слухатися дорослих.</p>	Дидактична гра «Правила поведінки у дитячому садку».	Аплікація «Я в дитячому садку».
25.03.2021	Створення мультфільму «Каприз»»	<p>Закріпити уявлення про себе як члена групи в закладі дошкільної освіти.</p> <p>Закріпити правила</p>	<p>Перегляд мультфільму «Каприз».</p> <p>Аплікація «Я в</p>	

		поведінки в дитячому садку. Розвивати мислення, фантазію, пам'ять, увагу, мовлення, пізнавальний інтерес. Виховувати бажання слухатися дорослих.	дитячому садку».	
30.03.2021	Перегляд мультфільму «Курка, яка несла всяку всячину» (2006р)	Формувати уявлення про те, що всі люди різні, однак кожному важливо відчувати себе частиною чогось більшого, ніж він є сам: членом родини, частиною певної спільноти. Розвивати мислення, фантазію, пам'ять, увагу, мовлення, пізнавальний інтерес. Виховувати товариськість.	Дидактичні ігри: «Моя родина», «Від родини йде життя людини»	Бесіда по змісту мультфільма.
02.04.2021	Перегляд мультфільму-казки «Гидке каченя»	Формувати уявлення про те, що за непоказною зовнішністю насправді може ховатися яскрава непересічна особистість. Розвивати мислення, фантазію, пам'ять, увагу, мовлення, пізнавальний інтерес.	Дидактична гра «Яка твоя сім'я?», відгадування загадок про членів родини.	Переказ сюжету мультфільмів за допомогою іграшок-персонажів.

		Виховувати бажання піклуватися один про одного.		
5.0 4.2 02 1	Створення мультфільму «Гидке качення»	Закріпити уявлення про те, що за непоказною зовнішністю насправді може ховатися яскрава непересічна особистість. Розвивати мислення, фантазію, пам'ять, увагу, мовлення, пізнавальний інтерес. Виховувати бажання піклуватися один про одного.	Перегляд мультфільму «Гидке качення». Переказ сюжету мультфільмів за допомогою іграшок-персонажів.	
12. 04. 20 21	Перегляд мультфільму «Скарб» (2011 р.)	Формувати уявлення про справжні цінності життя. Розвивати мислення, фантазію, пам'ять, увагу, мовлення, пізнавальний інтерес. Виховувати бажання допомагати тим, кому потрібна допомога.	Бесіда про безхатніх людей.	Обігравання ситуацій мультфільму. 3
15. 04. 20 21	Перегляд мультфільму «Міст» (2011 р.)	Формувати уявлення про безконфліктні взаємини, знаходження компромісу. Розвивати мислення, фантазію, пам'ять, увагу,	Бесіда «Щоб злагоджено жити, треба вміти домовлятись».	Малювання «Мій найкращий друг»

		мовлення, пізнавальний інтерес. Виховувати повагу, вміння домовлятися.		
--	--	---	--	--

Розповідь вихователя про технологію створення мультфільму

Перегляд мультфільмів заворожує і захоплює увагу як дітей, так і дорослих. А створення мультфільму - захоплюючий і цікавий процес.

Техніка створення мультфільмів називається Stop Motion анімація (стоп моушен, що означає зупинка руху).

Винахідник з країни Франції Еміль Рейно придумав проектор. Пізніше була винайдена кінокамера. В країні Америці був зроблений перший мультфільм. Спочатку мультфільми були чорно-білими і «німими», тобто звуку в них не було. Перший мультфільм зі звуком зробив Уолд Дісней. Тому його прийнято вважати «батьком мультиплікації». Цей мультфільм називався «Пароплав Віллі».

Існує кілька способів (технологій) для створення мультфільму.

- Мультфільм-малюнок створюється за рахунок безлічі малюнків, які передають ефект руху персонажа.
- Пластиліновий мультфільм створюється за рахунок фігур, виліплених з пластиліну.
- Мультфільм-оригамі можна зробити шляхом пожвавлення героїв, сконструйованих з паперу.
- У мультфільмі-аплікації героями є фігури, виконані в аплікативній техніці.
- Ще одна технологія створення мультфільму – пісочна анімація, для неї потрібне спеціальне обладнання.
- Комп'ютерна анімація – вид мультиплікації, створюваний за допомогою комп'ютера.

Для того щоб створити мультфільм, потрібно пройти декілька етапів.

Ось, послухайте про них:

1. Продумування задуму – продумуємо для чого, з якою метою створюється мультфільм, обираємо техніку.

2. Далі складання сценарію (сюжету) – авторського, тобто коли ми самі складаємо або на основі переглянутих мультфільмів.

3. Підготовка фону і створення героїв – фон та героїв ми обираємо в залежності від тієї техніки мультиплікації, яку ми обираємо.

4. Після цього іде зйомка мультфільму.

5. Наступний етап: монтаж роботи. Коли персонажі створені та зняті, приступаємо до монтування мультфільму. Тобто фотокадри переносяться на комп'ютер та за допомогою спеціальної програми задається рух.

І, нарешті, фільм готовий. Найбільш довгоочікуваним для мультиплікаторів є момент, коли на великому екрані з'являються перші кадри фільму.

Рекомендації батькам щодо перегляду мультфільмів дітьми середнього дошкільного віку

Значна частина батьків занепокоєна посиленням інтересом дітей до телебачення, зокрема мультфільмів, що відволікає їх від навчання та різноманітних корисних видів діяльності. Однак, діючи свідомо й дотримуючись певних правил, батьки можуть зробити мультфільми помічниками у вихованні та розвитку дітей.

Пропоновані рекомендації розроблено із врахуванням результатів дослідження, викладених вище.

Рекомендації батькам щодо перегляду мультфільмів дітьми:

- домовлятися про графік перегляду дитиною мультфільмів;
- не допускати перебування дитини перед екраном телевізора, монітором комп'ютера більше 1 години на добу;
- не дозволяти дитині переглядати мультфільми, що орієнтовані на дорослу

аудиторію;

- намагатися частіше переглядати з дитиною її улюблені мультфільми.

Після спільного перегляду обов'язково обговорювати з дитиною побачене. З'ясувати, які висновки зробила для себе дитина після перегляду мультфільму, її ставлення до головних героїв, як дитина оцінює вчинки героїв мультфільму. Важливо зрозуміти, що дитина думає, що відчуває, як вона вчинила б на місці позитивних та негативних персонажів. Це навчить дитину аналізувати вчинки та розуміти почуття й емоції інших людей;

- після обговорення можна запропонувати дитині намалювати героїв мультфільму. При цьому слід звернути увагу на зображення емоцій героїв;

- дізнайтеся, які мультфільми любить дивитися ваша дитина найбільше.

Скористайтеся Інтернетом, аби дізнатися про даний мультфільм якомога

більше. Таким чином, ви можете попередити перегляд дитиною низькопробної телепродукції;

- для дошкільника не рекомендується дивитися мультфільми перед заняттями в садочку, оскільки потім важче налаштуватися на заняття;

- намагатися не використовувати телевізор «для фону» або тоді, коли дитину

 - нема чим зайняти;

- переконуйте дитину власним прикладом. Не проводьте перед телевізором

 - увесь свій вільний час. Майте хобі та привчайте дитину до розумного проведення вільного часу;

- виділіть один день без телевізора для всієї родини. Проведіть цей час разом,

 - займіться з дитиною тим, що їй особливо цікаво, або що вона давно пропонувала, а вам не вистачало часу;

- батьки, в першу чергу, несуть відповідальність за моральне та психічне здоров'я своїх дітей;

- не допускайте дитячої самотності, того, щоб кращим другом дитини став телевізор, мультиплікаційні герої, а не сім'я. Від того, скільки уваги ви приділяєте дитині, як часто цікавитесь особистим життям, вникаєте в її проблеми, залежить її вибір.

 - дбайте про своїх дітей!

Шановні батьки!

Просимо дати відповідь на питання анкети. Опитування проводиться в рамках дослідження «Особливості впливу мультфільмів на соціалізацію дітей середнього дошкільного віку»

1. Як довго упродовж дня Ваша дитина дивиться телевізор або переглядає мультфільми на інших носіях?

- до 1 години;
- до 2 годин;
- більше 2 годин;
- взагалі не дивиться.

2. Чи спостерігаєте Ви, що дитина копіює поведінку героїв мультфільмів?

- так;
- ні.

3. Яких героїв переважно копіює дитина або які подобаються?

- активні й доброзичливі;
- пасивні й доброзичливі;
- активні й агресивні;
- пасивні й агресивні

Назвіть цих героїв мультфільмів.

4. Дитина переглядає мультфільми:

- самостійно;
- з батьками;
- з друзями, братами, сестрами.

5. Чи обговорюєте Ви з дитиною те, що вона спостерігає на прикладі мультфільмів?

- завжди;
- іноді;
- не обговорюю.

Дякуємо за приділену увагу!

Консультація

«Що ж варто знати батькам, щоб мультики дійсно мали позитивний вплив?»

- Коли дивитись? ВООЗ рекомендує дітям до 3-х років не показувати мультфільми взагалі. Оскільки у малечі такого віку переважає наочно-дійове мислення, їх розвиток відбувається через предметну діяльність, а точніше через маніпуляції з предметами. Мультики не дозволяють торкнутись до предметів, все відбувається в образах, до чого нервова система дитини ще не дозріла. Найкращий вік, коли перегляд мультфільмів приносить максимальну користь, вважають вік від 5 до 7 років. В цей час діти вже багато чого розуміють, разом з тим досить відкриті для нового досвіду і вірять в чудо.
- Скільки дивитись? ВООЗ рекомендує молодшим дошкільникам (3-4 роки) дивитись мультфільми не більше 15 хв. на день. Старшим – не більше 30 хвилин. Мало хто дотримується подібних норм, і багато батьків дозволяють дітям дивитись набагато більше. Окрім мультиків у дитини повинно бути ще безліч корисних занять, і якщо вони мають місце і відбуваються якісно, то не обов'язково дотримуватись встановлених меж.
- Про що дивитись? Батькам варто подивитись мультик перед тим, як показувати його дитині. Оскільки в наш час багато мультфільмів мають досить специфічні сюжети, які несуть найрізноманітніші ціннісні орієнтації, що можуть суперечити вихованню, яке дають батьки. Меншими дітками краще сприймаються мультики, де показані прості форми, героями є тварини, які говорять досить простими фразами. Варто зазначити, що від сюжету мультику дитина будь-якого віку бере щось своє.

Так, здавалось би мультфільми для старших дошкільників, маленька дитина може переглядати, але як правило вона не зрозуміє основної суті мультику, але зверне увагу на другорядні персонажі, які виконують більш зрозумілі дії.

- Як дивитись? Якщо ви покажете мультфільми дітям до 3-х років, обов'язково дивіться їх разом і допомагайте виразити емоції, які накопичуються протягом перегляду, «називаючи» почуття, описуючи події. Після мультику часто діти пробують програвати окремі елементи сюжету, які стали для них емоційно насиченими. Таким чином вони надають вихідним почуттям, які накопились, що безумовно має терапевтичний ефект. Важливим тут є один момент – дитина повинна сама вибудовувати сюжет і вести гру, батьки мають привносити мінімум свого. Крім того, під час такого процесу можна корегувати різні способи поведінки, які дитина отримала через мультики, особливо якщо вони вам не до вподоби.
- Що не можна робити категорично? Годувати і присипати дітей під час перегляду мультфільмів. Дитина повинна їсти тоді, коли організм дає сигнал голоду. Але батьки часто використовують улюблений мультфільм для того, щоб відволікти увагу малечі, адже саме тоді набагато легше «нагодувати». Внаслідок цього їжа може стати не лише природнім засобом насичення організмом поживними речовинами, а способом долати стреси, вгамовувати бурі емоцій та почуттів. Порушується природний баланс.
- Засинати дитина повинна в спокійній обстановці, повністю розслабившись. А мультики викликають бурю емоцій та переживань, які до того ж не знаходять свій вихід. Це дуже шкідливо для нервової системи малюка!
- Бажаю вам гарних і корисних мультфільмів!

**Батьківський лекторій:
«Мультфільми, що допомагають виховувати»**

Думаєте, що мультики - це такі маленькі мультяшні історії, які допомагають зайняти дитину певний час? А ось і ні. Насправді за силою впливу мультфільми можна порівняти самою потужною психологічною зброєю. Тільки ось якою? Злою або доброю? Корисною чи шкідливою?

Зверніть увагу на те, як діти дивляться мультики. Іноді створюється враження, що тут сидить тільки оболонка, а сама дитина там, по той бік екрану. Тепер уявіть собі, як робиться сьогодні будь-який мультфільм. На кіностудії працюють не тільки художники, дизайнери, програмісти, а й дитячі психологи. Саме вони і підказують, як зробити так, щоб діти не відривалися від блакитних екранів.

А навіщо вони це роблять? Все просто і одночасно складно. адже створення мультфільму - це тільки частина айсберга. Разом з новим мультиком компанії випускають величезну кількість іграшок, наприклад «Чоловіків - павуків», розмальовок, коміксів, книжок, дитячого одягу. Ось і виходить, що дітей утримують за допомогою телевізора для того, щоб завтра, побачивши в магазині іграшок моторошне страховисько, вони влаштували батькам справжню істерику і почали вимагати купити «он того монстра» або «ось цей череп з «Піратів Карибського моря».

Ви коли-небудь замислювалися про це? Ні? Тоді просто поспостерігайте за своїми дітьми. Про хороші мультики і про те, як їх визначити. Як зрозуміти, що мультик хороший? Що він буде виховувати тільки хороші якості в дитині, що не зробить його злим, агресивним, тривожним? Ось що потрібно зробити:

Порада №1. 50 Подивіться мультик самі. Це головне і неодмінне правило, яке не так-то просто виконати. Коли ви будете дивитися мультфільми, зверніть увагу:

- чи не занадто агресивні герої мультфільму;
- чи є в ньому моменти, які можуть налякати дитину;
- чи не занадто довгий мультфільм за часом;
- які висновки може зробити дитина, подивившись мультфільм.

Ви можете використати схему аналізу мультфільму, щоб оцінити ступінь його негативного впливу на дитину. В основі схеми - результати психологічних досліджень М. Соколова, Є. О. Смирнова, М. Голик, Е.А. Дудкіна, І.М. Пивоварчик, А. Лиллард. (Додаток 3) Схема аналізу включає 11 критеріїв. Ці критерії стосуються способів подачі інформації (швидкість зміни кадру, зображення героїв, спецефекти) і відмінні риси поведінки персонажів, виховну і освітню функції мультфільму.

Порада №2. Геть телевизор без контролю. Прислухайтеся до своєї батьківської інтуїції. Якщо вона вам підказує, що мультик хороший, добрий, якісно зроблений і вам він, до того ж, сподобався, тоді можете показати його дитині.

Порада №3. Обмежте час перегляду телевизора. А скільки часу дитина може присвятити своєму улюбленому заняттю - перегляду мультфільмів? Це залежить від того, скільки років вашій дитині. Якщо йому ще немає і 3-х років, то тоді телевизор не повинен бути присутнім в будинку навіть фоном до тих пір, поки ви не вложите дитину спати. Адже час до настання 3-х річного віку - це час осягнення навколишнього світу, і він повинен бути максимально природним. Від 3-х до 5 років час перегляду якісних мультфільмів або дитячих телепередач не повинно перевищувати 20 - 30 хвилин залежно від особливостей вашої дитини. Тобто, якщо малюк занадто рухливий, збудливий, час перегляду має бути як якнайменше. Для шестирічних і старших по віку дітей «кіносеанс» можна збільшити до півгодини, але якщо через 15 хвилин перегляду дитина крутиться і майже не дивиться на екран, запропонуйте їй якесь інше захоплююче заняття.

Порада №4. Підбираючи мультфільм, враховуйте вік дитини! Коли ви будете дивитися мультфільм, зверніть увагу на те, дітям якого віку

адресований цей мультик. Адже у кожного мультфільму є своя вікова аудиторія. І дитині 3-х років буде дуже страшно, а зовсім не цікаво і не смішно, якщо ви покажете йому мультфільм для семирічок. Для маленьких дітей до 3 років можна запропонувати мультики-потішки, про тварин, коротенькі і не перевантажені інформаційно. Добре, якщо засновані на пісеньках або віршиках. Для дітей старше 3-х років мультики з сюжетами про друзів, про відносини ровесниками, про перемогу над страхами. У них не повинно бути незрозумілих дитині цього віку образів і відносин (абстрактне мислення ще нерозвинене). Те, що складно зрозуміти, буде лякати і, можливо, травмувати. Для школярів потрібні сюжети з пригодами і перетвореннями, про дружбу і зраду, про вибір і відповідальність. Для підлітків і юнаків важливі історії і сюжети про цінності життя, про страхи і смерть, перемогу життя над смертю і добра над злом, про любов відносини з протилежною статтю, можливі абстрактні змісту екзистенціальні сюжети.

Порада №5. Не використовуйте мультфільми (телепередачі), щоб просто зайняти дитину («нехай краще дивиться, а не мене сміє!»). Хоча спокуса, звичайно, велика. Посадив своє чадо перед екраном - тиша і спокій на досить тривалий час забезпечені. Правда, немає ніякої гарантії, що дитина не прокинеться вночі від кошмарних сновидінь за мотивами «улюблених мультфільмів» або не буде битися, імітуючи манеру боротьби улюбленого монстра.

А що, якщо поспілкуватися замість мультфільму? А що, якщо телевизор «зламати», хоча б на час? Виявляється, часу цього самого, якого так не вистачає. Чи стане набагато більше. І про дитину багато нового і цікавого дізнається. А тепер поговоримо про те, які мультфільми дивитися корисно і чому. Щоб зрозуміти, чому дітям шкідливо дивитися телевизор, зробить наступне:

1. Увімкніть телевизор.
2. Подивіться передачі кожного каналу, хоча б по 10 хвилин.

3. А тепер дайте відповідь на питання: «Якою виросте ваша дитина, якщо хоча б півгодини в день він буде дивитися ці телеканали? ».

Якщо ви – небайдужі батьки, то, прочитавши все вищевикладене, ви зрозумієте, що краще створити свою домашню фільмотеку, щоб використовувати мультфільми і хороші дитячі фільми для виховання дитини. Ті мами і тата, які так зробили, нітрохи не шкодують про те, що їхні діти не дивляться телевізор. А про мультфільмах вони кажуть: «Головне - мати побільше варіантів і знати, що і коли потрібно використовувати. Є мультики просто для розваги, є цікаві, пізнавальні. А є чимало таких, які саме виховують. Ви будете сто раз повторювати дитині, щоб вона чистила зуби, не боялась темряви, і результат може виявитися рівним нулю. Зате мультфільми можуть творити справжні чудеса ».

Таблиця 2.6.

Результати сформованості компонентів соціально-громадянської компетентності в експериментальній групі на контрольному етапі дослідження

Прізвище дитини	Компоненти SGK та рівні їх сформованості			
	емоційно-ціннісний	пізнавально-інтелектуальний	поведінковий	комунікативний
Руслана Б.	3 б (в)	3 б (в)	3 б (в)	3 б (в)
Демид Г.	2 б (с)	2 б (с)	2 б (с)	2 б (с)
Крістіна Г.	2 б (с)	3 б (в)	2 б (с)	3 б (в)
Самір Г.	3 б (в)	3 б (в)	3 б (в)	3 б (в)
Аміна Г.	3 б (в)	2 б (с)	3 б (в)	3 б (в)
Аліна Д.	1 б (н)	2 б (с)	1 б (н)	1 б (н)
Марія Є.	1 б (н)	1 б (н)	1 б (н)	1 (н)
Олександр З.	2 б (с)	2 б (с)	2 б (с)	2 (с)
Даня З.	2 б (с)	1 б (н)	1 б (н)	1 (н)
Ваня К.	2 б (с)	2 б (с)	2 б (с)	2 б (с)
Іван К.	3 б (в)	3 б (в)	2 б (с)	3 (в)
Орест К.	1 б (н)	1 б (н)	2 б (с)	2 (с)
Захар К.	3 б (в)	3 б (в)	3 б (в)	3 б (в)
Аня Л.	3 б (в)	3 б (в)	2 б (с)	2 б (с)
Гліб М.	2 б (с)	2 б (с)	2 б (с)	2 б (с)
Кіра М.	2 б (с)	2 б (с)	2 б (с)	2 б (с)
Саша М.	2 б (с)	2 б (с)	2 б (с)	2 б (с)
Ваня Н.	2 б (с)	2 б (с)	3 б (в)	2 б (с)
Захар О.	3 б (в)	3 б (в)	2 б (с)	3 б (в)
Олексій О.	2 б (с)	2 б (с)	1 б (н)	2 б (с)

Таблиця 2.7.

**Результати сформованості соціально-громадянської
компетентності в дітей контрольної групи на контрольному
етапі дослідження**

Прізвище дитини	Компоненти SGK та рівні їх сформованості			
	емоційно- ціннісний	пізнавально- інтелектуальний	поведінковий	комунікативний
Віола А.	2 б (с)	3 б (в)	3 б (в)	2 б (с)
Рома К.	2 б (с)	3 б (в)	2 б (с)	3 б (в)
Маргарита Є.	1 б (н)	1 б (н)	1 б (н)	2 б (с)
Віка К.	2 б (с)	1 б (н)	1 б (н)	2 б (с)
Ліза Б.	3 б (в)	3 б (в)	3 б (в)	3 б (в)
Ігорь Х.	3 б (в)	3 б (в)	3 б (в)	3 б (в)
Ваня С.	1 б (н)	1 б (н)	2 б (с)	1 б (н)
Варя Х.	2 б (с)	2 б (с)	2 б (с)	2 (с)
Настя П.	1 б (н)	2 б (с)	2 б (с)	1 б (н)
Матвій Л.	2 б (с)	2 б (с)	3 б (в)	2 б (с)
Даня Г.	2 б (с)	2 б (с)	2 б (с)	2 (с)
Богдан Ш.	1 б (н)	2 б (с)	1 б (н)	1 б (н)
Оля Ш.	2 б (с)	2 б (с)	1 б (н)	2 б (с)
Ярослава К.	3 б (в)	2 б (с)	2 б (с)	3 б (в)
Саша М.	2 б (с)	2 б (с)	2 б (с)	2 б (с)
Віка Л.	2 б (с)	2 б (с)	2 б (с)	2 б (с)
Давид П.	2 б (с)	2 б (с)	3 б (в)	2 б (с)
Софія К.	2 б (с)	1 б (н)	2 б (с)	1 б (н)
Аріна К.	2 б (с)	3 б (в)	3 б (в)	3 б (в)
Марія С.	1 б (н)	1 б (н)	1 б (н)	1 б (н)